

Objekt

Objektskatalog

Introduktion

Del D av Natur-, Kultur- och Rekreativprogrammet utgör en förteckning över särskilt intressanta områden i Bromölla kommun, detta gällande natur-, kultur- och rekreativsvärden i landskapet. Urvalet av områden är främst baserat på länsstyrelsens naturvårds- och kulturmiljöprogram. Ytterligare områden tillkommer, baserat på för det aktuella programmet utförda inventeringar gällande natur- och kulturvärden i kommunen.

Varje objekt inleds med en övergripande beskrivning samt karta över aktuellt område. Inom objekten beskrivs sedan särskilda intressen gällande natur, kultur och/eller rekreation. Beskrivningarna kompletteras med kartmaterial som visar formella skydd (exempelvis natura 2000 och riksintressen) eller specifika värden (exempelvis värdefulla ängs- och hagmarker eller fornlämningar), detta också avseende natur, kultur och rekreation. De för varje objektsområde inzoomade kartorna har sin grund i sammanställt material från del B - Förutsättningar & Analys. Under rubriken "plan", inom objekten, anges eventuella kopplingar till aktuella program i kommunen. Under rubriken "ställningstaganden" ges under varje enskilt objekt rekommendationer eller kommentarer för markutnyttjandet alternativt motiv för bevarande inom utpekade område.

Objektsbeskrivningarna visar i stor utsträckning var olika intressen i landskapet kolliderar alternativt samverkar med varandra. Detta bör ligga till grund för de avvägningar mellan olika intressen (gällande natur, kultur och rekreation) som görs vid exploatering alternativt bevarande i landskapet. Kartläggningen ska göra det möjligt att i ett tidigt skede av samhällsplaneringen ta hänsyn till de värden som finns i Bromölla kommun.

Objektsbeskrivningarna utgör endast beslutsunderlag och anger inte hur särskilda intressen ska bedömas. Identifieringen av värdefulla områden i kommunen är nödvändigtvis inte heltäckande, vilket innebär att alla natur-, kultur- och rekreativsvärden i kommunen inte finns omnämnda.

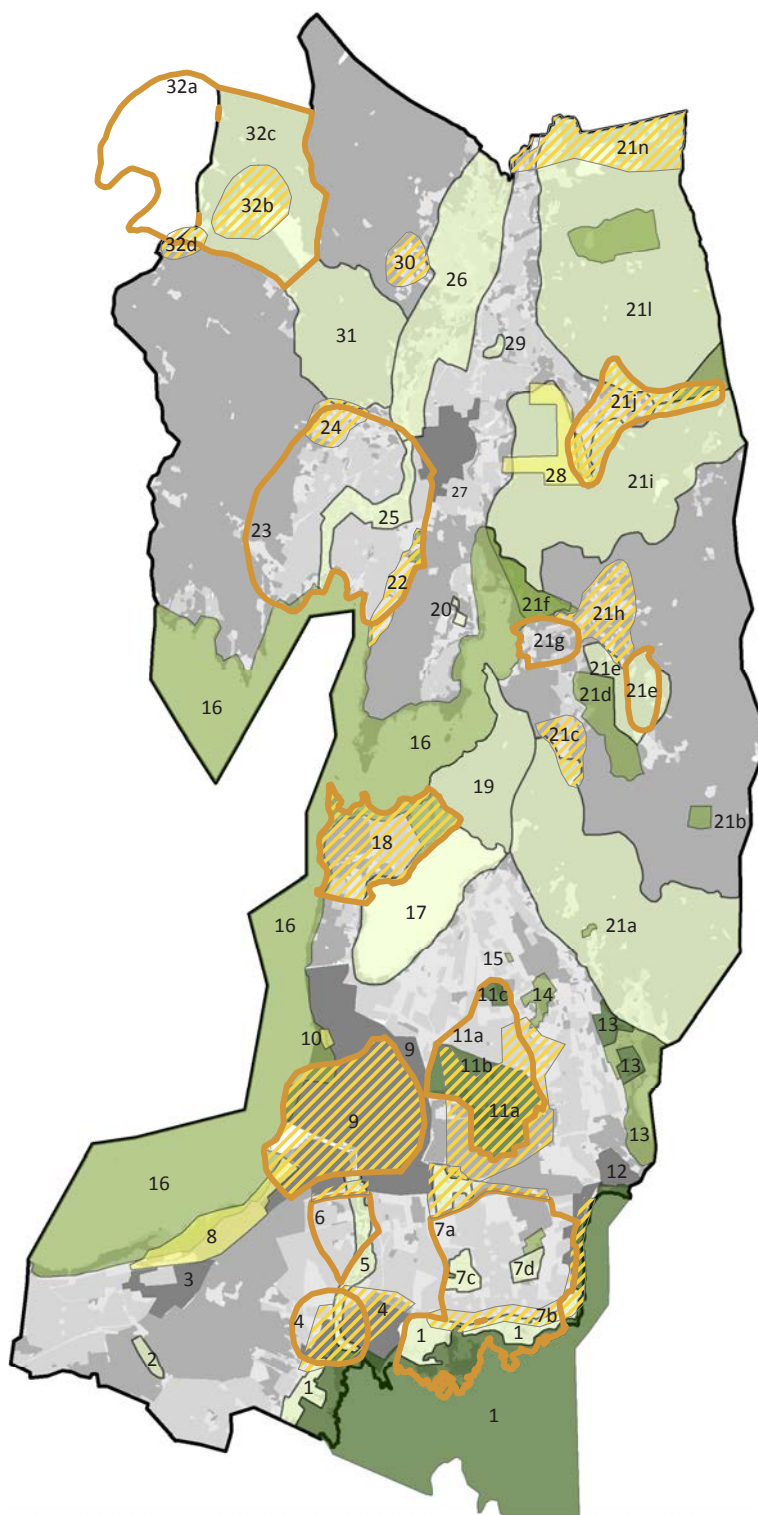
Lista Objekt

1. Kusten
2. Pestbacken
3. Gualöv
4. Nymölla
5. Skräbeån
6. Årup
7. Edenryd-Norrevång
- 7a. Edenryd - Norrevång
- 7b. Edenrydsvägen
- 7c. Norrevång
- 7d. Edenryd norr
8. Strandskogarna Gualöv
9. Bromölla
10. Kyrkviken
11. Brantahallar-Grödbby
- 11a. Brantahallar-Grödbby
- 11b. Brantahallar
- 11c. Grödbby
12. Valje
13. Siesjön-Håkanryd
14. Håkanryd
15. Råby
16. Ivösjön
17. Levrasjön
18. Allarp-Norreskog
19. Barnakälla
20. Åsen
21. Ryssberget
- 21a. Södra Ryssberget
- 21b. Hinnedal
- 21c. Bengtsboda
- 21d. Leingaryd

- 21e. Hagstad
- 21f. Garnanäs
- 21g. Axeltorp-Östervik
- 21h. Axeltorp by
- 21i. Mellersta Ryssberget
- 21j. Drögsperyd
- 21k. Djupadal
- 21l. Norra Ryssberget
- 21m. Lillesjö
- 21n. Skrivarehagen
- 22. Äskekärr
- 23. Gudahagen-Klagstorp
- 24. Västanå by
- 25. Holjeån södra
- 26. Holjeån norra
- 27. Näsum
- 28. Näsums bokskogar
- 29. Ekebjär
- 30. Sibbarps skogsbygd
- 31. Västanå-Lillån
- 32. Västanå norra
  - a. Blistorp-Västanå-Bökestad
  - b. Blistorp
  - c. Blistorp- Västanå
  - d. Söder kroksjön

Karta; Objekt

- Naturmiljö, klass 1, Länsstyrelsen
- Naturmiljö, klass 2, Länsstyrelsen
- Naturmiljö, klass 3, Länsstyrelsen
- Nytt naturområde
- Kulturmiljö, Länsstyrelsen
- Ny kulturområde
- Tätorter

1 Kusten

Längs med kommunens kustlinje mot Hanöbukten breder Skånes enda skärgård ut sig med ett antal mindre öar, småholmar och skär. Området utgör exempel på långgrund och flack moränkust med renspolade block i bränningszonen. De magra och blockrika markförhållandena innanför strandlinjen, i kombination med områdets långa beteskontinuitet, har gett upphov till ett

karaktäristiskt kustlandskap med höga natur- och kulturvärden. Objektet kan beskrivas som ekologiskt komplext, socialt viktigt för rörligt friluftsliv, bevarandevärd kulturlandskap och landskapsbild samt med ett högt botaniskt och zoologiskt värde. Kusten som objekt berörs även Natura 2000-område. Utpekade områden av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram, naturklass 1 och 3.

km 0 0,55 1,1

Natur

Kustremsan utgör ett värdefullt grönt stråk med ett antal sällsynta naturtyper inom området. Innanför strandlinjen breder öppna strandängar och hagmarker ut sig, med en specialiserad flora och ett rikt djurliv.

Objektet utgörs främst av blockrik betesmark och fuktig hagmark som avgränsas av en mängd vällagda stengärden. Objektet omfattas i stor utsträckning av värdefulla ängs- och hagmarker där örtrika torrängar, friskängar, gräshedar, kalkfuktängar och kalkkärr återfinns längs med kusten. Hävdkontinuiteten är lång vilket bidragit till en rik flora med många hävdberoende arter, varav flertalet är sällsynta och sårbara. Intressanta arter i området är sumpgentiana, rosettjungfrulin, busktörne, dvärgsäv, dyört, sylört, spädnate, axag, låsbräken, axveronika och dvärgarun. Här finns även länets enda förekomst av ostkustarv. Vegetationen i övrigt varierar mellan öppen gräsdominerande mark till slutna buskage och små skogspartier.

Objektet är mycket viktigt för fågelfaunan som häckningslokal, rastplats för flyttfåglar samt övervintringslokal. Skälet till detta är den stora biotopvariation längs med kustlinjen som skapar förutsättningar för lämpliga häcknings- och rastplatser. I området återfinns olika vadare, sjöfåglar, gäss, småfåglar och rovfåglar, exempelvis gladan. Sjöfågel finns i stora kolonier och på hösten rastar gässen på sin väg söderut.

Ögruppen Gruarna i skärgårdsområdet söder om Edenryd är viktigt ur naturperspektiv gällande både djur och växtliv. Numera domineras öarna av högt gräs, örtväxter och buskage innanför steniga strandkanter. Fågellivet är mycket rikt och får fortgå relativt ostört dels tack vare beträdnadsförbud under häckningssäsong, dels områdets relativa svårtillgänglighet.

Det grunda havsområdet utmed Hanöbukstens kust utgör också viktiga reproduktions- och uppväxtmiljöer för en rad fiskarter.

Utsikt över Östersjön vid Edenryds badplats.

Naturvärden kopplade till objektet: Riksintresse , Natura 2000 , Ängs- och hagmark , Naturvärden

Kultur

Området utgörs i stor utsträckning av blockrika betesmarker, avgränsade av en mängd vällagda stengärden. Betesmarkernas naturvärden utgör också kulturmiljövärden då de är produkter av en lång hävd.

Kulturvärden kopplade till kustområdet tas upp under kulturmiljöobjekten *6a Edenryd-Norrevång*.

Vackra vällagda stengärden leder ner mot kustlinjen.

Kulturvärden kopplade till objektet: Fornlämning punkt ●
Fornminne yta ■

Rekreation

Kustlinjen blir viktig för Bromöllaborna, dels som närrekreationsområde, dels för turism. Objektet innefattar stora kvaliteter med tillgång till spännande naturmiljöer och kulturvärden, tilltalande landskapsbild samt goda förutsättningar för aktivitet, rörelse, motion, observation, upptäckarglädje eller avslappning.

Tillgängligheten inom området kan delvis upplevas som problematisk. Främst den fysiska tillgängligheten från Östersjövägen ner mot havet med endast ett fåtal svårframkomliga småvägar. Vissa fysiska element inom det utpekade området bidrar också till barriärsverkan, t.ex. stengärden, stängsel eller privat och otillgänglig mark som skapar bekymmer för framkomligheten och lättillgängligheten. Även tillgängligheten för rörelsehindrade kan anses vara ett problem, exempelvis vid Edenryd badplats. Störning från människor och lösspringande hundar kan utgöra ett hot mot fågellivet och naturvärdena i området.

Punkter av särskilt intresse:

Edenryds badplats är en av de mest kvalitativa badplatserna inom kommunen med en attraktiv utsikt över norra Skånes skärgård i en välordnad och välskött miljö.

Edenryds kustled utmed Hanöbukts öppna kustlandskap erbjuder vackra havsperspektiv och strandängar med intressanta natur- och kulturmiljöer.

Edenryds småbåtshamn utgör en tålig och potentiellt attraktiv miljö som båtplats och för bad.

Lilla Kungsleden och Skräbeåns mynning ner mot havet är kopplat till objektet.

Upplevelsevärden inom objektet:**3. Öppna landskap och rymd**

Långa utblickar, vida perspektiv och tilltalande vyer bidrar till ett högt upplevelsevärde inom objektet. Området är vidsträckt och rymligt men ändå väldefinierat (dels i liten skala där främst de långa stengärderna betonar rumsligheten, del i stor skala med omgivande något upphöjda topografi samt vegetation kring de flacka strandängarna och havet).

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Objektet har en rik flora och fauna, med en mängd intressanta växtarter att upptäcka. Bryn, betesmarker och strandkanter utgör viktiga komponenter för artrikedomen inom området. Det naturpedagogiska värdet inom objektet är högt med stora möjligheter att känna närhet till naturen.

5. Kulturhistoria och levande landskap

Landskapet är hårt kulturpräglad då det sedan forntiden brukats av människan. Upplevelsen av objektet kan troligtvis uppfattas som naturlig om man inte känner till dess historik. Kulturvärdena yttrar sig främst genom förekomsten av betesdrift, en specialiserad flora samt de många stengärderna, röjningsrösen och fågator.

6. Aktivitet och utmaning

Denna karaktär ryms inom vissa delar av objektet, exempelvis hamnområde, badplatser och rekreationsleder. Här finns utrymme för aktivitet (lek och bad), motion (rekreationsleder) och upptäckarglädje (natur- och kulturvärden) och båtliv.

7. Service och samvaro

Objektet inrymmer bitvis en hög grad av anlagdhet med ordnade, välskötta platser och bekvämligheter så som parkeringsytor, offentliga toaletter, informationsskyltar, fikaplatser, papperskorgar etc. Detta gäller

vid Edenryds badplats samt Edenryds småbåtshamn. Dessa miljöer har medvetet utformats för att utgöra en tålig miljö, anpassad för liv och rörelse.

Lekyta vid Edenryds badplats.

Rekreativvärden kopplade till objektet: Riksintresse kustzon (light blue), Landskapsbildsskydd (yellow hatched), Närrekreativsområde (yellow), Rekreativsled (orange), Attraktionspunkt (dark blue square)

Ställningstagande

Hävd och betestryck av strandängar och hagmarker bör fortgå och intensifieras, alternativt återupptas. Detta både ur natur- och kultursynvinkel.

Strandängarna hålls öppna och trädlösa ända ner till strandkanten och igenväxning motverkas. Exempelvis slån och hagtorn bör tas bort till fördel för en mer öppen mosaik av buskage med betesmark emellan.

Strandområdet är mycket känsligt och utsatt för föroreningar varav det blir nödvändigt att minska utsläpp och eventuell utlakning av näringsämnen från omgivande åkermark (främst via Skräbeån).

Exploaterande ingrepp bör undvikas i största möjliga mån, exempelvis vindkraftsverk, campingplatser eller fritidsanläggningar. Undantag kan eventuellt tillåtas för att tillgodose möjligheterna för rörligt friluftsliv.

Vidanläggande av stigar bör kommunekologen och biologer från länsstyrelsen medverka för att säkra häckningsmöjligheterna för kuthäckande fågelarter.

Fågellivet i området bör gynnas och fågelskyddsområdena får inte störas under tiden för beträdnadsförbud.

Kulturmiljövärdena ligger inte bara i stenens ramverk utan i lika hög grad i ytorna däremellan. Därför viktigt att exploatering undviks inom området samt att betestrycket ökar.

Landskapsabildsmässigt blir öppenheten inom objektet mycket känsligt mot ingrepp och exploatering.

Det finns ett tillgänglighetsproblematik inom objektet, både ur ett fysiskt och visuellt perspektiv. Att lösa detta problem går dock emot exploateringsstopp och höga bevarandevärden för objektet. Tillgängligheten skulle kunna lösas med fler stoppställen, parkeringsplatser, öppningar från östersjövägen ner mot havet samt skyltning.

Kanaliseringen av mänsklig aktivitet inom objektet blir viktigt, för att i största möjliga mån skydda de känsliga miljöerna från onödig exploatering samt slitage.

Att hålla strandlinjen öppen är av betydelse för allmänhetens tillgänglighet och möjlighet till direkt kontakt med vattnet. Det gäller inte bara punktvis utan som helhet med möjligheter till rörelse och motion. Privata markägare skulle kunna arbeta med att tillgängliggöra stigar i området, återigen för att satsa på en kanalisering av mänsklig aktivitet, för att sin tur bevara de känsliga naturmiljöerna.

Edenryds småbåtshamn har en utvecklingspotential som knutpunkt dels för boende inom kommunen, dels för turism. Platsen är mer tålig och tillåtande då man i dagsläget redan har skapat en ram för ytor runt hamnområdet.

2 Pestbacken

Naturvårdsområdet Pestbacken utgörs av en 600 m lång och 5-10 m hög, tallskogsbeklädd inlandsdyn. Sanddynen är ansamlad kring ett risgärde i gränsen mellan öppen skog och mark, som under 1600- 1800-talen upprättades som erosionsskydd i väntan på att den sandbindande tallskogen skulle växa upp.

Utpekat område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3.

km 0 0,05 0,1 0,2

Natur

Pestbacken besitter höga geologiska, geomorfologiska och botaniska värden och är till stor del bevuxen med tallskog. Det för området specialiserade fältskiktet utgörs bland annat av linnea, spindelblomster, ryl, klockkljung, grönpyrola och lingon.

Kultur

Pestbackens flygsandsdyn uppkom troligen någon gång mot slutet av 1600-talet, på den äldsta kartan över Gualöv från 1690 finns den tydligt utmarkerad. På denna karta utmärks krönet på dynen av ett tunt streck med snedställda tvärsår, en liknande markering finns kvar fortfarande på kartor från 1800-talets början. Det indikerar ett gärde, en hägnad. Dynen har troligen byggts upp kring ett risgärde som stoppade upp vinden och därmed också flygsanden. I takt med att dynen byggts på har en nya gården anlagts på toppen och efter hand har dynen antagit de storslagna dimensioner vi ser idag.

Namnet Pestbacken kommer troligen från tiden för någon av de sista pestvågorna som härjade över landet i början av 1700-talet, då en pestkyrkogård anlades ett par hundra meter norr om dynen där E22:an nu drar fram.

Pestbacken bör inte klassificeras som kulturmiljö, men är likväl en stark historiebärare som vittnar om tider med sandflyktproblem. Flygsandsproblemen var inte nya under 1700-talet, då dynen upprättades, utan under medeltid och även bronsåldern hade liknande problem uppstått genom överutnyttjandet av landskapet.

Strax sydväst om dynen ligger en rad med högar som dock får ses som objekt snarare än en miljö då området är trädbeväxt.

Naturvärden kopplade till objektet: Riksintresse naturvård ■■■, Naturreservat ===

Naturvårdsområdet Pestbacken.

Rekreation

Pestbacken med dess omgivningar utnyttjas av allmänheten för friluftsliv och objektet blir en viktig del av ett sammanhängande grönstråk i kommunens sydvästra del. Tillgängligheten kan antas vara relativt låg i nuläget då objektet omges av tydliga barriärer, som exempelvis E22:an. Det råder också en otydlighet gällande orienterbarheten inom området.

Objektet klassificeras som naturreservat och besitter höga natur- och kulturhistoriska värden. Bevarandemässigt blir objektet känsligt inför en allt för hög mänsklig påverkningsgrad.

Upplevelsevärden inom objektet:

1. Orördhet och mystik

Det utpekade objektet har en väldokumenterad och spännande historik vilket bidrar till en upplevelse av mystik i området. Miljön präglas av en känsla av vildhet med större sammanhängande tallskogsområde och trolsk natur.

2. Skogskänsla

Förhållandevis stort sammanhängande skogsområde med andra dofter, ljud och färger som tydlig kontrast till omgivande slättlandskap och bebyggda miljöer.

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

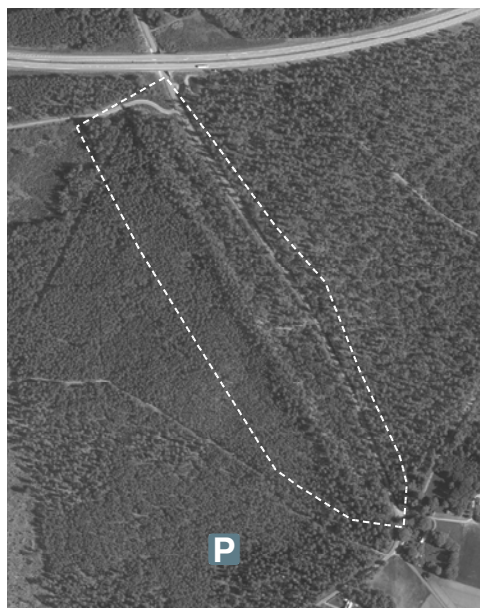
Objektet innefattar ett brett spektrum av flora och fauna som är specialiserad för platsen. Det naturpedagogiska värdet inom objektet kan beskrivas som relativt högt .

5. Kulturhistoria och levande landskap

Objektet har en intressant historisk anknytning som pestkyrkogård under 1700-talet.

Kommentar upplevelsevärden:

E22:an i sig, samt den höga ljudnivån från den samma, stör upplevelsevärdet av skogskänsla samt orördhet och mystik.

Rekreativvärden kopplade till objektet: Attraktionspunkt ■

Plan

Pestbacken är naturreservat, bildat 1988, och omfattas av bevarande och skötselplan utfärdad av länsstyrelsen i Skåne.

Ställningstagande

Dynen bör bevaras och kräver särskilt skydd och underhåll. Bevarande av vegetationstäckan, det specialiserade fåltskiktet samt den skogliga kontinuiteten är nödvändigt.

Inga täktingrepp eller schaktning får göras eller andra typer av slitage som leder till erosion av dynen

Viktigt att bevara området som del av ett sammanhängande grönstråk.

Ingen konflikt föreligger mellan naturvård och kulturmiljön.

3 Gualöv

Gualöv med ett invånarantal på cirka 550 personer, ligger placerat på landstråket mellan Hanöbukten och Ivösjön, med utbredning upp mot sjön och strandskogarna. *Gualöv* har jämförelsevis långa historiska anor tillbaka i tiden med bland annat *Gualövs kyrka* byggd på 1100-talet samt referenser till en utspridd bystruktur under 1800-talets mitt.

km 0,2 0,1 0 0,2

Strandskogarna mellan Gualöv och Ivösjöns strandlinje utgör ett gott exempel på kvalitativa områden för närrecreation i kommunen.

4 Nymölla

Nymölla utgör en av kommunens få tätorter. Tongivande för det gamla brukssamhället är massa- och pappersbruket som dominerar landskapsbilden.

Utpekade område av intresse baseras på länsstyrelsens kulturmiljöprogram (vit streckad linje) samt ny kulturinventering (vit hel linje).

km 0 0,15 0,3 0,6

Natur

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Länstyrelsens Kulturmiljöprogram, Vit heldragen linje - Nyinventerat kulturområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Ängs- och hagmark, Nyckelbiotop

Nymölla vid Skräbeån med orten i bakgrunden.

Kultur

Länstyrelsen kulturmiljöprogram:

Nymölla har en karaktäristisk och tidstypisk bostadsbebyggelse med tydlig koppling till massa- och pappersbruket. Det framstår som typiskt för både tillkomsttiden och brukssamhället, att man i en liten ort som Nymölla byggde såväl småhus och flerbostadshus som ett eget litet centrum.

Nymölla är ett litet brukssamhälle intill det mycket stora massa- och pappersbruket. I likhet med Bromölla kommer namnet från en äldre kvarn vid Skräbeån. Kvarnbyggnaden finns kvar men driften upphörde då massafabriken byggdes, sista malningen skedde 1960. Massafabriken invigdes hösten 1962 och kompletterades med pappersbruk tio år senare. Fabriksområdet är mycket stort och upptas av en mängd byggnader och anläggningar från de senaste 40 åren. (Se vidare "Nymölla bruk" under "Skogens landskap.")

Väster om bruket och Skräbeån anlades ett litet brukssamhälle i början av 1960-talet. Massafabriken gick dygnet runt och det krävdes att personal som hade jourtjänst skulle bo nära bruket. Nymölla AB byggde fem likadana tjänstemannavillor, ritade av Arild Huitfeldt som också ritat massafabriken. Resten av bostadshusen, 44 småhus och några flerbostadshus i två våningar, uppfördes av Ivetofta kommunala bostadsstiftelse. De flesta av småhusen var monteringsfärdiga villor från LB-HUS i Bromölla. Husen ligger i parallella rader längs Massavägen och Vinkelvägen, medan flerbostadshusen ligger vid Åvägen där det även byggdes ett centrumhus med post, affär, samlingslokal med mera. Nymölla är ett miniatyrsamhälle som anlades på mycket kort tid för de anställda vid Nymölla massabruk.

Specialområde inventering:

Området är ungefär 2,1x1,3 kilometer stort med längdaxeln i sydväst-nordöst. Det är beläget i fullåkerslandskap på ömse sidor om Skräbeån med vattenkraftsutnyttjande industrilandskap, fragment av rutnätslandskap finns i öster och söder närmast stranden.

Brukssamhället Nymölla anlades på 1960-talet invid den massafabrik som öppnades 1962 och tio år senare kompletterades med ett pappersbruk. Fem tjänstemannavillor byggdes i ett avskilt läge norr om fabriken och sammanlagt 44 småhus och fem flerfamiljshus i anslutning till den äldre bebyggelsen Möllehusen väster om Skräbeån. Senare uppfördes också en centrumbyggnad. Byggnationen koncentrerades till en dryg tioårsperiod och utfördes i det kommunala bostadsbolagets regi. Småhusen består av ett antal typhus som ligger gruppvis.

Vattenkraften har haft stor betydelse för området. Kvarndrift har en lång tradition på platsen Det äldsta belägget för en av kvarnarna, Skräbemölla, är från 1584. Kvarndriften vid Nymölla kvarn upphörde först 1960. Vattentillgången var även viktig vid etableringen av massafabriken. Vid mitten av 1800-talet hade en bebyggelse, Möllehusen vuxit fram längs vägen mot Tosteberga och Trolle-Ljungby på västsidan om Skräbeån, bebyggelsen syns första gången på Generalstabens karta från 1862.

Flera fornlämningar finns i området, de flesta är boplatser från stenålder och järnålder men här finns även gravar från sten-, brons- och järnålder. En vikingatida bosättning, fornlämning Gualöv 34, har funnits på östsidan om ån, mittför Skräbemölla och vikingatida-tidigmedeltida boplatzlämningar har även påträffats i områdets nordöstdel, fornlämning Ivetofta 134.

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Länsstyrelsens Kulturmiljöprogram, Vit heldragen linje - Nyinventerat kulturområde, Fornminne punkt ●, Fornminne yta ■

Sammantaget är området ett viktigt exempel på omdaning av landsbygden under 1800- och 1900-talen. Den agrara revolutionen medförde ökat utbyte av jordbruket och efterfrågan på arbetskraft, bebyggelsekoncentrationer uppstod där det var möjligt att bygga. Sverige började på allvar industrialiseras från 1890-talet. Bromölla växte kring lfföverket och dess föregångare och Nymölla uppstod i och med etableringen av massafabrik och senare pappersbruk. I båda orterna har bruket varit centralt. I Nymölla är mönstret tydligt med 1800-talets bebyggelse längs den nordsydliga vägen och 1960-talets i en koncentration närmast bruket. Både huvudstrukturen och de enskilda byggnadernas ursprung och tidstillhörighet är tydligt avläsbara.

Rekreation

Rekreativärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Länsstyrelsens Kulturmiljöprogram, Vit heldragen linje - Nyninventerat kulturområde, Riksintresse kustzon , Landskapsbildsskydd , Närrecreationsområde , Rekreativled , Attraktionspunkt

Orten Nymölla uppstod i och med etableringen av massafabriken, och senare pappersbruket. Fabrikens stora skorstenar utgör ett tydligt landmärke i landskapet.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Nymölla har en karaktäristisk och tidstypisk bostadsbebyggelse med tydlig koppling till massa- och pappersbruket. Det framstår som typiskt för både tillkomsttiden och brukssamhället, att man i en liten ort som Nymölla byggde såväl småhus och flerbostadshus som ett eget litet centrum.

Motiv för bevarande Specialområde:

Det nyidentifierade området är något större än utpekat område för Nymölla i länsstyrelsens kulturmiljöprogram. Utvidgningen innefattar en större del av fabriksområdet samt områdena med rester av bebyggelse från förhistorisk tid norr därom. I söder ingår även syddelen av bebyggelseområdet Möllehusen.

5 Skräbeån

Skräbeåns avrinningsområde är till största delen beläget i nordöstra Skåne, medan resterande del ligger i Blekinge och Kronobergs län. I Bromölla kommun rinner ån bland annat genom Årup och sträckan från reningsverket, söder om Ivösjön, ned mot Nymölla vid Östersjön kännetecknas av ett strömmande vattenflöde i jordbrukslandskap. Miljön präglas av en, för Skåne, relativt hög

naturalighet. Det öppna odlingslandskapet kantas bland annat av kärrområden och värdefulla strandskogar.

Utpekat område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3. Skräbeån fortsätter norrut om utpekat objektsområde genom Bromölla tätort och mynnar i Ivösjön.

Km 0 0,2 0,4 0,8

Natur

Skräbeån pekas ut som nationellt särskilt värdefull miljö gällande höga naturvärden med ett mycket intressant växt- och djurliv. Detta till trots de utsläpp och föroreningar som ån får motta från industri, dagvatten och jordbruk. Ur naturperspektiv kan objektet beskrivas som ekologiskt komplext och geologiskt, botaniskt och zoologiskt intressant. Som helhet utgör ån en mycket värdefull länk i kommunens blå-gröna struktur. Man finner en stor andel naturliga markslag längs med ån med lövskog som täcker nästan hälften av närmiljön och endast en mycket liten andel av marken är uppodlad.

Skräbeån är artrik med ett antal känsliga och hotade arter i bottenfaunan, exempelvis havsöring och den starkt hotade rödlistade arten tjockskalig målarmussla. Den är också landets sydligaste reproduktionslokal för havsvandrande sik.

Naturvärden kopplade till objektet: Riksintresse naturvård , Ängs- och hagmark , Nyckelbiotop

Området har ett rikt fågelliv och frekvent förekommande arter är bland annat näktergal, kungsfiskare, rosenfink, bofink, strömstare och mesar. Bland rovfåglar är ormvråk och glada dominerande arter.

Norr om Nymölla samhälle finns en gammal bokskog och blandlövskog med främst ek, alm och al närmast ån. Längs med vandringsleden "Lilla Kungsleden" rymmer ett flertal mångåriga ekar. Åns nedre lopp uppvisar en mycket intressant flora av dybanksväxter såsom flera natearter, kaveldun och blomvass. Vid mynningen grundas ån upp av sand- och gyttebankar med en för Skåne ovanlig flora. Sträckan vid Nymöllafabriken saknar vattenvegetation.

Skräbeån. Foto: Tobias Delfin.

Kultur

Hela Skräbeåns sträckning är full av både förhistoria och senare historia. Under forntiden utgjorde ån en viktig samfärdsled som en del av ett kommunikationssystem från Östersjön, upp genom Skräbeån, Ivösjön och Holjeån mot Jämshög. Omgivande landskap har ett högt kulturhistoriskt värde med spår från äldre stenåldern (7000-8000 år sedan) som visar på en rörlig bosättning av jägar- och fiskarbefolkning. Vid åns mynning i havet finns en unik bronsåldershög som innehåller en omfångsrik och väl bevarad gravanläggning med en rik gravutrustning från 1200-1100 f Kr. Vid Möllehusen intill Skräbeåns utlopp i Östersjön har ytterligare en boplats påträffats, med föremål som stora spetsbottnade förrådskärl tillsammans med keramik, pilspetsar, harpunuddar och ben. Fynden låg inkilade mellan stenar i botten av en gammal bäck eller flodfåra. Vid Skräbeån finns också möjlighet till fornlämningar under mark, varav några redan är kända.

Landskapet kring Årup, kopplat till Skräbeån, präglas av storgodsdriften med stora fält, raka vägar och ett flertal alléer. Ett antal byggnader har kulturhistoriskt intresse, bland annat huvudbyggnaden och ekonomilängorna, som tillsammans med parken, alléerna och omgivande marker bildar en helhet.

Förutom herrgårdslämningarna finns här också industrilämningar längs med Skräbeån vars vattenkraft under lång tid har utnyttjats. Den senare historien visar sig i stor utsträckning genom ett antal kvarnar och annat vattenutnyttjande. Det rör sig dock oftare om enskilda objekt snarare än miljöer med flera komponenter. Miljöerna återfinns vid Skräbemölla/Nymölla.

Kulturvården kopplade till objektet: Fornminne punkt ●, Fornminne yta ■

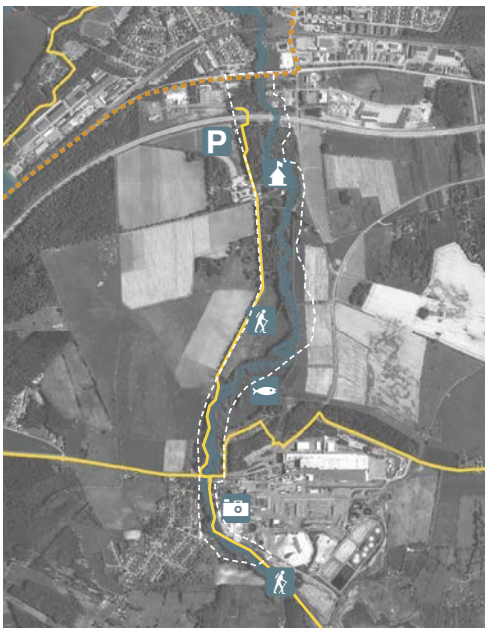

Vid Skräbemölla.

Rekreation

Området runt Skräbeån är mycket vackert, vilket skapar förutsättningar för rekreativt värdefulla miljöer. Objektet utgör riksintresse för rörligt friluftsliv och har en förhållandevis hög grad av tillgänglighet, främst genom vandringsleden Lilla Kungsleden som leder från Årups slott ner mot havet längs med åns västra bank. Möjligheterna att motionera underlättas av att det finns sammanhängande grönstråk med stigar och cykelvägar i området, t ex är Lilla Kungsleden från Strandängen till havet längs Skräbeån ett bra exempel på lättillgänglig cykel- och vandringsled.

Området blir också intressant ur rekreationssynvinkel då objektet bryter av den flacka Kristianstadslätten och bildar övergångszonen mot det småländska landskapet. Förutsättningarna för fiske är goda i ån, bland annat för sik.

Rekreativvärden kopplade till objektet: Riksintresse friluftsliv —, Rekreativled —, Turistväg —, Attraktionspunkt ■

Upplevelsevärden inom objektet:

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Objektet karaktäriseras av vackra, storslagna miljöer längs med ån. Inom objektet förekommer ett mycket intressant växt- och djurliv. Ån utgör ett betydelsefullt stråk dels för växter och djur, dels mänsklig aktivitet. Under en vandring längs med Lilla Kungsleden möts man bland annat av bokskog och blandlövsskog med ek, alm och al. Under våren täcks markskiktet av vitsippor. Här finns också ett rikt fågelliv med bland annat näktergal, kungsfiskare och rosenfink. Goda förutsättningar för fiske

5. Kulturhistoria och levande landskap

En mängd intressanta fyndigheter och lämningar vittnar om både förhistoriska och senare historiska värden längs med ån.

6. Aktivitet och utmaning

Goda förutsättningar för rörelse, motion, aktivitet och upptäckarglädje längs med Lilla Kungsleden.

7. Service och samvaro

Vid vandringsledens startplatser, nära Årups slott samt vid Skräbeåns mynning, finner man parkeringsplats, rastbord och informationstavla.

Ställningstagande

Det finns inga direkta konflikter mellan natur- och kulturvärdena inom objektet. Eventuellt är "kärrmarker och orörda strandskogar" gammal äng och om spår efter sådan hävd finns kvar bör skötseln vara därefter.

Det bör göras biotopförbättrande åtgärder för specifika arter, exempelvis öring eller musselbestånd. Någon ytterligare negativ inverkan på vattenkvaliteten i Skräbeån får ej ske. Tjockskalig målarmussla, flodpärlmussla samt öring ställer krav på god vattenkvalitet.

Området längs Skräbeån ner mot Östersjön och Årupspark bör utgöra ett närströvsområde för Bromöllaborna.

Längs med vandringsleden "Lilla Kungsleden" ryms ett flertal mångåriga ekar som bör lyftas fram genom utglesning av andra träd som idag förhindrar ekkronorna att växa och utvidga sig.

Vattendraget bör skyddas i sin helhet då ån hyser mycket höga naturvärden. Huvudfåran mellan havet och Ivösjön saknar fortfarande ett långsiktigt skydd.

Kommunen bör arbeta för skydd av hotade arter. Önskningsvärt vore att objektet föreslås som ett Natura-2000-område i kombination med omgivande lövskog.

Anläggande av skyddszoner är betydelsefullt av flera anledningar. Gräsbevuxna skyddszoner minskar påverkan på ån från näringsämnen och bekämpningsmedel från omgivande odlingsmark. Erosionsrisken minskar också då jorden binds upp av vegetationen. En trädbevuxen skyddszon stabiliserar marken ytterligare gällande dessa två aspekter.

Förbättring av skuggning av vattenytan bör eftersträvas vilket utjämnar temperaturskillnader och håller vattnet syrerikt. Detta gäller i synnerhet inloppet till Skräbeån nedströms Ivösjön. Skuggning bidrar till att risken för igenväxning minskar och ger därmed minskat behov av underhåll och rensning. Träd- och vegetationsridåer blir också viktiga spridningskorridorer för djur och växtlighet.

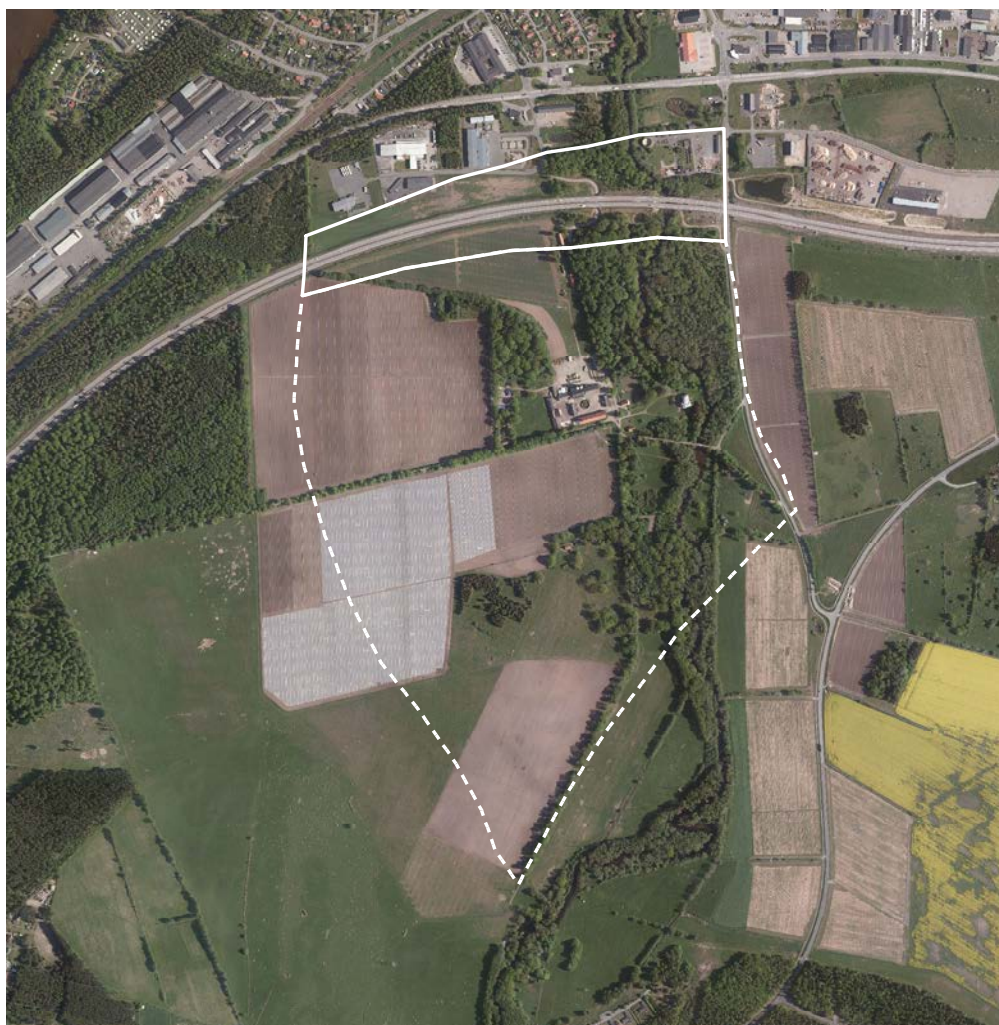
Ingen del av det berörda objektet anses vara helt naturlig utan försiktigt rensat. En minimering av rensning i ån är önskvärt för bevarande av naturvärden. Detta kan uppnås genom ökad skuggning genom plantering längs med vattendraget.

Områdets utsträckning i norr, utpekad i länsstyrelsens kulturmiljöprogram, bör minskas då E22:an numera går över Årups gamla marker, se objekt nr 6. Årup.

6 Årup

Objektet utgörs av värdefull kulturmiljö och omfattar Årups slott med omgivande storgodsdriftspräglade landskap. Slottet, tillhörande Trolle-Ljungby gods, har under en lång period dominerat stora delar av omgivande socknar i området. Årup tas som helhet upp i länsstyrelsens kulturmiljöprogram.

Utpekade område av intresse baseras på länsstyrelsens kulturmiljöprogram (vit streckad linje). Enligt den för NKR-programmet utförda kulturområdesinventeringen (vit hel linje) pekas de norra delarna av länsstyrelsens område runt E22:an ut för särskilda kommentarer (se under *Kultur: Specialområden inventering*).

km 0 0,15 0,3 0,6

Natur

Årupsparkens mångåriga ekar har ett högt bevarande- och skyddsvärde. Naturvärdena i parken utgör lika stor del kulturvärden.

Årup.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Länsstyrelsens Kulturmiljöprogram, Vit heldragen linje - Nyinventerat kulturområde, Riksintresse naturvård, Nyckelbiotop

Kultur

Länsstyrelsen kulturmiljöprogram:

Landskapet kring Årup präglas av rationell storgodsdrift med stora öppna fält, raka vägsträckningar och alléer. Årup är ett mindre slott med huvudbyggnad och park från slutet av 1800-talet. De stora ekonomibyggnaderna är uppförda i gråsten och ligger skilda från huvudbyggnaden.

Specialområde inventering:

Nya grävningar för E22 har pekat på områdets stora förhistoriska material. Slottsmiljön är fortfarande intressant, dock förvanskad av E22. Därför bör områdets utsträckning i norr (enligt länsstyrelsens utpekade område) minskas, då E22:an numera går över Årups gamla marker, se karta introduktion Årup.

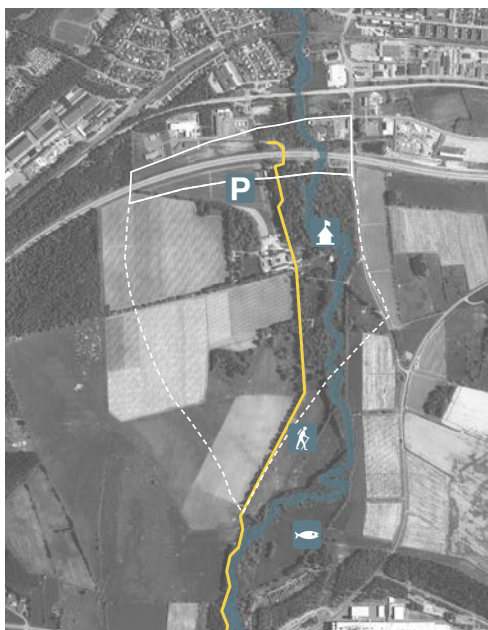
Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Länsstyrelsens Kulturmiljöprogram, Vit heldragen linje - Nyinventerat kulturområde, Fornlämning punkt

Övrigt kultur:

Ett antal byggnader har kulturhistoriskt intresse, bland annat huvudbyggnaden och ekonomilängorna. Byggnaderna tillsammans med parken, trädalléerna och omgivande marker ger dessutom upphov till en kulturhistoriskt intressant helhet. Förutom herrgårdslämningarna finns här också industrilämningar längs med Skräbeån, vars vattenkraft under lång tid har utnyttjats. Närheten till Skräbeån medför också en stor möjlighet till fornlämningar under mark, varav några redan är kända.

Kopplat till objektet finner man också ett antal intressanta kulturhistoriska lämningar, både av äldre och nyare sort. Bland annat stenar från äldre järnåldern, omkring 800 e Kr, återfinns i skogen mellan Bromölla och Årup samt i tallplanteringen öster om Skräbeån.

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Länsstyrelsens Kulturmiljöprogram, Vit heldragen linje - Nyinventerat kulturområde, Riksintresse friluftsliv ■, Rekreativled ■, Attraktionspunkt ■

Rekreation

Området längs med Skräbeån och Årups park ner mot Östersjön bör utgöra ett lättillgängligt närströvområde för Bromöllaborna.

Punkter av särskilt intresse:

Slottsalléen intill Årups slottspark

Slottssmiljöerna

Skräbeån med dess vackra naturmiljöer.

Lilla Kungsleden från Bromölla via Årups slott längs Skräbeån ner mot havet. Vandringsleden bjuder på vackra miljöer och bidrar dessutom till en ökad tillgänglighet i området.

Upplevelsevärden inom objektet:**5. Kulturhistoria och levande landskap**

Upplevelsevärden motsvaras av objekt som slott, byggnader och enskilda kulturhistoriska lämningar, men också miljöerna inom objektet som helhet med jordbruksmark, park och alléer.

6. Aktivitet och utmaning

Förutsättningar för rörligt friluftsliv med "Lilla Kungsleden" som leder från Bromölla via Årups slottsmiljöer ner till Skräbeåns mynning i Östersjön. Ett område för rörelse, motion, möten och avslappning med ett högt rekreativt värde.

7. Service och samvaro

Vid Lilla Kungsledens start nära Årups slott finner man parkeringsplats, rastbord och informationstavla. Från parkeringen följer markeringar för vandringsleden.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Landskapet kring Årup är starkt präglad av 1800-talets stordrift och rationaliseringar där de stora fälten, vägsträckningarna och alléerna är betydelsefulla. Även byggnaderna är från samma tid, vilket ger en helhet.

Övrigt:

Högt bevarandevärde av kulturmiljön. Landskapet karakteriseras av stordriften och rationaliseringarna gjord under 1800-talet, med öppna fält, vidsträckta vägar och uppvuxna alléer. De samtida byggnationerna bidrar till en bevarandevärd helhetsupplevelse inom objektet.

Generellt gäller att naturmarken ska ha varierad åldersfördelning så att det finns både unga och gamla träd. Inventering av skyddsvärda träd och efterföljare bör göras.

Årups park är ett exempel på park med naturkaraktär och kräver inte särskilt stora skötselinsatser. I lämpliga lägen ska även döda träd och död ved lämnas för att gynna bl a insekter och insektslevande fåglar.

Naturvård genom sparandet/utläggandet av död ved kan minska upplevelsen av park (om nu sådan finns). Borde dock inte vara några problem om det sker smakfullt.

Landskapet bör förbli öppet. Herrgårdsmiljön bevaras och bör inte genomgå några större förändringar.

Program och skötselplan bör upprättas för de gamla ekarna inom området. Ekarna bör lyftas fram genom utglesning av andra träd som idag förhindrar ekkronorna att växa och utvidga sig.

Området längs Skräbeån ner mot Östersjön och Årups park bör utgöra ett lättillgängligt närströvsområde för Bromöllaborna.

7 Edenryd-Norrevång

Övergripande objekt Edenryd-Norrevång breder ut sig längs med kommunens kustlinje i söder upp mot anslutande strandängar, ängs- och hagmark, odlingsarealer, infrastruktur och mosaiklandskap. Området är flackt, öppet och med långa siktlinjer och vyer. Edenryd-Norrevång som objekt berörs även av Natura 2000-område.

Följande delområden ryms inom övergripande objektet Edenryd-Norrevång; Edenryd-Norrevång, Edenrydsvägen, Norrevång samt Edenryd norr. Utpekade områden av intresse baserar sig på länsstyrelsens kulturmiljöprogram (hel vit linje), nyutförd kulturinventering (hel vit linje) samt länsstyrelsens naturvårdsprogram (streckad vit linje).

km 0 0,3 0,6 1,2

7 a. Edenryd - Norrevång

Utpekat objektsområde gäller länsstyrelsen kulturmiljövårdsprogram. Detta överlappar dels med kulturvärden från nyutförd specialinventering, 6b - Edenrydsvägen, dels med naturvärden beskrivna under objekt 6c - Norrevång och 6d - Edenryd norr.

Natur

Specifika naturvärden inom området beskrivs under objekt 6c - *Norrevång* och 6d - *Edenryd norr*.

Kultur

Länsstyrelsen Kulturmiljöprogram:

Mellan Åhus och Valje utbreder sig Skånes enda egentliga skärgård med öar, småholmar och skär. Innanför stranden finns stora öppna strandängar med artrik flora.

De betade markerna avgränsas av stengårdsgårdar. Odlingslandskapet norr om Edenryd är platt och öppet med talrika och välbevarade stengårdsgårdar. Vissa har blivit pålagda med sten i modern tid. En stor del av området består av blockrika betesmarker. Edenryd är en radby, där gårdarna ligger utmed byvägen. Norr om byn finns ett beteslandskap på torr och sandig mark, liksom området kring Norrevång och Åby.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit linje - Länsstyrelsens naturvårdsprogram, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Ångs- och hagmark, Naturvärden

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit linje - Länsstyrelsens naturvårdsprogram, Fornlämning punkt, Fornlämning yta

Rekreativärden kopplade till objektet: Vit linje - Länsstyrelsens naturvårdsprogram, Riksintresse kustzon , Landskapsbildsskydd , Närrekreationsområde , Rekreativled , Motions slinga , Attraktionspunkt

Ställningstagande

Länsstyrelsen kulturmiljöprogram:

Området är ett kustlandskap med höga natur- och kulturvärden som utvecklats under lång beteskontinuitet. Radbyn och enstaka bebyggelse är liksom stengårdsgårdarna viktiga inslag i landskapet och därmed bevarandevärda.

Vid Ostersjövägen.

Markerna söder om Edenrydsvägen mot kusten.

7 b. Edenrydsvägen

Utpekade område av intresse baseras på nyutförd kulturinventering. Edenrydsvägen rymms inom objekt 7a - *Edenryd-Norrevång*, utpekade av länsstyrelsen som område för kulturmiljövård. För information gällande natur- och rekreationsvärden samt regleringar inom objektet se kartmaterial objekt 7a - *Edenryd-Norrevång*

Kultur

Specialområde inventering:

Området är L-format med en sammanlagd längd av 4,3 kilometer och en bredd som varierar omkring 300 meter. Området ligger till största delen i rutlandskapet men gränsar delvis till fullåkerslandskapet. Området följer den gamla landsvägen som förband Malmö-Lundområdet med Blekinge-Kalmar. Vägen har åtminstone medeltida anor.

Området berör de två byarna Krogstorp och Edenryd. Före den agrara revolutionen var Edenryd en radby med byggnaderna i östvästlig riktning och åkermarken till största delen norr därom. Byns åkrar var, liksom på många andra platser i södra delen av kommunområdet, fördelade på många platser. De fanns både på inmarken och på utmarken beroende på att mycket mark brukades extensivt med flera års uppehåll då de låg som betesmark. Samma förhållande rådde i Krogstorp, men detta var en mycket mindre by med endast fyra gårdar.

Skiftesreformerna medförde en rationalisering av ägobilden, efter laga skifte var marken uppdelad i rektangulära skiften som delvis uppdelades i nära kvadratiska delar av stenmurar i de delar som vi här kallar rutlandskapet. Anledningen var att dessa delar nästan uteslutande användes som betesmark. Detta har bidragit till en särpräglad landskapsbild med många ålderdomliga drag och artrika miljöer. Idag är bebyggelsen nästan sammanhängande

Kulturvärden kopplade till objektet. Vit linje - objekt-sområde, Fornlämning punkt ●, Fornlämning yta ■

koncentrerad till lägen längs vägen i hela området.

Edenrydsvägen är en del av länsstyrelsens område med namnet Edenryd-Norrevång och koncentreras alltså kring den mycket gamla landsvägen. Länsstyrelsens område är avsevärt mycket större och inkluderar odlingslandskapet upp till E22 i norr och ner till stranden i söder. I nordväst går länsstyrelsens område ända upp till järnvägen och inkluderar det nu helt exploaterade området kring trafikplatserna vid E22.

Ställningstagande

Motiv för bevarande specialområde:

Området är ett kustlandskap med höga natur- och kulturvärden som utvecklats under lång beteskontinuitet. Radbyn och enstaka bebyggelse är liksom stengärdsgårdarna viktiga inslag i landskapet och därmed bevarandesvärda.

7 c. Norrevång

Området är ett flackt, öppet och sandigt beteslandskap med många vållagda stengården. Utpekat område av intresse baserar sig på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 2 och 3. Objektet ryms inom *7a - Edenryd-Norrevång*. För ytterligare information gällande kultur- och rekreationsvärden samt regleringar inom objektet se kartmaterial objekt *7a - Edenryd-Norrevång*

Natur

Objektet har hotade och sällsynta biotoper och arter. I den västra delen finns en liten betesmark, som är relativt opåverkad av gödsling och hyser en mycket rik flora. Här växer bl.a. tulkört, spenört, lundtrav, rödklint, brudbröd, blodnäva, solvända, fältvädd, sandmaskros, backtimjan och jordklöver.

Objektet utgör en del av Bromöllas värdefulla ängs- och hagmarker. Vid fältbesök för ängs- och hagmarksinventering har kvarvarande värden för flora, träd och kulturmiljö identifierats och de negativa markförändringarna beskrivs som restaurerbara i dagsläget. I delar av markerna anses kvaliteten på naturvärdena dock vara så bristfälliga att de inte längre anses vara aktuella för beskrivning i ängs- och hagmarksinventering. Skälet till detta kan tänkas bero på igenväxning.

Kultur

Betesmark med lång hävd, spår efter odling i form av stenmurar, fägator och enstaka rösen.

Naturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Ängs- och hagmark

Rekreation

Objektet beskrivs övergripande som socialt viktigt för ett rörligt friluftsliv.

Upplevelsevärden inom objektet:

3. Frihet och rymd

Flackt öppet beteslandskap med långa siktlinjer och vyer

4. Artrikedom och naturpedagogik

Rik flora med sällsynta och hotade arter. Högt naturpedagogiskt värde. Naturvärdena går hand i hand med kulturvärdena.

Ställningstagande

Stort behov av fortsatt och ökat beteshävd.

Gödsling av markerna får ej förekomma.

Bevara stengårderna.

Natur- och kulturvärden går hand i hand.

7 d. Edenryd norr

Norr om Edenryd finns ett beteslandskap med många stengården på torr och sandig mark. Norr om själva Edenryds by finns ett område som är mycket utnyttjat av människan, både historiskt och idag. I det äldre bondesamhället drevs boskapen genom det smala utrymmet mellan stengärdesgårdarna till betesmarken. Idag är området med sina hasseldungar eftertraktat som strövområde och lekmiljö.

Utpekat område av intresse baserar sig på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 2 och 3. Objektet ryms inom 7a - *Edenryd-Norrevång*. För ytterligare information gällande kultur- och rekreationsvärden samt regleringar inom objektet se kartmaterial objekt 7a - *Edenryd-Norrevång*

Natur

Ett ganska stort och välhävdad objekt med lång hävdkontinuitet. Floran är varierad och saknar till största delen spår av kvävegödselmedel. Flera indikatorarter för kvävebrist, slåtter och långvarigt bete finns inom objektet.

Objektet innefattar flera hotade arter och naturtyper. Norra delen av området uppvisar en rik risheds- och torrängsvegetation, som aldrig gödslats. Här finns bl.a. backsippa, hedblomster, trift, jordtistel, knölsmörlblomma och backtimjan. De delar som inte konstgödlas hyser en typisk torrängsflora med exempelvis backsippa, gullviva, brudbröd och jordtistel, medan man i andra delar ser gödslingseffekten i form av en annorlunda flora. Där dominerar kvävegynnade arter såsom vitklöver, ängssyra, hundkex och åkertistel. Även inom detta område, på gränsen till skogsplanteringen, finner man rikligt med fågel, främst rovfågel, eftersom de har lätt för att överblicka det än så länge ganska öppna området.

Naturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Ängs- och hagmark, Naturvärden

Objektet utgör en del av Bromöllas värdefulla ängs- och hagmarker. Vid fältbesök för ängs- och hagmarksinventering har områden med betesmark med höga värden gällande flora, fauna, kulturmiljö och träd identifierats.

Kultur

Betesmark med lång hävd, spår efter odling i form av stenmurar, fägator och enstaka rösen.

Rekreation

Objektet beskrivs övergripande som socialt viktigt för ett rörligt friluftsliv.

Upplevelsevärden inom objektet:

3. Frihet och rymd

Flackt öppet beteslandskap med långa siktlinjer och vyer. Öppna väldefinierad vyer över beteslandskapet

4. Artrikedom och naturpedagogik

Rik flora med sällsynta och hotade arter. Högt naturpedagogiskt värde. Naturvärdena går hand i hand med kulturvärdena.

Ställningstagande

Stort behov av fortsatt och ökad beteshävd.

Kvävegödsling får ej förekomma

Bevara stengärderna.

För att behålla naturvärdena bör hasseldungarna kontinuerligt glesas ur och rosen- och hagtornsbuskagen röjas ur eller bort för att bibehålla hasselbackskaraktären och den speciella floran.

Rutlandskap i Edenrydstrakten.

8 Strandskogarna Gualöv

Mellan Gualöv och Bromölla växer minst tre olika skogstyper beroende på fuktighet och brukningsmetod. Den lägst belägna skogen började växa här efter sänkningen av Ivösjöns vattenstånd med cirka 1,8 meter år 1874.

Objektet pekas ut i det aktuella programmet som nytt område av intresse gällande naturvärden i landskapet.

Km 0 0,2 0,4 0,8

Natur

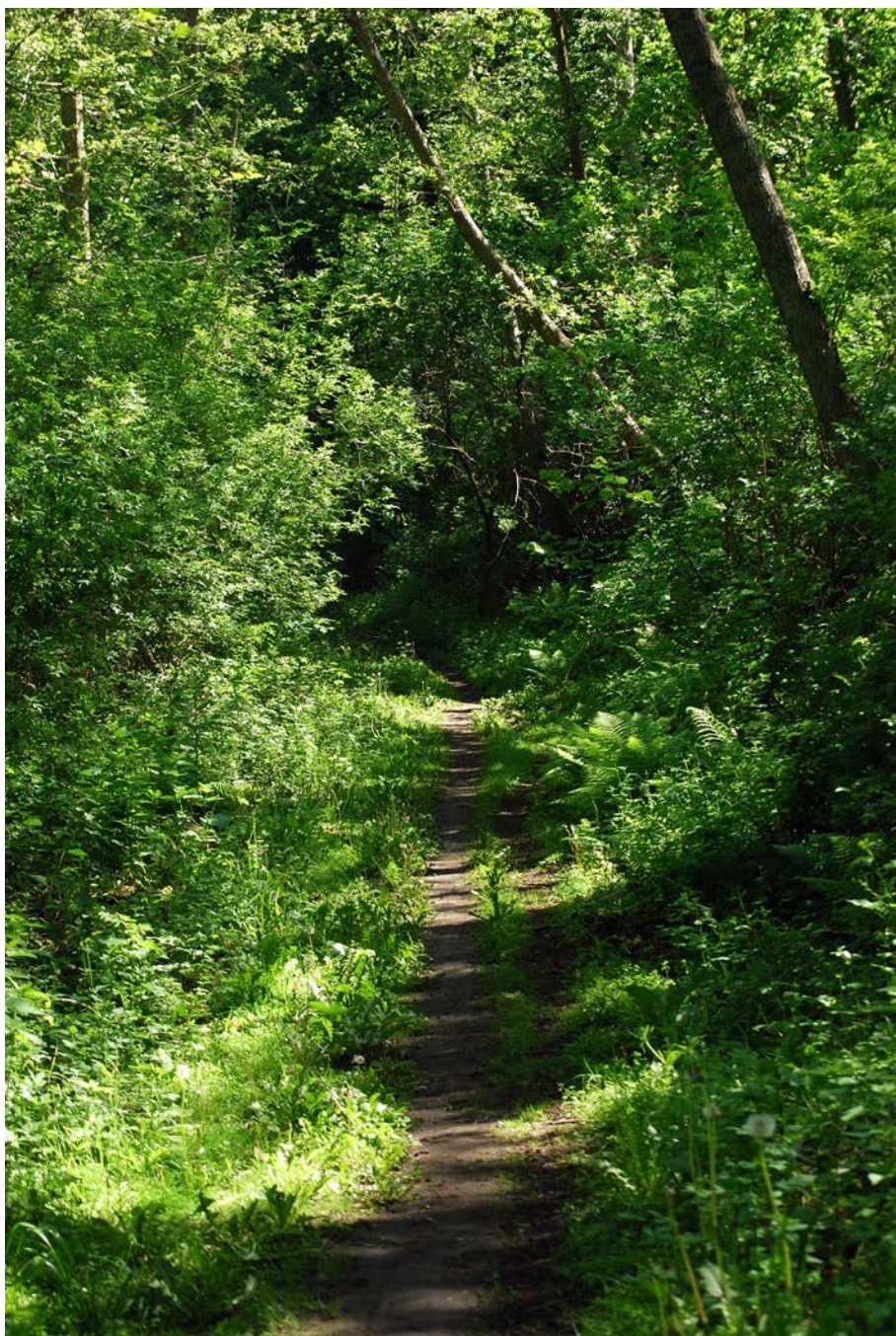
Skogen vid Ivösjöns sydöstra strand strax söder om Bromölla samhälle utgör ett enhetligt område av sumpskog med inslag av ädellövsskog. I de fuktigaste delarna domineras trädskiktet av klibbal samt fältskiktet av ormbunksarten träjon. På torrare delar förekommer ädla lövträd på mullrik mark.

Den hedartade skog som växer på de mer höglänta delarna längre ifrån sjön ägs av Trolle Ljungby gods och påminner mycket om godsets skogar vid Gualöv söder om E22, alltså blandskog med tall, gran, lönn, lärk och bok. Här norr om vägen betas skogen dock inte i lika hög grad.

Strandskogen har betydelse som en grön korridor som möjliggör för växter och djur att sprida sig längs sjön. Den fuktiga och mullrika marken bedöms hysa ett rikt liv av bland annat musslor, snäckor och sniglar. Skogen är mycket rik på insekter under sommaren och hyser häckande fågelarter till exempel olika arter av sångare och näktergal. Den på stora delar täta undervegetationen gör att merparten av skogen knappast påverkas av friluftslivet.

Naturvården kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Ängs- och hagmark, Naturvården

Gualövs strandskogar.

Rekreation

I strandskogen finns enstaka stigar som nyttjas av allmänheten. Skogen upplevs som orörd urskogslig, vilket vid Bromölla tätort endast förekommer vid den till ytan betydlig mindre Kyrkviken. Tillgängligheten kan bitvis upplevas som bristfällig med tät vegetation, otydliga riktningar på stigar, svåråtkomlighet från Gualöv ned mot Ivösjön samt dålig skyltning.

Upplevelsevärden inom objektet:

1. Orördhet och mystik

Objektet ger intryck av vild natur med låg grad av anlagdhet. Sumpskog, blandskog och tät undervegetation dominerar med ett fåtal inslag av vägar och stigar. Den mänskliga påverkan upplevs som underordnad naturen.

2. Skogskänsla

Objektet är förhållandevis litet och vegetationen varierad. Trots detta upplevs

området som en stor sammanhållen enhet och inger en känsla av att befinna sig på avstånd från tätbebyggelse utan störande ljud och barriärer (med järnvägen som stort undantag precis utanför objektets avgränsning).

4 Variationsrikedom och naturpedagogik

Upplevelsevärden kopplas till upplevelsen av naturens mångfald vilket är gällande inom strandskogarna. Man finner en variation av biotoper och arter där området dessutom utgör en viktig grön länk i kommunens grönstruktur.

Kommentar:

Upplevelsevärdena orördhet och mystik samt skogskänsla förutsätter tystnad och avsaknad på mänsklig aktivitet. Områdets relativa småskalighet och koppling till tätort kan ligga i konflikt med detta.

Ställningstagande

Låt skogen förbli orörd.

Öka attraktionen genom att markera ett par lämpliga stigar ner till sjökanten.

Norra delen av strandskogarna.

9 Bromölla

Bromölla är en relativt ung ort och området utpekat i nyutförd kulturinventering (vit hel linje) har ungefär samma utsträckning som i länsstyrelsens kulturmiljöprogram (vit streckad linje).

Natur

Bromöllaborna har god tillgång till varierad natur i tätorten. Arter som fiskgjuse och storlom kan dagligen observeras under sommaren. Under vintern ses bland annat flockar av gäss och havsörn. Inom tre kilometer från centrum ligger Ivösjöns östra stränder, Levräsjön, Skräbeån och Brantahallar. År 1874 sänktes Ivösjön och sedan dess har artrika och fuktiga skogar etablerat sig på gammal sjöbotten. Floran vid markerna norr och söder om Skräbeån har inventerats i samband med detaljplan för Ivöstrand. Här växer bland annat den fridlysta orkiden tvåblad. Den mest skyddsvärda skogen finns söder om Skräbeån. Strandskogen mellan Gualövssågen och Skräbeån består av ädellövskog med mycket rik undervegetation. Besökare håller sig på de fåtaliga stigarna, medan skogen i övrigt är fri från störningar. Att skogen utgör en sammanhängande strandskog underlättar för arter att sprida sig.

Kyrkviken norr om centrum är ytterligare ett exempel på artrik strandskog nära tätorten. Hit kommer fler besökare tack vare Gustavbergsleden och närheten till småbåtshamnen. Skogen hyser en rik fauna och under våren kan man höra flera arter av sångfåglar. Tätorten ligger dessutom kopplat till naturområdet Brantahallar med vackra ängs- och hagmarker.

När det gäller natur i staden är större delen av Bromölla exempel på gles bebyggelse med liten kommunal parkyta, men desto större ytor bestående av privata trädgårdar och grönytor mellan hus. Här finns stor potential om man vill förbättra den biologiska mångfalden med hjälp av de boende.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Länsstyrelsens kulturmiljöprogram, Vit hel linje - Nyutförd kulturinventering, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Ängs- och hagmark

Vid Bromölla småbåtshamn.

Kultur

Länsstyrelsen kulturmiljövårdsprogram:

Bromölla uppvisar en för skånska förhållanden ovanligt tydlig bruksstruktur där särskilt folkhemmets samförståndsanda och funktionalistiska estetik avspeglar sig i byggnader och stadsplanering.

Katolska Kyrkan

Bromöllas hastiga expansion lockade inte bara folk från den närmaste landsbygden. Från Tyskland inkallades yrkeskunnigt fackfolk till Iföverken, medan säsongarbetande arbetskraft kom från Galizien (en provins i nuvarande Polen/ Ukraina). Katolska kyrkan, invigd 1933, byggdes huvudsakligen av de galiziska invandrarna. Kyrkan uppfördes i en unik byggteknik: väggarna och taket består av fuktade, hårt sammanpressade halmplattor, vilka har monterats på en stomme av stolpar. Byggnaden är sedan putsad med bruk både interiört och exteriört.

Folkets hus och park

Det fanns en ambition hos Iföverken att göra Bromölla till ett mönstersamhälle. Och i ett svenskt mönstersamhälle är Folkets Hus en självklar anläggning. Hösten 1908 invigdes Bromölla Folkets Hus. Här hade fackliga och politiska sammanslutningar sina möten, men det var även lokal för dans, filmvisningar, teaterföreställningar och föredrag av olika slag. Ett nytt Folkets Hus byggdes på ny plats 1938 och den gamla utomhusdansbanan flyttades till nuvarande Folkets Park. I god samförståndsanda invigningstalade Axel Strand från LO och Iföverkens direktör, Ernst Wehtje. Det nya huset ritades av Tage Möller i Malmö i en modern, folkhemsfunktionalistisk stil (Se vidare "Arbetarrörelsen" under "Folkörörelsernas landskap").

Kulturvården kopplade till objektet: Vit streckad linje - Länsstyrelsens kulturmiljöprogram, Vit hel linje - Nyutförd kulturinventering, Fornlämning punkt ●, Fornlämning yta ■

Specialområde inventering:

Området är ungefär 2,9x2,3 kilometer stort med längdaxeln i nordöst-sydvästlig riktning. Det ligger omgivet av rutlandskapet i öster och fullåkerslandskap i norr och söder och i dess södra del löper Skräbeån med sitt industrilandskap.

Fram till de sista åren av 1800-talet var Skräbeån i egenskap av kraftkälla av stor betydelse för området. Flera kvarnar har funnits utmed ån under historisk tid, Bro mölla, Årups mölla, Käsemölla, Skräbomölla och Nymölla är namn från Skånska Rekognosceringskartan från 1800-talets början, flera av dem har säkerligen haft medeltida föregångare.

På 1880-talet upptäcktes kaolinfyndigheterna på Ivön och 1887 startade brytning på Ivön. Huvudavsikten var att bränna kalk och göra eldfast tegel av kaolinen, fabrikationen skedde på en holme söder om Bromölla. Verksamheten drevs av flera olika bolag de första åren. Tidigt anlades ett järnvägsspår från platsen dit råvaran skeppades, vid nuvarande Strandängsvägen, och till järnvägsstationen. År 1902 byggdes ett spår som anslöt industrin till järnvägslinjen vid Bromölla station. Hemmanet Ivetofta nummer 10, beläget öster om fabriken, inköptes av Ifö Kaolin och Chamottefabriksaktiebolag. En plan där hemmanet delats upp i 77 tomter upprättades av lantmäteriet år 1907. På tjugo av dessa uppfördes små stugor, de så kallade Brukshusen, som arbetarebostäder för de anställda. Åtta av dessa finns fortfarande kvar. De övriga tomterna bebyggdes efterhand och tomterna existerar, med små ändringar, ännu i dagens plankarta. Tidigare hade bolagets tjänstemän uppfört bostäder längs nuvarande Storgatan. Fram till 1948 var det Iföbolaget som även byggde samhället.

Bebyggelsens tillväxt kan följas i planer och kartor fram till idag. I dagens bebyggelse kan ortens utveckling skönjas tydligt. Årsringarna syns som grupper av likartade villor. Först kring 1950 började flerfamiljshus uppföras och även de är i de flesta fall så lite ombyggda att deras ursprung och datering kan avläsas. I och med att mark inköptes som hela hemman eller delar av hemman och relativt snart planerades för bebyggelse avspeglar dagens kvartersindelning och gatunät även markindelningen från laga skiftet av Ivetofta 1836.

Förutom villabebyggelsen och flerfamiljshusen finns även några byggnader som är särskilt bevarandevärda beroende på sin arkitektur, historiska betydelse och sitt sociala sammanhang.

Till denna grupp hör det första Folkets Hus från 1908 på Folkets Husgatan, Katolska kyrkan på Köpmangatan, Tians gård vid Tians väg, vattentornet samt den samlade bebyggelsen vid torget. Torget kan sägas avspegla Bromölla i ett nötskal. Där ligger Brukskontoret, Nya Folkets Hus och Park från 1938, Hotell Iföhus, Mosaikhuset och kommunhuset. På torget finns Gunnar Nylunds fontän med de två svanhalsödlorna i mosaik och på torgets västra sida ligger grunden för samhällets existens, Iföverken.

Stadsbilden avspeglar viljan att skapa ett mönstersamhälle och samarbetet mellan företag och folkrörelser.

Området Bromölla har samma utsträckning som området i länsstyrelsens kulturmiljöprogram.

Rekreation

Förutsättningarna för rekreation är goda i Bromölla, dels inom tätorten, dels genom kopplingen ut i landskapet via kvalitativa naturområden och gröna stråk som Brantahallar i öst, Ivösjön i väst, Skräbeån och strandskogarna söderut samt Kyrkviken och Allarp-Norreskog i norr.

Särskilda punkter av intresse:

Humleslingan - Turistväg

Gustavsbergsleden

Lilla Kungsleden

Bromölla småbåtshamn

Badplatser utmed Ivösjön

Upplevelsevärden inom objektet:

5. Kulturhistoria

Tydlig bruksstruktur där särskilt folkhemmets samförståndsanda och funktionalistiska estetik avspeglar sig i byggnader och stadsplanering.

6. Aktivitet och utmaning

Exempelvis badplatser vid Ivösjöns strandkant, stigar, koppling till kvalitativa rekreationsleder samt sportanläggningar.

7. Service och samvaro

Hög grad av anlagdhet vid grönytor inom tätorten. Tillgänglighetsanpassat, offentliga toaletter, servering, lekplatser, möjligheter till promenad och motion.

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Länsstyrelsens kulturmiljöprogram, Vit hel linje - Nyutförd kulturinventering, Riksintresse Friluftsliv ■, Turistväg ■■■, Rekreationsled ■■■, Motions slinga ■■■, Attraktionspunkt ■

Ställningstagande

Motiv för bevarande länsstyrelsen:

Bromölla uppvisar en för skånska förhållanden ovanligt tydlig bruksstruktur där särskilt folkhemmets samförståndsanda och funktionalistiska estetik avspeglar sig i byggnader och stadsplanering. Intressant är också att arbetskraftsinvandringen i början av 1900-talet avsatt ett så tydligt manifest som en kyrka. Iföverken har i hög grad varit samhällsbyggande och påverkat gestaltningen av hela orten. Fabriksområdet, arbetar- och tjänstemannabostäderna, Folkets Hus och Park, Brukskontoret, Hotell Iföhus och Mosaikhuset är tydliga exponenter för brukssamhället. Det omfattande bostadsbyggandet under efterkrigstiden, det ursprungligen rätt blygsamma kommunhuset och vattentornet visar alla på framväxten av det moderna välfärdssamhället.

Vattentornet i Bromölla, invigt 1966, tillhör ett av de skånska vattentorn där rymdestetiken drivits längst. Det är annars en inte helt ovanlig gestaltning för denna typ av anläggningar. Kombinationen av raketformat torn och planet- eller ufoliknande vattenmagasin gör Bromölla vattentorn till ett av rymdålderns främsta monument i Skåne. Det sfäriska vattenmagasinet, prytt med texten LB-HUS, syns överallt i Bromölla.

Gällande naturvärden i tätorten:

Biologisk mångfald i tätorten kan förbättras genom medvetna val av växter i planteringar och genom att sätta upp holkar för fåglar, fladdermöss etc. En medveten utveckling mot sammangående korridorer av grönska skulle underlätta för arter att röra sig särskilt i nord-sydlig riktning.

10 Kyrkviken

Strandskogen vid Kyrkviken ligger mycket centralt vid tätorten. Här häckar flera arter av sångare och näktergal m fl. Kommunen har redan tidigare uppmärksammat artrikedomen av sjungande fåglar på försommaren genom att sätta upp informationsskyltar längs promenadstråket mellan hamnen och kyrkan. Till skillnad från strandskogen söder om samhället har man

här även fina utsikter över Ivösjön. Under sommaren observeras bland annat fiskgjuse och storlom regelbundet. Goda möjligheter till naturpedagogik.

Objektet pekas ut i det aktuella programmet som nytt område av intresse gällande naturvärden i landskapet.

Natur

Fuktig skog med klibbal och ädla lövträd. God tillgång på insekter och troligen rik på mollusker, dvs snäckor, musslor och sniglar. Häckningsplats för insektsätande fåglar samt mesar. Ingår i grönt stråk längs Ivösjöns östra strand.

Kultur

Rekreation

Stigen längs kusten är utmärkt för rekreation och naturpedagogik.

Småbåtshamnen har ett högt rekreativvärde. Här ligger under sommaren ett stort antal båtar som används för fiske och utflykter på Ivösjön. Den öppna ytan öster om hamnen ägs av kommunen, och används till viss del som båtuppläggningsplats på vintern.

Ställningstagande

Låt skogen förbli orörd. Områdets attraktivitet kan ökas genom näringsverksamhet med matservering i närheten av hamnen.

Förslag till ställningstagande är att öppna upp mot Ivösjön, genom skogen, vid kyrkan.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Ängs- och hagmark

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv, Rekreativled, Attraktionspunkt

11 Brantahallar-Grödbby

Välbevarat kulturlandskap med höga naturvärden. Vidsträckt naturbetesområden med rik och hävdberoende flora och fauna. Utpekade områden är generellt sett rika på stora och vällagda stengärden.

Följande delområden ryms inom övergripande objektet *Brantahallar-Grödbby*; *Brantahallar-Grödbby*, *Brantahallar* samt *Grödbby*. Utpekade områden av intresse baserar sig på länsstyrelsens kulturmiljöprogram (hel vit linje), nyutförd kulturinventering (hel vit linje) samt länsstyrelsens naturvårdsprogram (vit streckad linje) med naturklass 1.

km 0 0,275 0,55 1,1

11 a. Brantahallar-Grödby

Brantahallar och Grödby ingår i ett stort område med blockrika betesmarker öster respektive nordost om Bromölla.

Natur

Specifika naturvärden inom området beskrivs under objekt 11b - *Brantahallar* och 11c - *Grödby*.

Kultur

Länsstyrelsen kulturmiljövårdsprogram:

Berget går i dagen på flera ställen i de centrala delarna. Området är rikt på odlingsrösen, stensträngar, jordvallar, kullar och gravanläggningar.

Här finns också många stengärdesgårdar och fägator. Vissa delar har tidigare varit uppodlade, men de har ändå en rik och hävdberoende flora. Norr om Grödby finns en buskrik utmark utan trädskikt med en välbevarad fägata och flera stengärdesgårdar.

Ängs- och hagmark vid Brantahallar.

Specialområdeinventering:

Området är ungefär 3,3x2,4 kilometer stort med längdaxeln i öst-väst. Det utgör ett gott samlat exempel på rutlandskapet som är en viktig del av kulturlandskapet i kommunens södra del, delytor av området är omvandlat till fullåkerslandskap.

Landskapstypen har sitt ursprung i förhållandena innan den agrara revolutionen då de magra sandiga jordarna i området odlades extensivt, det vill säga med trädesperioder på flera år. Många av dessa marker var rika på sten och den återkommande odlingen medförde en stenröjning där stenen dels säkerligen lades i rösen och dels i stensträngar mellan de smala odlingsytorna, parcellerna. Med skiftena rationaliserades ägostrukturen här som på andra platser, de många smala ägostrimlorna som varje gård ägde slogs samman till ett fåtal större fält. Men jorden blev inte bördigare för det. Området kom att till stor del bli betesmark med begränsad odling och de rektangulära ägoenheter indelades oftast i ungefär kvadratiska betesytor avgränsade av stengärdsgårdar. Det var de gamla röjningsrösen och stensträngarna som stod för materialet till dessa.

Grödby gamla bytomt består av tre delytor som alla fortfarande är bebyggda. Flera boplatser från förhistorisk tid är belagda inom området med särskild koncentration kring Grödby. Fossil åkermark i form av kvarliggande röjningsröseområden med förhistoriska drag finns även bevarade inom området. På Branta Hallar finns ett gravfält med fem runda stensättningar samt även flera block med älvkvarnar. Sammantaget visar området en områdeskontinuitet av jordbruk och boskapsskötsel från tidig yngre stenålder fram till idag.

Rekreation

Specifika rekreationsvärden inom området beskrivs under objekt *11b - Brantahallar* och *11c - Grödbby*.

Ställningstagande

Motiv för bevarande enligt länsstyrelsen:

Äldre utmarkslandskap typiskt för mellan- och skogsbygd.

Specialområde inventering:

Området är större än det område som kallas Brantahallar-Grödbby i Länsstyrelsens kulturmiljöprogram. Utvidgningen omfattar områdena med rester av bebyggelse från förhistorisk tid i öster och rutlandskapet ner till E22 i söder.

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit hel linje -

Objektsområde, Fornlämning punkt ●, Fornlämning yta ■

Brantahallar.

11 b. Brantahallar

Brantahallar utgörs av ett vidsträckt, ogödslat naturbetesområde beläget direkt öster om Bromölla tätort. Objektet kan beskrivas som ett värdefullt kulturlandskap med högt botaniskt värde och socialt viktigt för ett rörligt friluftsliv. Namnet Brantahallar kommer från de mjukt eroderade berghällar av kustgnejs som kommer i dagen i området. Inom objektets södra del återfinns en grävd damm.

Natur

Brantahallar utgör som sammanhängande betesmark ett viktigt grönstråk i kommunen, vilket skapar möjligheter för växter och djur att sprida sig i landskapet. Betet har lång kontinuitet och marken är i stort sett olämplig för uppodling på grund av jordmånens magra förhållanden. Vissa partier har troligtvis för länge sedan varit uppodlade men

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Ångs- och hagmark, Nyckelbiotop

vegetationen visar få spår av kvävepåverkan. Inom objektet finns åtskilliga arter som indikerar kvävebristen. Hävdkontinuiteten är mycket lång för större delen av objektet och är i dagsläget relativt god.

Objektet besitter en hög variationsgrad och artrikedom med ett stort antal vegetationstyper och biotoper representerade. Exempelvis hasseldungar med lundflora (inslag av sankt Pers nycklar, blåsippa och gulsippa) eller örtrika torrängar (med arter som backsippa, gullviva, brudbröd och jordtistel) för att nämna några (för vidare information se Ångs- och Hagmarksinventering). Andra sällsynta växter i området är bl.a. luktvädd, krissla, fältvädd, vattenstäckra och flera orkidéer.

Trädskiktet består av spridda ekar, bokar, björkar och almar. Buskskiktet är bitvis ganska kraftigt utvecklat och består huvudsakligen av rundhagtorn, hassel, rosor och slån som bildar täta snår som följd av en allt för svag beteshävd. Igenväxningen är problematisk och pågår med bland annat hassel på höjdsträckningen.

Objektet utgör en del av Bromöllas värdefulla ångs- och hagmarker. Vid fältbesök för ångs- och hagmarksinventering har stora arealer betesmark med höga värden gällande flora, fauna, kulturmiljö och träd identifierats. Små delar av objektets har dock förlorat sina värden och beskrivs som ej aktuella i dagsläget. Anledningen till detta kan exempelvis bero på igenväxning.

Kultur

Objektet utgör ett mycket stort komplex av betesmarker, rikt på vällagda stengärdar och fägor. Man finner också exempel på gamla odlingsrösen, stensträngar, jordvallar och forntida gravanläggningar. Att naturvärdena i detta fall också utgör kulturmiljövärden bör uppmärksammas. "Hasseldungar med lundflora och örtrika torrängar" är arv efter tidigare (ängs)hävd, taggbuskarna pekar på bete. Vissa delar har tidigare varit uppodlade, men de har ändå en rik och hävdberoende flora. Utöver det tillkommer spår efter odling i form av stenmurar, rösen etc. (Se vidare text 11a. *Grödbby och Branta Hallar*, samt "Rutlandskapet".)

Rekreation

Brantahallar besitter höga natur- och kulturvärden och ligger inom Bromölla tätorts närområde, vilket skapar goda förutsättningar för rekreativsmöjligheterna inom objektet. Dels som attraktivt strövområde både för närrekreation och dagsutflykter, dels som undervisningslokal för skolorna. Denna typ av frilufts- och rekreativsmiljöer kan exempelvis bestå av skogar, hagar, våt- och gräsmarker.

Upplevelsevärden inom området:

4. Artrikedom och naturpedagogik

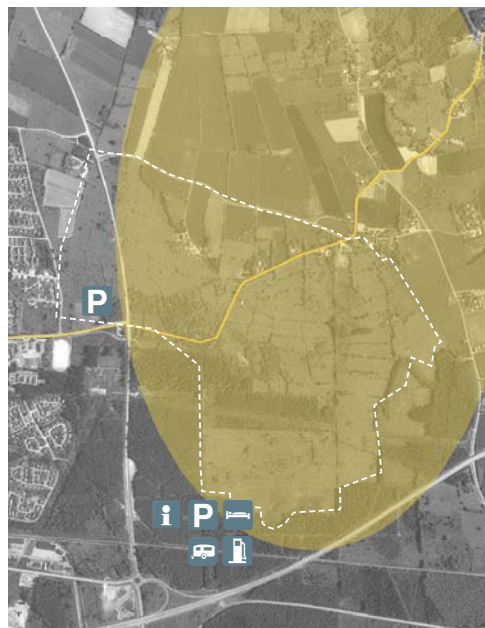
Floran är ovanligt artrik och varierad. Detta bidrar till ett positivt upplevelsevärde samtidigt som det blir viktigt att kanalisera mänsklig aktivitet för att i största möjliga mån minska slitaget inom objektet. Det naturpedagogiska inom objektet är av intresse med möjligheter att komma nära flora och fauna, göra naturobservationer samt att känna en delaktighet i naturen.

5. Kulturhistoria och levande landskap.

Objektet utgörs av värdefulla kulturmiljöer med tydliga spår i landskapet. Spåren skapar ett intresse för vem som tidigare brukat marken och levt i området. Den historik som antyds av kulturobjekten/miljöerna och dess utformning erbjuder besökaren ett högt upplevelsevärde.

6. Aktivitet och utmaning

Objektet ligger i direkt anslutning till Bromölla tätort och utgör ett grönstråk med möjligheter att ta sig ut i landskapet för invånarna. I kontrast till tätorten kan detta skapa en känsla av att befinna sig i en annan värld. En varierande skala inom objektet bidrar till en känsla av trygghet som förstärker den rofyllda upplevelsen. Möjligheter till rörelse, aktivitet och motion med stigar och spår. Strövområde. Upptäckarglädje i en naturlig miljö.

Rekreativsvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Närrekreativsmiljö ■■■, Rekreativsled ■■■, Attraktionspunkt ■

Ställningstagande

Skötseln ska vara inriktad på att bevara och återskapa stora biologiska och kulturella värden inom objektet, samtidigt som friluftslivets behov och intressen ska tas tillvara på. För bibehållen biotopvariation krävs det att beteshävderna fortsätter och helst ökar i omfattning. Efter vissa restaureringsåtgärder och/eller intensifierad hävd utgör objektet ett för regionen gott exempel på naturlig slåtter- och betesmark

Fotodokumentation av nuvarande läge, samt utredning av utvecklingen under de senaste decennierna är väsentlig för möjliggörande av plan för röjning och eventuellt ökat betetryck.

Ambitionerna inom objektet ska vara höga att bibehålla de höga natur-, kultur-,

och rekreativvärden som återfinns. All exploatering bör undvikas för att bevara befintlig karaktär.

Det äldre utmarkslandskapet är typiskt för mellan-ochskogsbygd vilket är bevarandevärt. Stengårderna och ägodelningen bör bevaras.

Landskapsbildsmässigt blir området viktigt att bevara för att få en mjuk övergång mellan tätorten och landsbygden.

Koppla tätortsgrönska till Branta Hallar som del av grönt nätverk inom kommunen. I befintliga stråk finns luckor som försvårar framkomligheten och spridningsmöjligheterna. Området bör göras mer lättillgängligt för allmänheten och funktionshindrade.

Vid Brantahallar.

11 c. Grödby

Grödby ingår i ett stort blockrikt betesmarksområde tillsammans med Brantahallar. Det är ett välbevarat kulturlandskap med lång beteskontinuitet och högt botaniskt värde.

röjningsröseområden med förhistoriska drag finns även bevarade inom området. I övrigt behandlas landskapstypen i "Rutlandskapet" och kan kopplas till det nyidentifierade

Natur

Vegetationen är artrik och hävdberoende och påminner i stort om den vid Brantahallar. Marken utgörs av ogödslad (opåverkad av kväve) gammal betesmark med i vissa områden kraftigt buskskikt bestående av en, hassel, hagtorn, rosor, slån och skogstry och bitvis sporadiska lövdungar. Fältskiktet utgörs av en artrik torrängsflora med inslag av fältnocka, fältmalört, backnejlika, solvända, hedblomster, kungsmynnta, backsippa. Fältnockan är lokalens stora raritet och har här sin rikaste förekomst i östra Skåne. Norr om Grödby finns en särskilt buskrik utmark med avsaknad av trädsikt.

Objektet utgör en del av Bromöllas värdefulla ängs- och hagmarker. Vid fältbesök för ängs- och hagmarksinventering har betesmark med höga värden gällande flora, fauna och träd identifierats.

Kultur

Kulturmiljövärdena är kopplade till naturvärdena inom objektet. Här finns ett antal vällagda stengården samt en väl bevarad fägata.

Miljövärdena ökar dock inom objektet om området knyts till Grödby samhälle. Grödby gamla bytomt består av tre delytor som alla fortfarande är bebyggda. Flera boplatser från förhistorisk tid är belagda inom området med särskild koncentration kring Grödby. Fossil åkermark i form av kvarliggande

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Ängs- och hagmark

specialområdet för kultur, ”Grödbby och Branta Hallar”

Rekreation

Objektet påminner natur- och kulturmässigt om Brantahallar och erbjuder ett visst rekreativvärde. Det blir en del av det grönstråk som leder norrut, från Brantahallar upp mot Ryssbergets sydvästra del, vilket skapar förutsättningar för spridning av växter och djur samt mänsklig aktivitet i landskapet.

Följande upplevelsevärden går att finna i området:

4. Artrikedom och naturpedagogik

Vegetationen är artrik och varierad och utgörs främst av ogödslad betesmark och buskrik utmark. Den förhållandevis rika förekomsten av Fältnocka är anmärkningsvärd.

5. Kulturhistoria

Natur- och kulturvärden inom objektet går hand i hand med slätter- och betesmark samt

förekomsten av vällagda stengärden och fägator. Kulturmiljövärdet ökar om området knyts till Grödbby samhälle.

Ställningstagande

För bevarande av naturvärden måste området fortsättningsvis betas och får inte gödslas.

Om de höga naturvärdena skall bestå måste betetrycket öka. Detta bör också ske i kombination med buskröjning.

Grödbby bör i samband med Branta Hallar, Håkanryd samt Råby betraktas som grönt stråk i förbindelse med södra Ryssberget.

Det äldre utmarkslandskap, typiskt för mellan- och skogsbygd, är av stort bevarandevärde.

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Närrekreativområde

12 Valje

Valje ligger i det vackra kustlandskapet mot Östersjön, mitt i Valjeviken. Samhället har cirka 700 invånare och delas mellan Bromölla kommun i Skåne län och Sölvesborgs kommun i Blekinge län. Runt år 1850 utgjordes bebyggelsen i Valje av omkring tjugo hus men i och med järnvägens tillkomst växte Valje snabbt. Valje är nära kopplat till småorten Edenryd med dess omgivande kulturlandskap.

km 0 0,225 0,45 0,9

Edenryds småbåtshamn söder om Valje tätort.

13 Siesjön-Håkanryd

Objektet utgörs av Siesjön med omgivande landskap vid Ryssbergets södra fot och kan beskrivas som ekologiskt sett mycket komplext med höga zoologiska och botaniska bevarandevärden. Området är mycket artrikt med många hävdberoende arter. Det är ett socialt attraktivt utflyktsmål som dessutom kan kopplas till en för kommunen

karaktäristisk kulturmiljö som understryks av stengärdesgårdarna som löper kors och tvärs över landskapet. Siesjön-Håkanryd som objekt berörs även av Natura 2000-område.

Utpekade områden av intresse baserar sig på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklasserna 1 och 2.

km 0,35 0,175 0 0,35

Natur

Siesjön kan beskrivas som en kalkrik eutrof sjö (näingsrik slättsjö) omgiven av täta vassbälten, rika fuktängar och kärrmarker med varierad och delvis kalkgynnad flora, bland annat smörboll, majviva och stor ögontröst. De zoologiska värdena är höga, med artrikt fågelliv, inslag av sällsynta fjärilsarter och samt den sällsynt förekommande strandpaddan. Inga direkta utsläpp sker längre i sjön och den årliga fosforbelastningen är mycket låg.

Sluttningen mot Siesjön är på grund av utsipprande vittringsprodukter betydligt mer näringsrik än Ryssberget i övrigt vilket ger upphov till ett rikt fåltskikt med exempelvis inslag av lundslok, lundarv och myskmadra. Vegetationen i övrigt byggs upp av ängs- och hedbokskog med inslag av ekpartier. Neråt sjön har den sidlänta terrängen genom slätter använts för foderproduktion in i modern tid. Här växer fortfarande flera typiska slätterarter som starr, slätterblomma och krissla, vilka dock är på tillbakagång i det

skånska jordbrukslandskapet.

Norr om sjön finns en utmark och en gammal slättermark med enstaka dungar av ek och skogsalm i trädskiktet. Buskskiktet i betesmarken är rikt med en, hassel, hagtorn och rosor. I den artrika torrängs- och gräshedsvegetationen finns bland annat kattfot, solvända, blåsuga, spåtistel, rödklint och vildlin. Fuktängsfloran är också rik med inslag av orkidéer och smörbollar. I slätterängen finner man arter som ögontröst, smörboll, svinrot och brudsporre.

Objektet utgör en del av Bromöllas värdefulla ängs- och hagmarker. Vid fältbesök för ängs- och hagmarksinventering har områden med betesmark med höga värden gällande flora, fauna, kulturmiljö och träd identifierats. Delar av objektets har dock förlorat sina värden men beskrivs i dagsläget som restaurerbar. Främst är det förlorade floravärden som anges som restaureringsskäl.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje-
Objektsområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Ängs- och hagmark, Nyckelbiotop

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje-
Objektsområde, Fornlämning punkt, Fornlämning yta

Kultur

Naturvärdena inom objektet utgör i stor utsträckning också kulturvärdena. Exempel på detta är terrängen ned mot sjön där slätter förekommit för foderproduktion in i modern tid vilket gett upphov till att för slätter typiska arter växer just här.

Området är till största delen beläget inom Grödbys gamla inägomark, samt i nordöst en bit av Håkanryds ägor. Grödbys äng var på 1700-talet lokaliserad till fyra platser, varav två låg i anslutning till Siesjön. Då Grödbys är en gammal by kan dagens slätterängsflora mycket väl byggas på en tusenårig kontinuitet. Förekomsten av en rad olika gravformer, främst äldre järnålder väster om sjön gör det möjligt att slätterkontinuiteten till och med är äldre än så. Oavsett ålder är slättermarker ovanliga idag och hyser därmed såväl stora naturvärden som stora kulturmiljövärden, särskilt om de även innehåller ett glest träd- eller buskskikt.

Fornlämningar förekommer i form av ett par gravar. Dessa bildar inga miljöer utan är snarare att betrakta som objekt.

Mosaiklandskap vid Siesjön-Håkanryd.

Rekreation

En värdefull karaktär kopplat till objektet är mosaiklandskapet mellan Siesjön och Håkanryd. Landskapet är öppet och småskaligt, uppbyggt av smala grusvägar, blockiga betesmarker och åkrar med stengärdesgårdar som delar in området i mindre rumsligheter. Även kopplingen till Ryssberget blir av intresse ur rekreationssynpunkt. Landskapsavsnittet är ett populärt utflyktsmål och ingår i ett område av riksintresse för rörligt friluftsliv.

Tillgängligheten till objektet från omgivande tätorter upplevs som bristfällig och otidlig. Den utpekade Banvallsleden leder förbi objektets norra delar.

Följande upplevelsevärden går att finna i området:

3. Öppna landskap och rymd

Objektets småskalighet och mängden rumsdefinierande element till trots (exempelvis stengärden och vegetationsridåer), så upplevs området som öppet med stor rumslighet. Bidragande till detta är Ryssbergets rumsdefinierande avgränsning i nordost.

4. Artrikedom och naturpedagogik

Stor artrikedom och variation i flora och fauna med ett högt upplevelse av naturens mångfald.

5. Kulturhistoria och levande landskap

Liksom så många andra objekt inom kommunen så är Siesjön - Håkanryd stark kulturpräglad av mänskliga aktiviteter genom tiderna. Kulturlandskapet understryks exempelvis av stengärdesgårdarna som löper kors och tvärs över landskapet.

Ställningstagande

Gällande sluttningszonen mot Siesjön: Avverkningen av stora sammanhängande sjok vid samma tidpunkt bör undvikas. Ett sådan ingrepp kan skapa erosionsproblem och inverkar dessutom på landskapsbilden. Bokskogskaraktären skall bibehållas i området.

Gällande markerna runt Siesjön: Marken måste i framtiden hävdas för att undvika utarmning av floran. Ytterligare markavvattningsföretag måste förhindras. Med återskapande av viktiga våtmarker och slätterbruket kan slätterberoende arter som starr, slätterblomma och krissla ha en chans att återetablera sig och växa i population.

Gällande området norr om sjön: Inga ingrepp och exploatering av naturmiljön. Fortsatt betes- och slätterhävd utan gödsling eller dikning.

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområde, Riksintresse friluftsliv ■, Rekreativled ■

Gällande mosaiklandskapet mellan Håkanryd och Siesjön: Fortsatt och gärna intensifierat bete för bibevarande av specialiserad flora. Åkerbruket måste liksom betet fortgå. Slättermarken bör återskapas av botaniska skäl men också på grund av den biologiska självreningseffekten och de ekologiska fördelar som uppstår. För att undvika igenväxning och bevara det rika fågellivet bör en viss rensning av strandvegetationen vid sjön göras.

Övergripande åtgärder: Inga ingrepp och exploatering av naturmiljön. Förbättrad tillgänglighet ur rekreationssynpunkt.

Mosaiklandskap väster Siesjön-Håkanryd.

14 Håkanryd

Vid Håkanryd återfinns en buskrik utmark med lövdungar. Objektets norra delar karaktäriseras av betesmark.

Utpekat område av intresse baserar sig på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 2.

km 0 0,05 0,1 0,2

Natur

Objektet utgörs av buskrika utmarker och gammal slåttermark. Vegetationen inom utpekade område är art- och variationsrikt samt hävdberoende med lång kontinuitet. Trädskiktet består av enstaka dungar av ek och skogsalm. Buskskiktet är bitvis kraftigt med inslag av slån, hagtorn, rosor och en. De södra delarna av utmarken utgörs av mager ris- och gräshedsvegetation. I norr finns en mera artrik torrängsvegetation med karaktäristiska arter som backsippa, blåsuga, kattfot, spåtistel, rödklint, solvända, kungsmynna, bockrot, gullviva och fältvädd.

Objektet utgör en del av Bromöllas värdefulla ängs- och hagmarker. Delar av det totala området är under igenväxning på grund av för svag hävd. Vid fältbesök för ängs- och hagmarksinventering har kvarvarande värden för flora, träd och kulturmiljö identifierats och markförändringarna beskrivs som restaurerbara i dagsläget.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområde, Riksintresse naturvård ■, Ängs- och hagmark ■

Kultur

Uttekade naturvärden blir i lika hög grad en beskrivning av objektets kulturvärden.

Rekreation

Objektet är förhållandevis litet och kan inte pekas ut som något speciellt rekreationsområde. Det blir dock en viktig länk i Bromöllas grönstruktur som ökar tillgängligheten och spridningsmöjligheterna för flora och fauna i landskapet. Eventuellt intressant ur rekreationsynpunkt för boende inom objektets närmiljö.

Följande upplevelsevärden går att identifiera i området:

4. Artrikedom och naturpedagogik

Vegetationen är specialiserad inom objektet med en för markerna karaktäristisk flora. Området som helhet berättar om naturens utveckling som i sin tur gått hand i hand med utveckling av kulturvärdena i landskapet.

Kommentar: Trots hög artrikedom blir det totala upplevelsevärdet lägre på grund av det lilla området, lågt naturpedagogiskt värde samt låg tillgänglighet. Upplevelsemässigt blir objektet främst känsligt för igenväxning.

Ställningstagande

Objektet är under igenväxning och betetrycket måste öka. För bevarande av naturvärdena krävs fortsatt hävd utan gödsling samt återkommande röjningsinsatser.

Här finns goda möjligheter att återskapa gamla slätterängar genom att återuppta slätterbruket.

Denna typ av mark svarar väl på en återupptagen hävd.

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Närrekreativområde

15 Råby

Objektområdet är mycket litet och återfinns söder om Råby ort. Markslaget kategoriseras som betesmark.

Utpekat område av intresse baserar sig på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 2.

m 0 15 30 60

Natur

Objektet utgörs av en hotad naturtyp och kan beskrivas som en buskrik utmarksrest, innefattandes en artrik och hävdberoende vegetation med lång beteskontinuitet. Trädsiktet består av enstaka bokar och skogsalmar med ett bitvis kraftigt buskskikt med förekomst av främst en, hagtorn, rosor och slån. I den artrika torrängsvegetationen finner man bland annat darrgräs, spåtistel, rödklint, backnejlika, solvända, gullviva, backruta, jordklöver och sandviol.

Objektet utgör en del av Bromöllas värdefulla ängs- och hagmarker. Vid fältbesök för ängs- och hagmarksinventering har områden med betesmark med höga värden gällande flora, fauna, kulturmiljö och träd identifierats inom objektets gränser. Åtskilliga indikatorer för slätter och bete finns inom delobjektet. Objektet växer troligtvis igen på grund av för svag hävd och en viss kvävepåverkan kan spåras i vegetationen

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Ängs- och hagmark

Kultur

De framlyfta naturvärdena är också kulturmiljövärden.

Rekreation

Objektet är litet och tillför inte några större rekreativa värden i landskapet. Det utgör dock en liten del av det gröna nätverk som leder från Brantahallar, Håkanryd samt Grödbby, upp mot södra Ryssberget, som bidrar till spridnings- och rörelsemöjligheterna i landskapet.

Följande upplevelsevärden går att finna i området:

4. Artrikdom och naturpedagogik

Variationsrik flora med högt naturvärde kopplad till kulturbetingade aktiviteter

Ställningstagande

Objektet utgörs i dagsläget av ett oroväckande litet område. Eventuellt bör objektsgränserna med tillhörande värden dras om.

Behov av fortsatt och intensifierad beteshävd för att de höga naturvärdena skall bestå. Ingen gödsling får förekomma

Förslagsvis skulle området vara av intresse för projekt där man dokumenterar igenväxning genom fotografering och letande i bildarkiv.

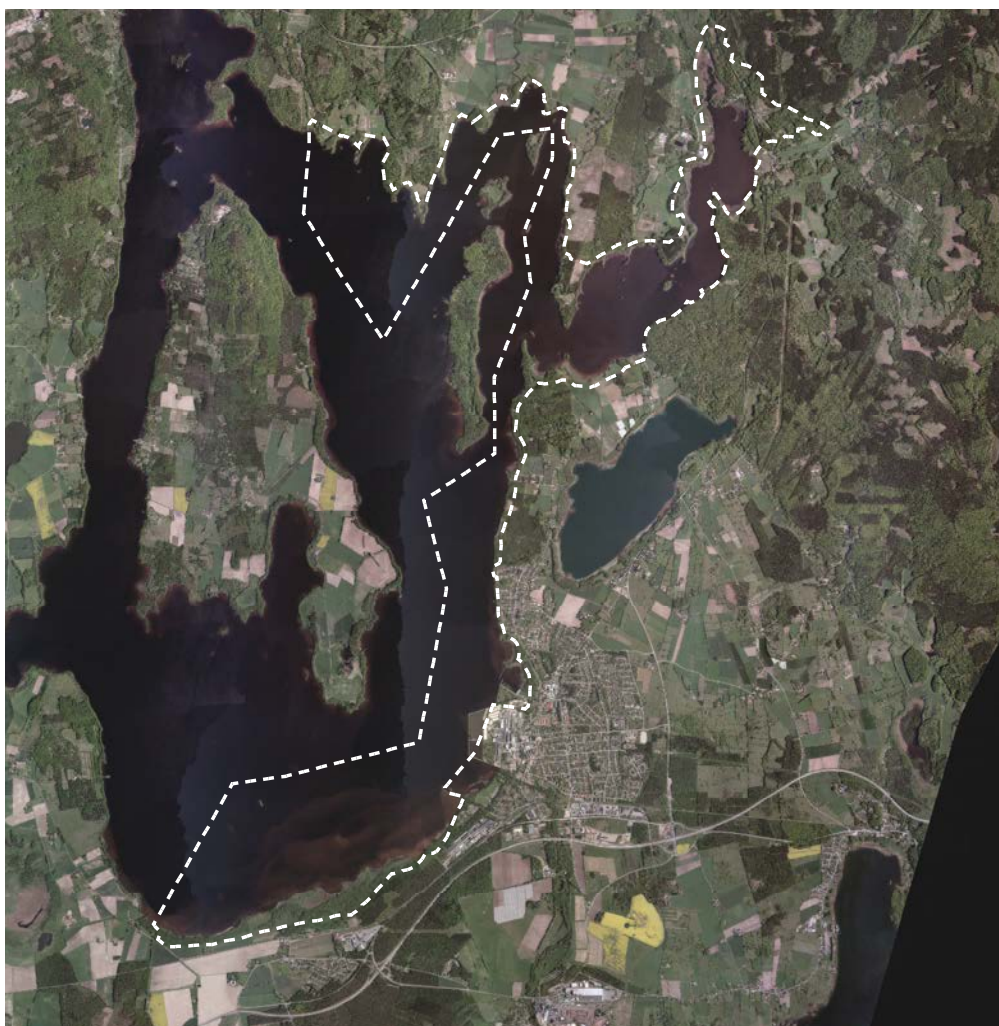

16 Ivösjön

Ivösjön är med sina 54 km² och 55 meters djup Skånes största och djupaste sjö. Den ramar in av Vångaberget i väst mot Kristianstad kommun, av Västanåberget i norr, Ryssberget i nordost samt flack slättmark i öst och söderut. Sjön är åtskild från Levräsjön med en smal landremsa. De båda sjöarna står dock i förbindelse genom en smal kanal. Ivösjön är avrinningsområde till Skräbeån

och sjöns omgivning ned till kusten utgörs till stor del av odlingslandskap. Sjön bryter av slätten i söder och bildar övergångszonen mot Småland. Ivösjön som objekt berörs även av Natura 2000-område.

Utpekat område av intresse baserar sig på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 2.

km 0 0,75 1,5 3

Natur

Ivösjön har många öar, holmar och vikar, som är ostörda och har en rik flora och fauna. Objektet kan beskrivas som ett ekologiskt komplext område, med höga botaniska, geologiska och zoologiska värden.

Själva Ivösjön utgör ett limnologiskt intressant objekt med unika reliktförekomster (kräftdjur) från istiden. Under krittiden (dvs. för mellan 145 och 65 miljoner år sedan) var kontinentplattornas rörelser stundtals intensiva. Södra Sverige kom att utgöra ett storskaligt skärgårdslandskap under den senare halvan av krittiden, där högre liggande partier (Ryssberget, Ivö Klack, Fjälkinge backe m.fl.), stack upp över havsytan i form av öar, holmar och skär. Ett par fynd av tänder från växtätande dinosaurier visar att dessa spektakulära djur ingick här i den svenska faunan. Den sand som kom att utgöra havsbotten i Åsen bildades då havet steg över ett flodplan (rester av detta flodplan

går att se i de östra delarna av brottet, på den plats där man idag förvarar sopor), varvid sedimenten svallades. På botten växte läderkoraller, på vilka ostron satt fästa i stora klasar. Flera tusen tänder från ett 40-tal hajararter har tillvaratagits och hajfaunan är en av de mest diversa man känner till från krittiden. Även marina reptiler var vanliga, och ett stort material av havssköldpaddor (extremitetben, plåtdelar, skallben m.m.) och svanödlor (tänder, extremitetben, kotor m.m.) har påträffats. I vattenrymden simmade fisk och bläckfisk i mäktiga stim. Bläckfiskarna representerades vid denna tid av s.k. belemniter och det man idag hittar är rester av ett inre skal ("vätteljus" i folkmun) som användes för att balansera djuret och hålla dess kropp horisontell i vattnet.

1874 genomfördes en sjösänkning i Ivösjön som då fick sitt nuvarande utseende. Sjön sänktes "en manslängd", ca 1,7-1,8 m i

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Ängs- och hagmark, Nyckelbiotop, Naturvärden

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning punkt, Fornlämning yta

avsikt att skapa mer jordbruksmark. Detta gjorde vissa vikar betydligt grundare, vilket påverkat igenväxning. Idag är större delen av Axeltorpsviken igenväxt med vass. I vikens norra del, närmast Fäbroäckens utlopp, är vassen mycket tät. På flera ställen har igenväxning gått så långt att al och andra större växter har börjat etablera sig. Den kraftiga igenväxningen innebär ett hinder för fisk att vandra upp i Fäbroäcken från Ivösjön.

Idag rymmer Ivösjön 26 fiskarter samt signalkräftar. Ivösjön är en klarvattensjö med landets sydligaste utbredning av de små fiskarterna flodnejonöga och nissöga. Bestånden av siklöja och nors utgör de sydligaste naturliga förekomsterna i Sverige. Några storskarvskolonier har etablerats. Planer finns på att återinplantera malen som tidigare funnits i sjön. Ivösjön finns numera på "Eu-listan" för fisk- och musselvatten. Ivösjön

kan också sägas utgöra en reservoar för dricksvatten med enklare rening (filtrering, viss desinfektion.)

Sjön tillhör en av Sydsveriges mest skyddsvärda sjöar som förändrats på ett negativt sätt. Den har ett alltför dåligt skydd, trots att den är av riksintresse för naturvården och fritidsfisket.

Ivösjön och norra delen av Gualövs strandskogar.

Ivösjön vid strandängen.

Rekreation

Ivösjön utgör ett viktigt blått stråk inom kommunen som dessutom bidrar till att sammankoppla de gröna stråken. Sjön utgör därmed en viktig länk för växt- och djurliv men också för rekreation och aktiviteter.

För friluftslivet är området som helhet mycket intressant. Ivösjön rymmer idag drygt 25 fiskarter och har ett mycket stort värde ur rekreations- och fritidssynpunkt med fritidsfiske, båtliv, bad, stor naturskönhet och ett stråk för rörelse, kommunikation och biologisk mångfald. Kopplingen till befintliga leder är god bland annat via Humleslingan, Nässumaviksleden och delar av Gustavbergsleden.

Följande upplevelsevärden går att finna i området.

3. Öppna landskap och rymd

En känsla av frihet präglar objektet med en stor men ändå väldefinierad rumslighet över vattenytan med långa utblickar och vida vyer, t.ex. utsikten över Norra Ivösjön från Gudahagen. Kontraster mellan slätt-sjö, skog-sjö varierar längs med strandlinjen.

4. Artrikedom och naturpedagogik

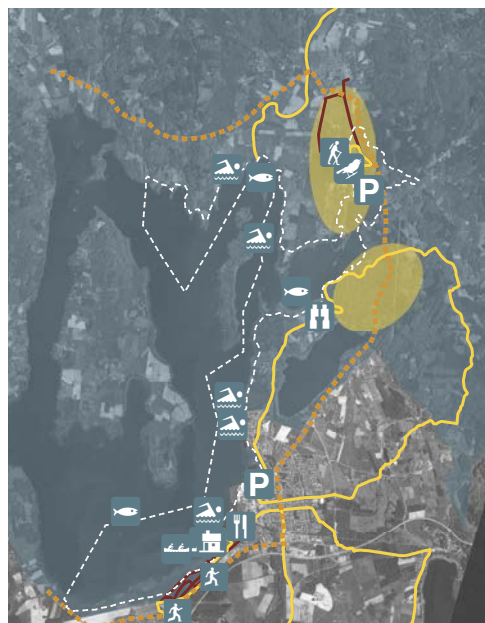
Objektet har en mycket intressant och rik flora och fauna med goda förutsättningar till att komma naturen nära. De höga naturvärdena kan stå i konflikt med alltför intensiv mänsklig aktivitet inom objektet.

6. Aktivitet och utmaning

Område för aktivitet, rörelse, motion med exempelvis anlagda badplatser och förutsättningar för fiske. Här skapas förutsättningar för mänsklig aktivitet i robusta, tåliga och ordnade miljöer och man kan också förvänta sig ordnade spår, stigar och leder.

7. Service och samvaro

Bitvis ordnade miljöer, exempelvis vid anlagda badplatser, Bromölla hamnområde, vandringsleder etc. Bitvis präglas Ivösjöns strandlinje av vildhet, t.ex. söderut vid Gualövs strandskogar. Strandängen camping och badplats, söder om Bromölla tätort, erbjuder stor tillgänglighet och användbarhet för allmänheten.

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv ■, Närreklamationsområde ■, Rekreativled ■, Turistväg ■, Motions slinga ■, Attraktionspunkt ■

Ställningstagande

Området är stort och berör såväl Kristianstads som Bromölla kommun. En kommitté bildades 2004 bestående av representanter från nämnda kommuner, länsstyrelserna i Skåne och Blekinge samt 17 ideella föreningar och företag för att gemensamt utreda problemområden och finna lösningar. Kommitténs uppgift är att initiera och samordna åtgärder som bedöms väsentliga för att bevara och förbättra Ivösjöns ekologiska värden, främja ett långsiktigt och hållbart nyttjande av sjön samt utveckla samarbete mellan berörda myndigheter, användare och intressenter.

Vad gäller närsaltutlakningen till den södra delen av ån måste vidare ökning förhindras. En konkret åtgärd är att skapa åretruntbevuxna skyddszoner runt åkrar, diken och tillrinnande vattendrag. På så sätt dämpas hastigheten och omfattning av utlakningen av näringsämnen från åkermarken.

Tåligheten för friluftsliv är relativt stor, varför detta gärna kan få utvecklas, t.ex. vid Barnakälla.

För bevarande av naturvärdena bör vattenkvaliteten förbättras och strandområdenas skogs- och betesmarker vårdas.

Vattendraget skall vara ekologiskt hållbart och dess variationsrika livsmiljöer skall bevaras. Naturlig reproduktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion skall bevaras samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.

Tillsammans med länsstyrelsen utvärdera tillämpningen av strandskyddet.

Upprätta vattenförsörjningsplaner som inbegriper nya vattenskyddsområden och skyddsbestämmelser och åtgärder för att effektivisera vattenanvändningen

Även om strandskyddet normalt inte ingår i detaljplanelagt område, bör man tänka på tillgängligheten i planläggningen

Kanalisera det båtburna friluftslivet under vår och försommar då fåglar häckar.

17 Levrasjön

Levrasjön, belägen nedanför Ryssberget sydvästra kant, utgör utifrån skånska förhållanden en relativt stor och djup sjö. Den ligger i Skräbeåns avrinningsområde och avvattnas till Ivösjön genom en smal kanal över en smal landremsa bestående av öppna odlingsfält

Levrasjön som objekt berörs även av Natura 2000-område. Utpekade område av intresse baserar sig på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3.

km 0 0,225 0,45 0,9

Natur

Levrasjön har karaktären av en slättsjö med höga biologiska värden. Stränderna och strandängarna runt omkring sjön är botaniskt intressanta, framför allt de öppna betesmarkerna. Sjön har en unik limnologi och innehåller en rad särpräglade organismer och ovanliga arter. Markerna runt Levrasjön har idag till viss del utgjort ett biologiskt spridningsstråk, men börjar naggas i kanten. Levrasjön i sig utgör en viktig del av Bromöllas "blå stråk". Vid sjön gäller strandskyddet som syftar till att trygga allmänhetens friluftsliv och till att bevara goda livsvillkor för växter och djur på land och i vatten. Levrasjön är en utmärkt fiskesjö som dessutom har den speciella egenskapen att, p.g.a. kransalger, skifta färg under året. Den är grön under vår och sommar och röd-brun under höst och vinter.

Nämnvärt är även rikkärren norr om sjön, en unik lokal för kärnocka.

Kultur

Mellan Levrasjön och Ivösjön finns ett omväxlande och ålderdomligt kulturlandskap, som innehåller många tydliga spår från äldre tiders brukande, t.ex. de idag betade strandängarna, stengårderna, de gamla ekonomibyggnaderna och kopplingen till den bokskogklädda f.d. utmarken vid Barnakälla.

Naturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Ängs- och hagmark

Rekreation

På östra stranden av Levräsjön finns Råby badplats. En utmärkning av tillåten campingplats och utökade faciliteter för sop- och latrinhantering behöver iordningställas. Grillplats och brygga finns redan på plats och söder om badplatsen finns lämpligt utrymme för camping och ev husbilsupställning. Området ligger cirka 5 m ö h. Tidsperspektivet för detta ligger före år 2015. Platsen ligger bra till i vacker omgivning och goda bussförbindelser på väg 116

Objektet erbjuder möjligheter för närrekreation, dvs närliggande naturstråk i anslutning till tätort. Humleslingan passerar alldeles intill sjön längs med östra kustsidan vilket inte bara erbjuder närrekreativa värden utan dessutom lockar turister till området.

Följande miljökaraktärer går att finna i området:

3. Frihet och rymd

Utsikten över Levräsjön passar in under denna karaktär. Besökaren får här en vid blick över ett större område. Objektet är inneslutet men ändå vidsträckt och rymligt vilket skapar valym och en känsla av frihet. Vattenrum erbjuder ofta en känsla av lugn, stillhet och trygghet. Karaktären är öppen, låg och skyddad av omgivande vegetation. Möjligheten till att ha en utblick med skydd i ryggen ger en känsla av trygghet och förhöjer den rofyllda upplevelsen.

4. Artrikedom och naturpedagogik

Objektet blir viktig del av både gröna och blå stråk inom kommunens gränser. De biologiska värdena är höga med både en rik flora och fauna. Det biologiska spridningsstråket bör bevaras också för att bilda ett intressant rörelsestråk gällande mänsklig aktivitet. Mänsklig aktivitet kan dock hamna i konflikt med bevarande av naturvärden. I mindre skala kan naturen runt sjön anses vara till synes opåverkad av mänsklig aktivitet. Detta

gäller kanske främst de unika limnologiska förhållandena och den särpräglade flora och fauna man finner här.

5. Kulturhistoria

Mellan Levräsjön och Ivösjön finns ett omväxlande och ålderdomligt kulturlandskap, som innehåller många tydliga spår från äldre tiders brukande.

6. Aktivitet och utmaning

Anlagda badplatser belägna utmed sjön och Råby camping är exempel på denna typ av karaktär. Här skapas förutsättningar för mänsklig aktivitet i robusta, tåliga och ordnade miljöer och man kan också förvänta sig ordnade spår, stigar och leder.

7. Service och samvaro

En ordnad och trygg plats för mänsklig samvaro och aktivitet är i fokus med camping, toaletter, tillgänglighet, anlagdhet och trygghet.

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv, Närrekreativområde, Rekreativled, Turistväg, Attraktionspunkt

---

Ställningstagande

Påverkan av föroreningar bör begränsas

Fortsatt hävd av strandbetena

Tillgängligheten till sjön är begränsad och skulle kunna utvecklas.

18 Allarp-Norreskog

Området utgörs av en välbevarad och varierad bebyggelse av äldre karaktär. Specifika naturvärden återfinns inom det totala områdets nordöstra hörn samt i stråk längs med Ivösjöns och Levrasjöns strandzoner. Här återfinns flera hotade vegetationstyper och arter.

Beskrivning gällande kulturvärdena inom objektet återfinns dels i länsstyrelsens kulturmiljöprogram, dels enligt nyutförd kulturområdesinventering (vit hel linje i karta). Gränserna för dessa två separata beskrivningar sammanfaller. Utpekade områden av intresse baseras också på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 2 (vit streckad linje i karta).

km 0 0,275 0,55 1,1

Natur

Natur- och kulturvärdena inom objektet går hand i hand. Området har ett botaniskt högt värde och kan beskrivas som ekologiskt komplext med en bevarandevärd landskapsbild och trakten kan betecknas som en mosaik av olika natur- och kulturelement. Fåglar häckar i området i stor omfattning.

Vid Allarp finns fina betesmarker ned mot både Ivösjön och Levräsjön. Betesmarkerna har dungar av björk med en, hagtorn och rosor i fältskiktet. Hävdkontinuiteten är lång med flera olika vegetationstyper som örtrik ljunghed, stagghed, blååtelfuktäng och näringsrika kalkfuktängar. Här finns både slåtter- och betesindikerande arter som hartmansstarr, kärrknipprot, krutbrännare, majviva, svinrot, krussilja, brudsporre, honungsblomster, rosettjungfrulin m.fl. Ivösjöstranden består av botaniskt mycket värdefulla och artrika områden med alltifrån ljung- och gräshed till rikfuktäng beroende på sandhalt och fuktighet. Nordväst om Allarp, påträffas kalkfuktängar med riklig förekomst av majviva, rosettjungfrulin och fler orkidéarter.

Objektet utgör en del av Bromöllas värdefulla ängs- och hagmarker. Enligt ängs- och hagmarksinventering har betesmark med höga värden gällande flora, träd och vattenmiljöer identifierats mot Ivösjöns strandkant. Delar av objektet har dock i nuläget förlorat sina naturvärden

Natur- och kulturmiljövärden går hand i hand inom området.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde natur, Riksintresse naturvård ■, Ängs- och hagmark ■

Vy över Allarps flacka marker odlings- och betesmarker.

Kultur

Länsstyrelsen kulturmiljövårdsprogram:

På den landtunga som skiljer Ivösjön från Levräsjön utbreder sig ett öppet odlingslandskap med stort inslag av hagmark. Betesmarkerna har dungar av björk med en, hagtorn och rosor i buskskiktet.

Hävdkontinuiteten är lång. I öster övergår det i ett kuperat bokskogsområde. De många stengårdesgårdarna i ägo gränser och utmed de slingrande grusvägarna ger området en ålderdomlig prägel.

Fornlämningar, bland annat en domarring, resta stenar och en stensättning visar på bosättning under järnåldern, men flera under mark dolda boplatser och ett block med skålgropar visar på bebyggelse redan under sten- och bronsålder. Den nuvarande bebyggelsen i området är gles. De olika gårdarna, av vilka flertalet har ett välbevarat byggnadsbestånd, representerar ett äldre, traditionellt byggnadsskick. Det finns längor i gråsten, skiftesverk och/eller korsvirke, de senare vanligen klädda i röd panel samt ljusmålade, brädfodrade byggnader av sen 1800-talstyp med lövsågade detaljer. Bebyggelsen har en social spännvidd och omfattar såväl större gårdskomplex som mindre torpstugor. Allarpsgården från 1880 har närmast herrgårdskaraktär och är ovanligt ståtlig.

Specialområden inventering:

Området är ungefär 2,4x1,8 kilometer stort med längdaxeln i sydväst-nordöst och upptar åsen mellan Levräsjön och Ivösjön. Området ligger i sin helhet i norra delen av fullåkerslandskapet.

På åsen som skiljer Levräsjön från Ivösjön ligger vägen från Ivetofta mot Näsrum. I äldre tider fanns en vinterväg över isen mellan

de två näsen vid Axeltorpsvikens mynning. I Norreskogsdelen har vägen samma sträckning som den haft redan på 1757 års karta medan vägen flyttades vid storskiftet i Allarp 1812-1814. Dagens strukturer följer storskiftet i Allarp i stora drag medan det på Norreskogssidan är det laga skiftet för Ivetofta från 1836 som är grunden. Skogsplanteringen Norreskog finns med på de äldsta kartorna.

Ett stort antal fornlämningar finns inom området. I Allarp är två stensättningar på den högsta delen av åkermarken kända och dessutom sex boplatstyr, Allarps gårdstomt enligt 1718 års karta och en skålgropssten. I skogen öster om åkermarken finns ett stort antal hägnader, dessa ligger inom vad som var Allarps utmark. Inom Norreskogsdelen finns ett gravfält med sex bevarade stensättningar vid vägskälet i områdets högsta del. Det finns även uppgifter om tre flatmarksgravar längre norrut. Även här finns sex kända boplatser varav två troligen har dateringar i järnålder. Ett litet område med röjningsrösen kan troligen dateras till järnålder eller medeltid.

Det goda läget mellan två sjöar och med lätta jordar har utnyttjats av människan ända sedan stenåldern. Boplatser från förhistorisk tid är lätt påvisbara i terrängen likaså järnålderns gravar. I Allarp är storskiftesstrukturen fortfarande urskiljbar och alla gårdslägena i byn är bebyggda och de flesta byggnaderna är i gott skick.

Områdets kulturlandskapshistoria och naturmiljö kan förtydligas med en informationsinsats, exempelvis skyltning och det ligger så nära centralorten att det är lätt att nå med cykel eller till och med till fots.

Området Allarp och Norreskog har samma utsträckning som området Allarp i länsstyrelsens kulturmiljöprogram.

Rekreation

Kulturvärden kopplade till objektet. Vit hel linje - Objektsområde kultur, Fornlämning punkt ●, Fornlämning yta ■, Fornlämning linje —

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde natur, Vit hel linje - Objektsområde kultur, Riksintresse friluftsliv ■, Rekreativled —, Attraktionspunkt ■

Allarp är en del av det viktiga grönstråk som knyter samman Bromölla med sydvästra Ryssberget. Gustavsbergsleden leder genom området och anknyter till Humleslingan vid Barnakälla nordost om objektet. Området är intressant ur rekreationssynpunkt då det i mindre utsträckning än kommunens södra delar är påverkat av industrialismen. Man finner en genuin karaktär med slättbyggd, småskaligt ägomönster samt ett stort inslag av vackra betesmarker.

Upplevelsevärden inom objektet:

3. Frihet och rymd

Området ger känsla av frihet och rymd med långa utblickar och vida vyer. Ålderdomlig prägel med en känsla av trygghet och lugn.

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Ryssbergets sydvästsluttning mot Allarp och Barnakälla utgör en viktig spridningskorridor i landskapet. Mosaiken av olika natur- och kulturelement dominerar och upphov till en spännande landskapsbild.

5. Kulturhistoria och levande landskap

När man färdas över näset vid Allarp är den ålderdomliga kulturlandskapsprägel stark. Bosättningar och lämningar i kombination med en ovanligt vacker och samt överblickbar miljö gör objektet särskilt tilltalande.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Området ger en god bild av kulturlandskapet och allmogebbyggelsen under framför allt 1800-talet. Av kulturhistoriskt intresse är såväl fornlämningarna som byggnadsbeståndet, odlings- och betesmarkerna, vägarna och de äldre hägnaderna.

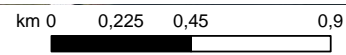
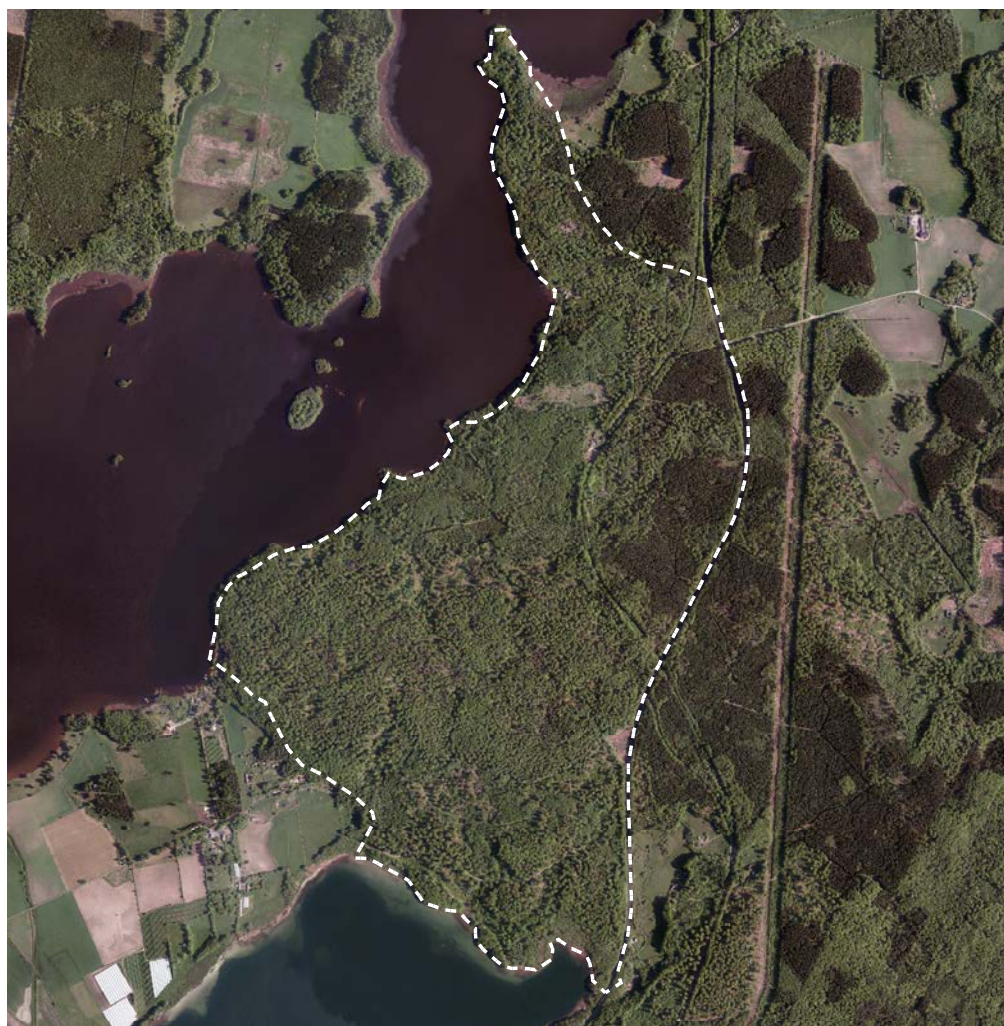
Övrigt:

Förbättrad information om förekomsten av hotade arter. Viktigt att kanalisera det rörliga friluftslivet så att storlom, fiskjuse med flera arter kan lyckas med sina häckningar.

19 Barnakälla

Nordost om Allarps fina betesmarker och Levräsjön finner man Barnakälla, ett bokskogsområde med stora biologiska värden.

Utpekat område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3.

Natur

Den före detta utmarken vid Barnakälla utgör idag en mycket representativ bokskog med såväl hedbokskog som ängsbokskog. Områdets storlek och kontinuitet ger förutsättningar för en rik flora och fauna med höga biologiska värden. Vid objektet finns också en unik grotta utbildad i kritan .

Man finner en grön koppling mellan tätorten Bromölla och Ryssbergets västra utlöpa mot Ivösjön och naturmarkerna kring det aktuella objektet. Genom att bevara och trygga området ges ett antal öar som kan länkas ihop med korridorer och stråk till ett större sammanhängande nätverk. Detta förbättrar förutsättningarna för det rörliga friluftslivet samt gör att både djur och människor kan röra sig friare över längre sträckor från sin närmiljö, utan att stöta på barriärer.

Objektet innefattar produktionsskog som tillhör Trolle Ljungby gods.

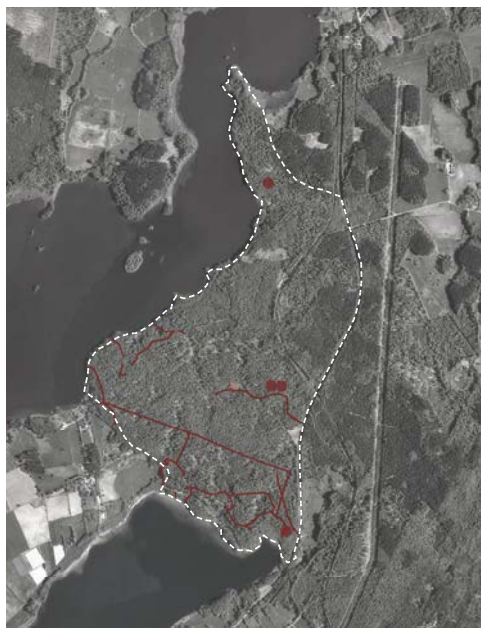
Naturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektområde, Riksintresse naturvård , Nyckelbiotop , Naturvärden

Kultur

Bokskogens värden och kulturmiljövärden, förhöjs genom ett antal ollonsvinfällor samt hägnadssystemen i gränsen inägo/utmark mot Allarp. Även den gamla stationen Barnakälla är intressant, bland annat med sin järnvägstunnel, som en gång var Skånes enda. Miljön är dock något förstörd idag men kopplingen till den gamla järnvägssträckningen som idag används som cykel/vandringsled (Banvallsleden) finns kvar.

Allarps odlingslandskap och Barnakällas skogsområde.

Kulturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektområde, Fornlämning punkt , Fornlämning yta , Fornlämning linje

Rekreation

Barnakällaområdet kan beskrivas som ett kärnområde i landskapet gällande rekreation. De sammanhängande betesmarkerna och skogspartierna gör det möjligt att röra sig relativt fritt i landskapet, utan att stöta på barriärer, samt ger upphov till en varierad, tålig och attraktiv miljö för friluftsliv.

Området är intressant dels gällande närrekreation, dels för friluftsliv och turism. Här finns bland annat tillgång till ett vandrarhem.

Barnakälla utgör ett populärt utflyktsmål, med hög tillgänglighetsgrad via Banvallsleden, Gustavsbergsleden samt Humleslingan.

Upplevelsevärden inom objektet:

2. Skogskänsla

Lugnt, tyst, fridfullt skogsområde med högt rekreativt värde. Till synes opåverkad natur med en känsla av mystik-

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Viktigt grönt och blått stråk gällandespridningsmöjligheter för flora och fauna i landskapet samt rörligt friluftsliv.

6. Aktivitet och utmaning

Anpassad plats där man kan få frisk luft och sundhet, bada och sporta. Objektet anknyter till Humleslingan– turistväg längs Ivösjön, från Strandängen till Humletorkan.

7. Service och samvaro

Vandrarhem med bekvämligheter återfinns inom objektet. Tillgång till spår och leder med viss grad av anlagdhet. Samvaro, förtäring, grilla, värma sig, omklädning, information, promenera och motionera. Barnakälla är exempel på en plats där man kan åtnjuta vissa delar av dessa förväntningar.

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektets område, Riksintresse friluftsliv ■, Närrekreativområde ■, Rekreativled ■, Turistväg ■■■, Attraktionspunkt ■

Ställningstagande

Området bör lyftas fram för långvarigt skydd och bevarande.

Bevara den skogliga kontinuiteten inom bokskogsområdet med äldre träd och död ved.

Värna om området som spridningskorridor för biologisk mångfald.

Objektets naturmässiga tålighet skapar goda förutsättningar för utveckling av rekreativsmöjligheterna i området. Utveckla nätverk av gröna stråk för rörelse och motion.

20 Åsen

Vid Åsen, beläget söder om Näsium, återfinns flera gamla kaolinbrott med höga geovetenskapliga och biologiska värden.

Utpekat område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3 (streckad vit linje). Kommunens område sträcker sig dock längre än så.

km 0 0,05 0,1 0,2

Natur

Skärningar i tåkten visar tydligt utsvämmade kaolinmassor innehållande ved och pollen från kritperioden med stora förekomster av fossil. Den sand som kom att utgöra havsbotten i Åsen bildades då havet steg över ett flodplan (rester av detta flodplan går att se i de östra delarna av brottet, på den plats där man idag förvarar sopor), varvid sedimenten svallades.

Intill tåkten finns en liten ekskog med stora och gamla vidkroniga ekar. De biologiska värdena i området söder om avfallsanläggningen är starkt knutna till förekomsten av äldre markanvändningsformer och grova lövträäd samt till de återuppkomna våtmarksmiljöerna. De vidkroniga ekarna och bokarna pekar på lång kontinuitet av öppen mark, troligen i form av betes- eller ängsmark. Norr om anläggningen är det framför allt de grovstammiga ädellövskogarna som har mycket höga biologiska värden.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Nyckelbiotop

Kultur

Kaolinbrotten vid Åsen ingår som en del i Bromöllas industrihistoria, under 1900-talets början gick en linbana från brotten över Ivösjön till Axeltorps stationssamhälle och järnvägen för enklare transport av kaolinet. Förutom industrilämningarna finns här även en rad kulturlandskapsformer knutna till gårdarna som flyttades hit i och med utskiftandet av Näsум i mitten 1850-talet. Tidigare utgjorde området ängs- och betesmarker till Näsум och i mindre avsnitt till Äskekärren.

Åsen ruvar också på en unik 80 miljoner år gammal fossilhistoria. Projektet pågår för att tillgängliggöra och synliggöra detta som en unik turistattraktion. Detta innebär bl.a. att flera "lokaler" för fossil-letning öppnas på Åsen. Lunds universitet har under flera år grävt här i forsknings syfte.

Fossiljakt vid Åsen. Foto: Tobias Delfin.

Rekreation

Objektet i sig utgörs av ett mycket litet område som i dess nuvarande form inte är intressant ur rekreationssynpunkt. Däremot kan objektet kopplas till det mer omfattande Åsens naturområde samt Näsuviksleden.

Åsens naturområde ligger vid Ivösjöns norra spets och utgörs delvis av de landvinningar som tillkom genom Ivösjöns sänkning 1874. Naturområdet utgör värdefulla natur- och kulturområden som måste bevaras och rymmer stora förekomster av fossil, gamla ekar och bokar med stora vida kronor. Området erbjuder en hög artrikedom med goda förutsättningar för delaktighet och närhet till naturen. Ett gott alternativ för dagsutflykter och friluftsliv.

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektområdet, Riksintresse friluftsliv ■, Närrekreativområde ■, Rekreativled ■, Motionsslinga ■

Upplevelsevärden inom objektet:

4. Artrikedom och naturpedagogik

De biologiska värdena är knutna till förekomsten av äldremarkanvändningsformer och grova lövträd samt till de återuppkomna våtmarksmiljöerna.

5. Kulturhistoria och levande landskap

En historisk förankring inom objektet kopplat till äldre markanvändningsformer.

6. Aktivitet och utmaning

Åsens naturområde är anpassad för aktivitet med bad- och grillplats, naturstigar genom Näsuviksleden samt fågeltorn, Pisle ö.

7. Service och samvaro

Tillgång till spår och leder med viss grad av anlagdhet.

Ställningstagande

Värdefullt natur- och kulturområde som bör bevaras.

Inventering och dokumentation av skyddsvärda träd och efterföljare bör genomföras.

Ingrepp i form av gallring behövas göras med jämna mellanrum för att inte ekarna ska dö skuggdöden, såvida inte området fortfarande betas.

Utveckla objekt för innefattande av Åsens naturområde.

Föra diskussioner vidare inom kommunen gällande fossil-letning på Åsen.

Återskapande av våtmark är önskvärd i områdets södra delar. Våtmarksområdet berör dock inte avgränsat område för angivna intressen. *Anläggande av våtmarksytor ligger dock på is då kommunen i nuläget arbetar med sina skogsytor där.*

21 Ryssberget

Bromölla kommun avgränsas i öster av Ryssberget som höjer sig cirka 150 meter över den intilliggande slätten och ramar in landskapet. Området som helhet kan beskrivas som ekologiskt komplext med högt botaniskt och zoologiskt värde samt med en bevarandevärd landskapsbild.

Följande delområden rymms inom övergripande objektet Ryssberget; södra Ryssberget, Hinnedal, Bengtsboda, Leingaryd, Hagstad, Axeltorp-Östervik, Axeltorp by, mellersta Ryssberget, Drögsperyd, Djupadal, norra Ryssberget, Lillesjö och Skrivarehagen. Vissa områden inom övergripande objekt "Ryssberget" berörs av område för Natura 2000.

Utpekade områden av intresse baserar sig på länsstyrelsens kulturmiljöprogram (hel vit linje), nyutförd kulturinventering (hel vit linje) samt länsstyrelsens naturvårdsprogram (vit streckad linje).

km 0 0,5 1 2

21 a. Södra Ryssberget

Ryssbergets sluttning utgör ett dominant inslag i landskapsbilden från slätten i söder. Objektet består av ett mångformigt skogsområde med inslag av enstaka ängs- och hagmark och är av stor betydelse för friluftslivet. Utpekade område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 2 och 3.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområdet, Riksintresse naturvård, Ängs- och hagmark, Naturvärden, Nyckelbiotop

Natur

Hela området är skogsklätt med främst bok (hedbokskog) och planterad gran. På fuktigare delar växer al och ask med alsly i buskskiktet. Marken består av blockrik morän, som ger en hedartad markvegetation.

Inom objektet, vid Paradiset, återfinns en gammal ohävdad slåtteräng som har kvar den gamla artstocken i grässvålen och med många hävdberoende arter. I den slåttergynnade kalkfuktängsvegetationen hittar man exempelvis brudsporre, smörboll, majviva, tätört, darrgräs, hårstarr, slankstarr, hirsstarr, kärrfibbla, blååtåtel och en rad orkidéer. Enligt äng- och hagmarksinventeringen beskrivs värdena inom detta lilla område dock som ej aktuella och skälen till detta anges som "igenväxt, planterat eller övrigt".

Ryssberget besitter en hög biologisk mångfald och utgör en viktig spridningskorridor i landskapet. Inte bara floran är rik utan också faunan med bland annat ett stort rovfågelbestånd. Trolle-Ljungby, ägare av merparten av skogsmarken här, bedriver ett ståndortsanpassat skogsbruk inom objektet.

Mosaiklandskapet vid Håkanryd med södra Ryssbergets höjdsträckning i bakgrunden.

Kultur

Kulturmiljövärden återfinns i form av bokskogen som ett minne av tidig skogsvård. Ollonsvinfällor vittnar om alternativ användning, här finns också en stensättning, ett par gamla vägar samt en rad torplämningar med byggnads- och åkerspår. Inga direkta miljöer identifierade utan snarare specifika objekt.

Rekreation

Objektet utgör en viktig del av kommunens gröna nätverk och innefattar höga biologiska och kulturhistoriska värden. Samverkan mellan dessa ovan nämnda faktorer bidrar till uppkomsten av en intressant rekreativ miljö, dels som kärnområde för närrekreation, dels som område för dagsutflykter. Objektet berörs av den välbesökta Skåneleden, vilken utgör en viktig del av det regionala och extensiva friluftslivet.

Även Gustavsbergsleden, cykelstråket Banvallsleden samt Humleslingan kan kopplas till objektet.

Upplevelsevärden inom objektet:

2. Skogskänsla

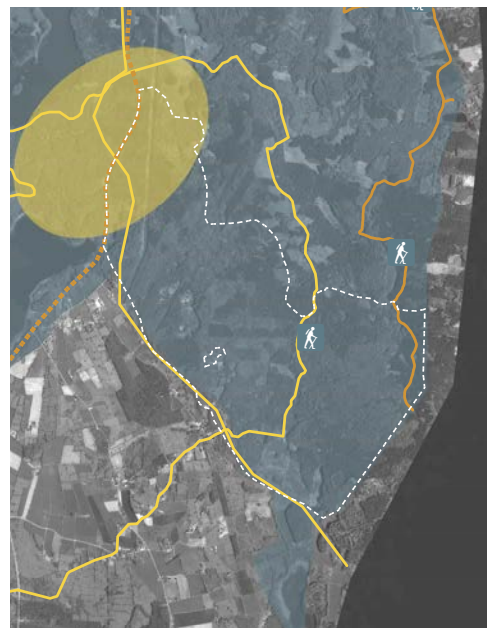
Objektet kan karaktäriseras som "vilt" med en till synes opåverkad naturskogskaraktär. I princip hela objektet är skogsbeklätt med bok och gran och kan beskrivas som rofyllt med få störömoment som exempelvis infrastruktur kan utgöra. Naturen är i fokus, vilket inger en känsla av lugn och stillhet. Frånvaron av stadens buller och ljus ger en möjlighet till naturobservationer, tysta miljöer och möjligheter till uppskattning av naturen och dess föränderlighet.

3. Öppna landskap och rymd

Höjden skapar förutsättningar för spännande siktlinjer och utblickar över det kringliggande landskapet.

Kulturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning punkt ●, Fornlämning yta ■, Fornlämning linje —

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv ■, Närrekreativområde ■, Rekreativled —, Turistväg - - -, Skåneleden —, Attraktionspunkt ■

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Objektet är förhållandevis stort med en varierad vegetation som erbjuder höga naturvärden. Även djurlivet är rikt med exempelvis ett rikt rovfågelbestånd. Objektet utgör en viktig spridningskorridor som bör värnas om dels för flora och fauna, dels för möjligheter till mänsklig rörelse och aktivitet.

5. Kulturhistoria och levande landskap

Objektet definieras som kulturhistoriskt intressant vilket återfinnes i form av bokskogen som ett minne av tidig skogsvård. Även enskilda kulturobjekt av specifikt intresse återfinnes inom området.

6. Aktivitet och utmaning

Gröna stråk i form av cykel- o vandringslederna Gustavsbergsleden och Banvallsleden på Ryssberget, samt kopplingen till Skåneleden i öst och Humleslingan i väst skapar goda förutsättningar för aktivitet och rörelse.

Ridhuset vid objektets västra utkant. Gräns mellan skog och slätt.

Ställningstagande

Bevara den skogliga kontinuiteten och öka inslaget av bok.

Återupptagen slätterhävd för bevarande av natur- och kulturmiljöer.

För att öka den biologiska självreningseffekten av näringsämnesöverskott (kväve och fosfor) inom objektet bör dikning och dränering av kärr och fuktängar undvikas.

Alla markanvändare bör visa naturvårdshänsyn och som område för dagsutflykter och rekreation bör objektet lyftas fram för långvarigt skydd.

Inta en återhållsam hållning till bebyggelse-exploatering, vägbyggen, kraftledningsdragningar, chaktning, täktverksamhet och upplag samt undvika kemisk bekämpning.

Viktigt med underhåll av anläggningar och spår, gällande Banvallsleden och Gustavsbergsleden främst, men också ha Skåneleden och Humleslingan i åtanke.

Ryssberget har hög biologisk mångfald och en spridningskorridor som man måste värna om är Ryssbergets sydvästsluttning mot Allarp och Barnakälla, samt söderut via Grödbby, Håkanryd, Råby och Brantahallar.

21 b. Hinnedal

Väster om Hinnedal finns en ovanligt högstammig hedbokskog i bruten berghällterräng. Utpekade områden av intresse har tidigare tagits upp i länsstyrelsens naturvårdsprogram, men har i dagsläget utgått.

Natur

Här finns flera högstubbar och omkullfallna bokar, som utgör viktiga livsmiljöer för många organismer.

Kultur

Än så länge oklart gällande objektets kulturhistoriska bakgrund. Har varit utmark och skog länge och åkerspår i form av röjningsrösen förekommer. Namnet Hinnedal förekommer bland annat på Generalstabskartan varför åtminstone ett torp lär ha funnits där, en brunn/källa i FMIS (digitala fornminnesregistret) skvallrar också om detta.

Rekreation

Mycket litet område uppe på Ryssberget. Del av kommunens gröna stråk men inte nödvändigtvis relevant ur rekreationssynpunkt. Skåneleden kopplas till objektet.

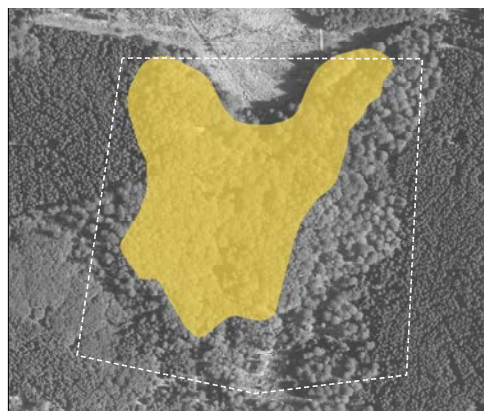
Upplevelsevärden inom objektet:

4. *Variationsrikedom och naturpedagogik*
Rik flora och fauna, hög biologisk mångfald, överlag mycket höga naturvärden.

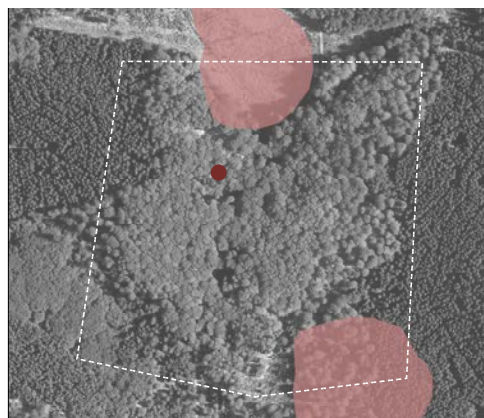
Ställningstagande

Skogen bör lämnas för fri utveckling.

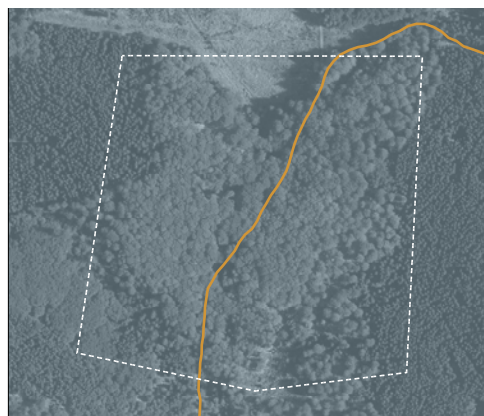
Inventera och dokumentera skyddsvärda träd och efterföljare.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Nyckelbiotop

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning punkt ●, Fornlämning yta

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv, Skåneleden

21 c. Bengtsboda

Området ligger i södra delen av det parti av odlingsbygd i skogslandskap som omger Axeltorp och Hagstad. Utpekade område av intresse baseras på nygjord kulturinventering och ingår inte i länsstyrelsens kulturmiljöprogram.

Kultur

Området är ungefär 1,4x0,7 kilometer stort med längdaxeln i ungefär nord-syd. I denna södra del är marken på väg att gå ur hävd och skogen tar över efterhand.

En slingrande markväg löper genom området, delvis kantas vägen av stengärdsgårdar. I området finns rikligt med äldre ek och bok. På äldre ängsmark eller betesmark finns rikligt med små hasselknippen, hasseln är ljusälskande och tyder på en sådan markanvändning. I åkermark hade hasseln röjts bort. Odlingsterrasser, fossil åker i form av röjningsröseområden samt torplämningar kompletterar en rik mosaik av historiska landskapskomponenter. Det namngivande torpet Bengtsboda är fortfarande bebott och marken hävdas.

Omedelbart norr om området ligger Leingaryds gamla gårdstomt, fornlämning 143 i Ivetofta socken. Namnet är bevarat i skriftliga källor sedan 1483 och större delen av området har legat under gården enligt en geografisk karta från 1725. Fornlämningen Ivetofta 231, fossil åkermark med röjningsrösen, upptar exempelvis stor del av Leingaryds södra vång.

Ställningstagande

Bevarandevärd kulturhistorisk miljö.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit linje - Objektområde, Riksintresse natur ■, Ängs- och hagmark ■

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit linje - Objektområde, Riksintresse friluftsliv ■, Närrekreativområde ■, Rekreativled ■, Turistled ■

21 d. Leingaryd

Kuperad skogsbygd som kantas av slätt- och odlingsmark i landskapets lägre nivåer. Det blir en markant skillnad i landskapsbilden när de flacka odlingsfälten vid Leingaryd bryter av mot Ryssbergets skogsbeklädda höjder. Stora ytor öppnar upp sig med tydliga rumsbildningar som ramas in av Ryssbergets skogsbryn/kanter.

Utpekade områden av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 2.

Natur

Objektet utgörs av ett större mångformigt bokskogsområde med höga biologiska värden. I den södra delen finns en höjdsträckning med en varierad och gammal bokskog på sluttningarna. En del äldre döda träd förekommer i form av lågor och högstubbar.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområde, Riksintresse natur , Ängs- och hagmark , Naturvärden , Nyckelbiotop

Den norra delen är påverkad av skogsbruk, men hyser fortfarande många gamla träd och ett rikt fältskikt med bl.a. myskmadra och lundslok. Eken är vanlig i områdets norra del, där berget också går i dagen. I sluttningarna förekommer storblockig terräng.

Kultur

Området sträcker sig över både Leingaryds gamla inägomark och utmark. Bitar har tidigare hävdats som äng men åtminstone sedan 1900-talets början bestått av skog. Närheten till Leingaryd gör att delar som varit tillgängliga troligen har utnyttjats till skogsbete. Området innehåller också mindre bitar fossil åkermark i form av röjningsrösen som troligen kan kopplas till gården Leingaryd (äldsta belägg 1483).

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområde, Fornlämning yta

Rekreation

Gränsen mellan de öppna odlingsytorna och skoggränsen blir avgörande för upplevelsen av objektets rumslighet. Landskapet upplevs som storskaligt och robust och landskapsbildmässigt blir objektet tåligt för ingrepp och exploatering. Avståndet till närmsta tätort inom kommunen är förhållandevis långt och den upplevda otillgängligheten inom objektet skapar problem ur rekreationssynpunkt. Området kantas av Gustavsbergsleden

Upplevelsevärden inom objektet:

2. Skogskänsla

Större bokskogsområde med en känsla av att befinna sig i en annan värld. Avskärmad från staden vilket ger upphov till lugn, trygghet och tystnad. Färger och årstider sätter sin prägel på landskapsbilden.

3. Öppna landskap och rymd

Öppna storskaliga vyer över odlingslätterna med en känsla av frihet och rymd i det annars så slutna skogslandskapet.

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Rik flora och fauna med biologiskt värdefull bokskog och fältskikt.

Ställningstagande

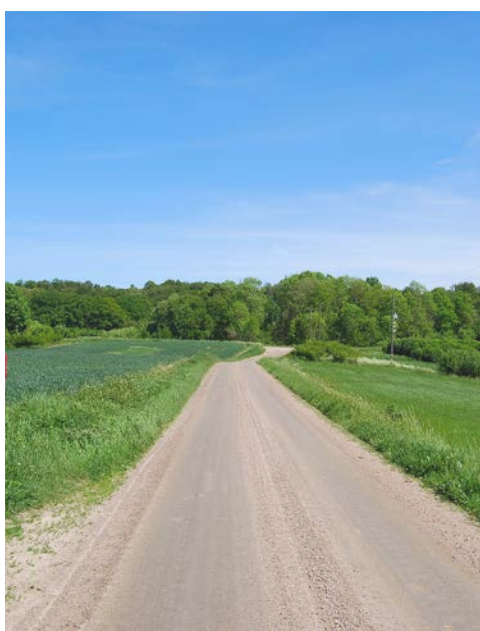

Bevara den skogliga kontinuiteten.

Stora delar av området bör lämnas för fri utveckling.

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje- Ojeksområde, Riksintresse friluftsliv ■, Rekreativled —, Attraktionspunkt ■

Slättlandskap väster upp mot Leingaryds bokskogar.

21 e. Hagstad

Hagstad är en mindre skogsby som är relativt opåverkad av sentida förändringar. Skogsklädda höjder med småskalig odlings- och slättmark bitvis insprängt som blir en del av den kuperade skogsbygden.

Utpekade område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3 samt länsstyrelsens kulturmiljöprogram.

Natur

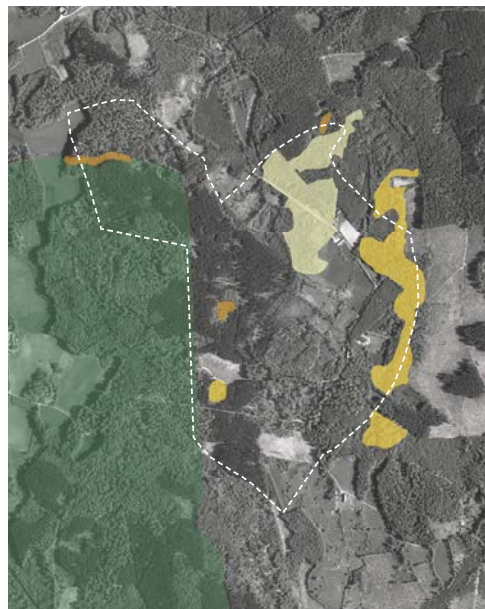
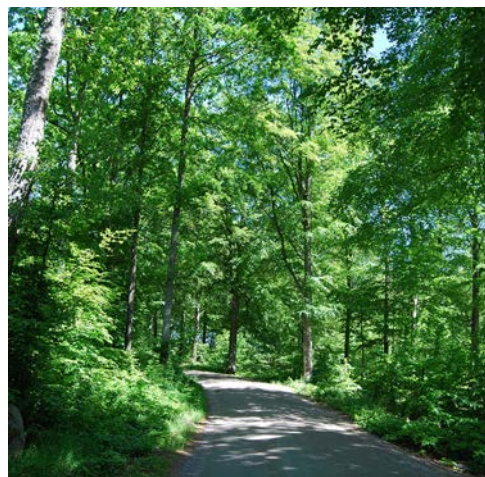
Marken har lång hävd- och beteskontinuitet men är idag under igenväxning på grund av för svag hävd. Bitvis svaga spår av kvävegödelselpåverkan inom objektet. Norr om byn ligger en utmarksrest som håller på att växa igen. I trädskiktet finner man en del dungar av ek, avenbok, ask, björk, al och gran. Buskskiktet är väl utvecklat med arter som en, hassel, hagtorn, rosor, slån, björnbär, vide och lövuppslag. Fältskiktet består av gräshedsvegetation och inslag av tuvtätelfuktängar med bl.a. blåtåtel, ögontröst, gökärt, prästkrage, jungfrulin, knägräs, rödklint, ängsvädd och backlök.

Objektet utgör en del av Bromöllas värdefulla ängs- och hagmarker. Delar av dessa har dock, (enligt ängs- och hagmarksinventering, 2004) förlorat sina naturvärden och anses inte längre vara aktuella.

Kultur

Uppe på Ryssberget finns ett bevarat kulturlandskap av en typ som tidigare kännetecknade höjdsträckningar. Den betydelsefulla djurhållningen har gett upphov till både betesmark och betespåverkade skogar. Hagstad är en mindre skogsby i ett starkt kuperat landskap. Gårdarna ligger utsprida längs en slingrande grusväg och flera av husen är i stort sett välbevarade. I landskapet finns odlingslotter och betesmarker. Norr om byn ligger en utmarksrest, rik på odlingsrösen.

Hagstad representerar en landskapstyp som var vanligare förr, men som fortfarande finns bevarade på sina håll inom kommunen. Förutom det biologiska kulturarvet finns även ett flertal lämningar kopplade till bebyggelsen i form av torplämningar, linbastu, kvarn, förvaringsgropar och en äldre väg eller fägata.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde natur, Riksintresse natur, Ängs- och hagmark, Naturvärden, Nyckelbiotop

Rekreation

Objektet innefattar vackra odlings- och betesmiljöer med både höga natur- och kulturvärden. Detta skapar goda förutsättningar för rekreativsmöjligheterna inom objektet, som dessutom har en relativt god tillgänglighet med koppling till Skåneleden samt Gustavsbergsleden.

Upplevelsevärden inom objektet:

2. Skogskänsla

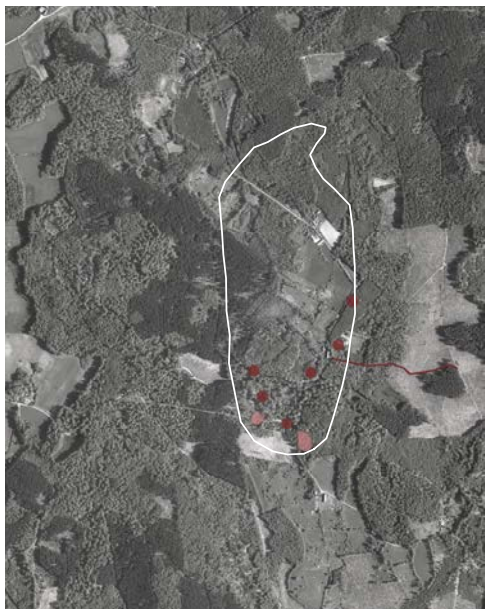
Större sammanhängande skog med en känsla av att befinna sig i en annan värld. Avskärmat från staden vilket ger upphov till ett lugn, trygghet och tystnad. Färger och årstider sätter sin prägel på landskapsbilden.

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Värdefulla ängs- och hagmarker, rik flora.

5. Kulturhistoria och levande landskap

Lämningar som påvisar samhällsbyggande och nyttjande av mark. Anvisning om samhällets historia och kultur. Förankring i kulturlandskap, betesmarker och betesspår från äldre tider

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit hel linje - Objektområdet kultur, Fornlämning punkt ●, Fornlämning yta ■, Fornlämning linje —

Plan

Östrevik inpassas under det aktuella objektet enligt Tema Turism, Program till Översiktsplan.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Hagstad är en välbevarad by i skogsbygd och relativt opåverkad av sentida förändringar. Betesmarkerna visar lång hävdkontinuitet.

Övrigt:

Odlingslandskapet kring Hagstad bör få behålla sin småskaliga karaktär.

Ny bebyggelse bör anpassas till den befintliga för bibeällen kulturvärde.

Fortsatt och intensifierad beteshävd.

Röjningar bör göras i området.

Gödsling får ej förekomma.

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområdet natur, Vit hel linje - Objektområdet kultur, Riksintresse friluftsliv ■, Rekreativled —, Skåneleden —

21 f. Garnanäs

På sluttningen från Ryssberget mot Ivösjön finner man sammanhängande hedbokskogar på blockrik mark.

Utpekat området av intresse baseras på länsstyrelsens tidigare naturvårdsprogram med naturklass 2. Objektet är inte upptaget i det aktuella naturvårdsprogrammet.

Natur

Hedbokskogarna är variationsrika med högt botaniskt värde samt en rik flora och fauna. Området är omväxlande med inslag av odlingsgläntor, fuktpartier och ungskog. Omgivningarna består av granplanteringar.

Rekreation

Värdefull landskapsbild inom objektet.

Upplevelsevärden inom objektet:

1. Orördhet och mystik

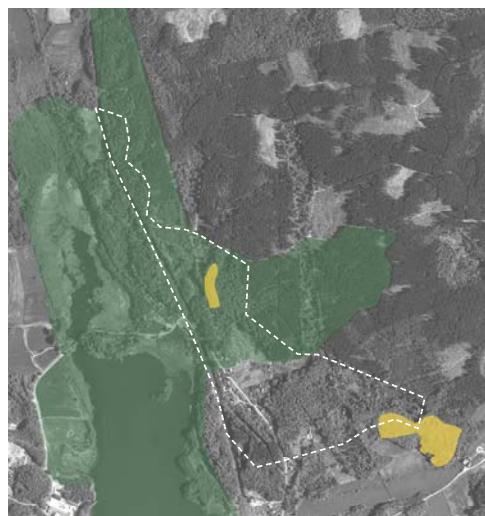
Stort, rumsligt sammanhängande skogsområde. Positiv ensamhet, frånvaro av andra människor, ljud och störomoment från omgivande tätbebyggelse.

2. Skogskänsla

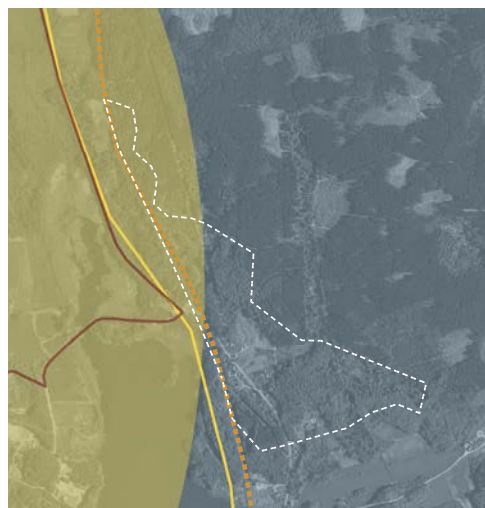
Upplevelse av skog som kontrast till tätbebyggelse. Frånvaro av större anläggningar vägar och bebyggelse. Lugn oas att dra sig undan till. Till synes opåverkad natur, lugnt och stilla, djur och växtliv tar uppmärksamhet

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Rik flora och fauna.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse natur, Nyckelbiotop

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv, Närrekreativområde, Rekreativled, Turistväg, Motionslinga

Ställningstagande

Den oexploaterade karaktären kan endast behållas om kalavverkningar, trädslagsbyten, vägbyggen, dikning etc undviks.

Bevara den variationsrika skogen med äldre träd och död ved

21 g. Axeltorp-Östervik

Utpekat område av intresse baseras på länsstyrelsens kulturmiljöprogram.

Kultur

På östra sidan av halvön vid Östreviken i Ivösjön började man bryta kaolin tidigare än på Ivöklack.

Några år in på 1900-talet anlades en linbana för att transportera kaolin från brottet över Östreviken till fabriksanläggningen invid Axeltorps station på Sölvesborg-OlofströmÄlmhults Järnväg. Linbanan drevs med elkraft, och för detta ändamål byggdes en transformatorstation i Axeltorp. Transformatorstationen finns kvar och är en av de äldsta i Skåne, byggd cirka 1905. Järnvägsstationen i Axeltorp revs redan på 1960-talet och ersattes av en hållplatskur, som numera betjänar busstrafiken. Järnvägen är nedlag och uppriven sedan 1980-talet, men banvallen finns kvar som gång- och cykelväg. Det stora kaolinbrottet används numera delvis som soptipp. Brytningen har upphört sedan länge.

Rekreation

Kopplat till objektet ligger Wetlandia Natur Resort, ett kanotcenter med vägledning ut i Ivösjöns norra skärgård.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Området kring östra Ivösjön kan som helhet uppvisa en intressant före detta industrimiljö, som ger en bild av en äldre fullskalig industriverksamhet i nordöstra Skåne. Kaolinbrytningen är unik för området.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning punkt ●, Fornlämning linje

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv, Turistväg, Rekreativled, Attraktionspunkt

21 h. Axeltorp by

Utpekat område av intresse baseras på nyutförd kulturinventering.

Kultur

Området är ungefär 1,8x1,4 kilometer stort med längdaxeln i nord-syd. Axeltorps by är en del av odlingsbygden i skogslandskapet.

Området omfattar till stor del den östra delen av den historiska inägomarken till Axeltorps by som den framträder på en geometrisk karta från år 1700. Efter agrara revolutionen uppkom här en bebyggelse av torp och utmarksbebyggelse vars inbyggare livnärde sig på hantverk, jordbruksarbete och senare även som anställda på industrin i Axeltorps stationssamhälle en kilometer österut. Vid Axeltorps station fanns ett tegelbruk som under en period framställde 21 eldfast tegel och kaolinprodukter. Senare öppnades kaolinbrott vid Åsen på andra sidan Axeltorpsviken och leran gick fram till 1948 med linbana till Axeltorps station för omlastning till järnväg för vidare befordran till Bjuv.

Axeltorps gamla bytomt, registrerad som fornlämning 74 i Näsums socken ligger strax väster om området och är känd sedan 1434. I områdets östra del finns ett område med fossil åkermark, Näsium 340, bestående av ett tiotal röjningsrösen, troligen från sen historisk tid.

Områdets småskaliga bebyggelse och markindelning har ett huvudsakligt ursprung i 1800-talet. Flera av byggnaderna är naturligtvis yngre. Äldre åkermark, nu hävdad som betesmark och till delar igenväxande men i andra delar mycket välhävdad bidrar till förståelsen av området tillsammans med stengärdsgårdar, ett slingrande vägnät och ett stort antal hamlade träd.

Axeltorps by ingår inte i länsstyrelsens kulturmiljöprogram men gränsar till två av områdena i detta program. Väster om Axeltorps by ligger länsstyrelseområdet Axeltorp-Östrevik där ingedienserna är kaolinbrytningen öster om Axeltorpsviken och den tidigare kaolinrelaterade industrin i Axeltorps före detta stationssamhälle. Söder om Axeltorps by ligger länsstyrelseområdet Ryssberget-Hagstad som omfattar en liten skogsby med den karaktär som förekommit på Ryssberget under sent 1800-tal.

Ställningstagande

Bevarandevärd kulturhistorisk miljö.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområdet, Ängs- och hagmark , Naturvärden , Nyckelbiotop

Axeltorps gård.

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning yta ■

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv ■, Skåneleden —

21 i. Mellersta Ryssberget

På Ryssbergets centrala delar finns stora och variationsrika bokskogar med inslag av granplanteringar.

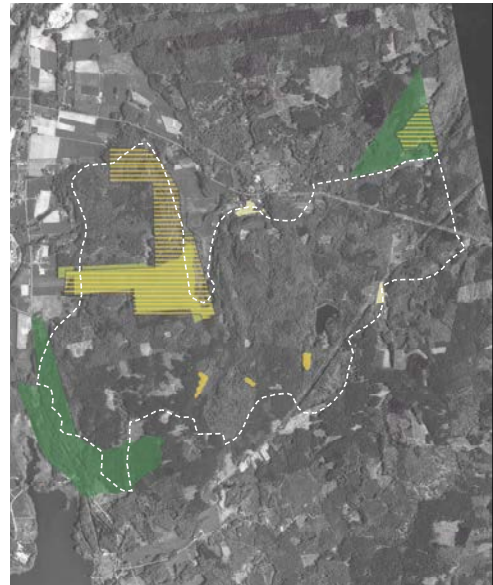
Utpekade områden av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3.

Natur

På branter och blockrika partier finns äldre bestånd med död ved, som ger förutsättningar för en intressant insektsfauna samt moss- och lavflora. Objektet berörs av två naturreservat; Näsums bokskogar i väst samt Djupadal i nordöst.

Kultur

Innehåller en mängd fossil åkermark som i många fall härrör från en sen uppodlingsvåg i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Dock inga konkreta kulturmiljöer inom detta område.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Naturreservat, Ångs- och hagmark, Nyckelbiotop

Vy mot de mellersta delarna av Ryssberget.

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområde, Fornlämning yta, Fornlämning punkt, Fornlämning linje

Rekreation

Mycket värdefullt ur rekreations- och friluftssynpunkt. Skåneleden utgör här en del av det regionala och extensiva friluftslivet

Upplevelsevärden inom objektet:

1. Orördhet och mystik

En upplevelse av opåverkad natur med hög grad av vildhet. Låg grad av anlagdhet, befriat från tätbebyggelsens störningar. Möjligheter till avslappning, rörelse, motion och naturobservationer.

2. Skogs känsla

Stark upplevelse av skog som tydligt 21 kontrasterar till staden. Träda in i en annan värld, med frånvaro av större anläggningar, vägar och bebyggelse. Lukter, ljud och färger av skog. Möjligheter till att vandra, ströva, avslappning, orientering, plocka svamp, hajk. Till synes opåverkad natur, lugnt och stilla där djur och växtliv tar uppmärksamhet.

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Intressant flora och fauna, möjlighet till naturobservationer

6. Aktivitet och utmaning

Utmärkt grönstråk, sammanhängande grönområde, både som spridningskorridor samt för friluftsliv. Stora delar av Ryssberget kan beskrivas som kärnområde för rekreation.

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektområdet, Riksintresse friluftsliv, Närrekreativområde, Skåneleden, Turistväg, Rekreativled, Attraktionspunkt

Ställningstagande

Området påverkas mycket negativt av dikning och dränering av kärr och fuktängar, eftersom dessa jämt en rik fauna och flora också har en biologisk självreningseffekt av näringsämnesöverskott (kväve och fosfor).

Öppna marker bör bevaras i hävdad skick. Rent allmänt ska man vara återhållsam med byggelseexploatering, vägbyggen, kraftledningsdragningar, schaktning, täktverksamhet och upplag samt undvika kemisk bekämpning.

Området bör lyftas fram för långvarigt skydd.

Bevara den variationsrika skogen med äldre träd och död ved

21 j. Drögsperyd

På det kuperade urbergsmassivet Ryssberget fanns tidigare ett omfattande utmarksområde, som idag täcks av bokskog. Här ligger byn Drögsperyd som har många välbevarade byggnader och är omgiven av ett omväxlande, ålderdomligt och småskaligt odlingslandskap med åkerlotter och skogsbetesmarker.

Utpekad område av intresse baseras på länsstyrelsens kulturmiljöprogram samt ny kulturinventering. Drögsperydområdet har samma utsträckning inom dessa.

Kultur

Länsstyrelsen kulturmiljöprogram:

Drögsperyd är en högt belägen by på Ryssbergets västra sluttning. Den är ett bra exempel på en väl samlad bymiljö med flera

historiska skikt och en landskapsbild av stort värde. Många av gårdarna är välbevarade med röda tvåvåningars boningshus i trä.

Genom byn löper välbevarade stengärdesgårdar och fägator. Det finns också rester av äldre fruktodlingar. Odlingslandskapet är småskaligt med små åkerlotter och skogsbetesmarker.

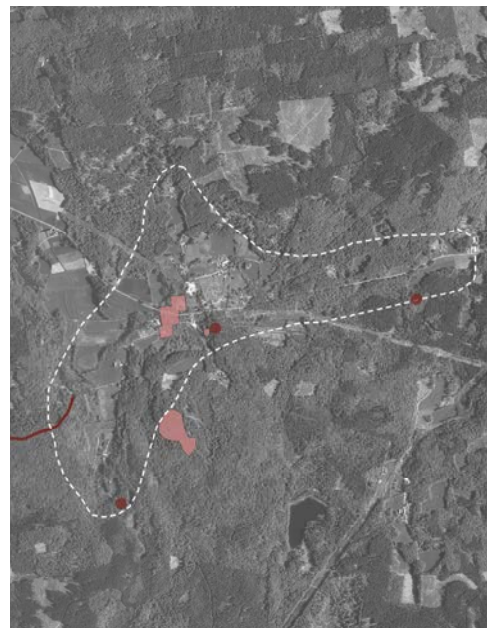
Specialområde inventering:

Området är 2,3x2,1 km stort med längdaxeln i öst-väst. Liksom flera av de utvalda miljöerna i kommunens norra del ligger Drögsperyds by inom odlingsbygd skogslandskapet.

Området omfattar hela den bebyggda delen av Drögsperyds by vilket motsvarar den gamla inägomarken före enskiftet. Dessutom ingår de senare uppodlade delarna av dalgångarna i söder och öster samt odlingsmark norr om

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Ångs- och hagmark

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning yta, Fornlämning punkt, Fornlämning linje

byn. Den gamla bytomten, enligt karta från 1811 är en liten del av området. Bynamnet nämns första gången i bevarade skriftliga källor från 1504-1505, förleden kopplas till ordet dråg eller drög med betydelsen källdrag, dalsänka.

Delar av några av de äldre gårdarna är bevarade med mangårdsbyggnader från 1800-talets början. Huvuddelen av området är bebyggt med byggnader från sent 1800-tal och 1900-tal. Gamla vägsträckningar är bevarade likaså kan rester av odlingsmarken identifieras.

Rekreation

Upplevelsevärden inom objektet:

5. Kulturhistoria och levande landskap

Drögsperyd i sig är ett exempel på en väl samlad bymiljö med flera historiska skikt och en landskapsbild av stort värde. Genom byn löper välbevarade stengården och fägator. Det finns också rester av äldre fruktodlingar.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Välbevarad bymiljö med äldre ägostruktur och markanvändning.

Övrigt:

Förändringar i bebyggelsen bör tillåtas restriktivt och anpassas till befintlig tradition.

Drögsperyds kuperade skogslandskaps.

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Ojeksområde, Riksintresse friluftsliv, Närrekreativområde, Skåneleden

21 k. Djupadal

Naturreservatet Djupadal utgörs av en prickdal med mycket brant lutning och cirka 100 meter i nivåskillnad. Sluttningen består till stor del av blockrikt rasmaterial, en s.k. talusbrant.

Utpekade område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 2.

Natur

Rasbranten är svåråtkomlig med naturskogskvaliteter. Vegetationen utgörs av hedbokskog med varierat utseende. I nedre delen av sluttningen finner man exempelvis högstammig hedbokskog med inslag av avenbok. I den övre delen är den krokig och lågstammig. Objektet har vildmarkskaraktär tack vare blockrikedom samt att avverkning inte förekommit på länge.

Kontrasterna mellan dalgångens västra och östra ände är markanta, både topografiskt och markanvändningsmässigt. På västra sidan (mot Drögsperyd) är gårdarna med sina åkrar och betesmarker utspridda på kanten av sluttningen och mellan lövskogspartier. I öster (mot Djupadal) blir vildmarkskaraktären mer framträdande genom kraftigt kuperad terräng, stora block samt framför allt den åldriga hedbokskogen. Geologiskt är dalgången en spricka som bildats i en omkristalliserad, vulkanisk bergart. Objektet kan beskrivas som ekologiskt komplext med stora botaniska och geologiska värden.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Områdesområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Naturreservat (yta för natura 2000 och naturreservat sammanfaller till fullo)

Glänta i skogen vid Drögsperyd och Djupadal.

Rekreation

Objektet innefattar höga naturvärden med en bevarandevärd landskapsbild. Tack vare dess omväxlande karaktär är ravinen mycket lämplig som strövområde.

Upplevelsevärden inom objektet:

1. Orördhet och mystik

Naturskogskvaliteten inom objektet bidrar till en känsla av vildhet och mystik. Naturområdet upplevs som opåverkat av människan med en låg grad av anlagdhet.

2. Skogskänsla

Skogsupplevelse på Ryssberget som helhet samt inom det specifika objektet. Känslan av att träda in i en annan värld med en för området ovanlig vildmarkskaraktär.

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Höga botaniska värden med förutsättningar att känna en delaktighet i naturen. Utrymme för naturpedagogik i utpräglat naturområde.

6. Aktivitet och utmaning

Goda förutsättningar för rörelse, motion och friluftsliv. Viktigt grönt stråk i området.

Plan

Naturresevat som ingår i EU:s ekologiska nätverk av skyddade områden, Natura 2000. Gränsar till naturresevatet Skinsagylet i Blekinge län.

Ställningstagande

Större avverkningar får ej förekomma

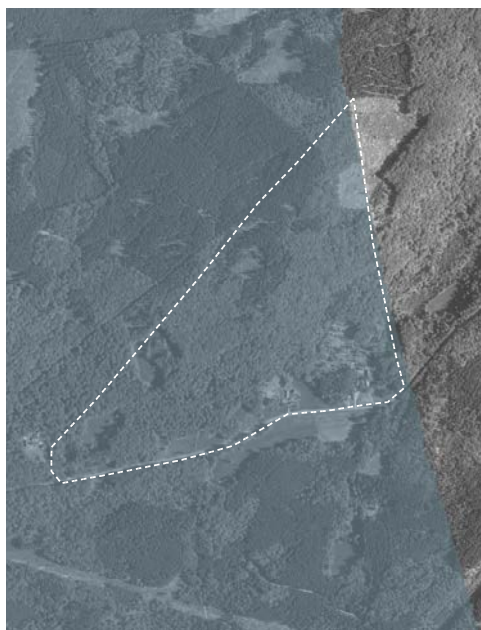
Vid behov förordnas försiktig plockhuggning
Exploatering i alla former medför negativa effekter.

Områdets tålighet för friluftsliv är relativt stort

Området lämnas för fri utveckling.

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje -
Objektsområde, Fornlämning punkt ●

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje -
Objektsområde, Riksintresse friluftsliv ■

21 I. Norra Ryssberget

Objektet utgörs av ett stort sammanhängande bokskogsområde i den nordöstra delen av kommunen. Utpekade område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3.

Natur

Norra Ryssberget domineras av stora hedbokskogar på blockrik morän. Bokskogen har uppkommit på tidigare utmarksbeten, som vuxit igen. Många spår från betespåverkan finns kvar i landskapet. På flera ställen finns granplanteringar, som ligger insprängda i bokskogen. I den norra delen av området ligger Rammsjön vackert belägen i ett gammaldags jord- och skogsbrukslandskap. Sjön är förhållandevis stor, klar och djup. Även den näringsfattiga Lillesjö återfinns inom objektet, vilken behandlas separat under objekt 21m - Lillesjö.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Ångs- och hagmark, Nyckelbiotop, Naturvärden

Kultur

Inga direkta kulturmiljöer, dock intressanta spår efter skogsbete vilket kan ha höga kulturmiljövärden.

Rekreation

Utmärkt grönstråk och sammanhängande grönområde, dels som spridningskorridor för djur, dels för friluftsliv. Skåneleden utgör här en del av det regionala och extensiva friluftslivet.

Upplevelsevärden inom objektet:

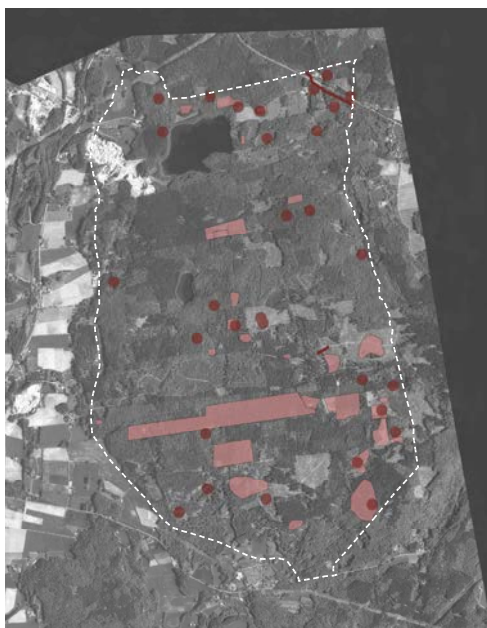
1. Orördhet och mystik

En upplevelse av opåverkad natur med hög grad av vildhet. Låg grad av anlagdhet, befriat från tätbebyggelsens störningar. Möjligheter till avslappning, rörelse, motion och naturobservationer.

Betesmark insprängd i Ryssbergets norra skogslandskap, öster om Rammsjön.

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning yta ■, Fornlämning punkt ●, Fornlämning linje —

2. Skogskänsla

Stort sammanhängande skogsområde som tydligt kontrasterar till staden. Känslan av att träda in i en annan värld, med frånvaro av större anläggningar, vägar och bebyggelse. Lukter, ljud och färger av skog. Möjligheter att vandra, ströva, avslappning, orientering, plocka svamp, hajk. Till synes opåverkad natur, lugnt och stilla där djur och växtliv tar uppmärksamhet.

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Intressant flora och fauna, möjlighet till naturobservationer

6. Aktivitet och utmaning

Utmärkt grönstråk, sammanhängande grönområde, både som spridningskorridor samt för friluftsliv. Stora delar av Ryssberget kan beskrivas som kärnområde för rekreation.

Ställningstagande

Bevara den variationsrika skogen med äldre träd och död ved

Öppna marker bör bibehållas i hävdad skick.

Området påverkas mycket negativt av dikning och dränering av kärr och fuktängar, eftersom dessa jämte en rik fauna och flora också har en biologisk självreningseffekt av näringsämnesöverskott (kväve och fosfor).

Rent allmänt ska man vara återhållsam med bebyggelseexploatering, vägbyggen, kraftledningsdragningar, schaktning, täktverksamhet och upplag samt undvika kemisk bekämpning.

Området bör lyftas fram för långvarigt skydd.

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv ■, Skåneleden —, Attraktionspunkt ■

21 m. Lillesjö

Lillesjö är en av flera mindre sjöar inom skogsområdena i kommunen som utgör en viktig del av kommunens blå stråk. Objektet återfinns i norra delarna av Bromölla, på Ryssberget. Terrängen runt sjön är starkt kuperad och kringliggande mark utgörs av en representativ och variationsrik hedbokskog.

Utpekat område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 2.

Natur

Lillesjö är en typisk näringsfattig sjö, en extremt sur klarvattensjö som omges av mager hedbokskog, barrskog och sumplövskog. P.g.a. försurning och höga aluminiumhalter har allt växt- och djurliv sånär som på vitmossa (*Sphagnum* sp) reducerats. Sjön är referenssjö, vilket innebär att pH-mätningar och kemiska analyser utförs kontinuerligt. Kalkning sker ej och sjön är en av länets mest försurade. Markens alkalinitet, dvs förmågan att buffra, är dessutom mycket låg. Den långt gångna försurningen är främst betingad av svaveldeposition, dels från förbränning av eldningsolja och dels från processindustrins utsläpp.

Sjön omges av mager hedbokskog, där marken domineras av tjocka boklövmattor. Området höjer sig åt öster, där bokskogen blir mer lågväxt och krokig på det tunna jordlagret. Här finns också inslag av ek, björk och tall. Marken är blockrik och stengärden vittnar om tidigare betesbruk

Naturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård

Kulturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning yta, Fornlämning punkt

Rekreation

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektområdet, Riksintresse friluftsliv , Skåneleden

Skåneleden passerar strax väster om sjön. Terrängen runt sjön, särskilt i sydost där hedbokskogen dominerar, är starkt kuperad och attraktiv som strövområde. Tillgängligheten till sjön upplevs dock som begränsad i dagsläget.

Upplevelsevärden inom objektet:

1. Orördhet och mystik

Omgivande blandskog ger upphov till mystiska miljöer med en upplevd vildhet. Vattenmiljöer, barrskog och låg grad av anlagdhet ger en känsla av orördhet.

2. Skogskänsla

Skogsupplevelse på Ryssberget som helhet samt inom det specifika objektet. Känslan av att träda in i en annan värld med andra dofter, ljud och färger.

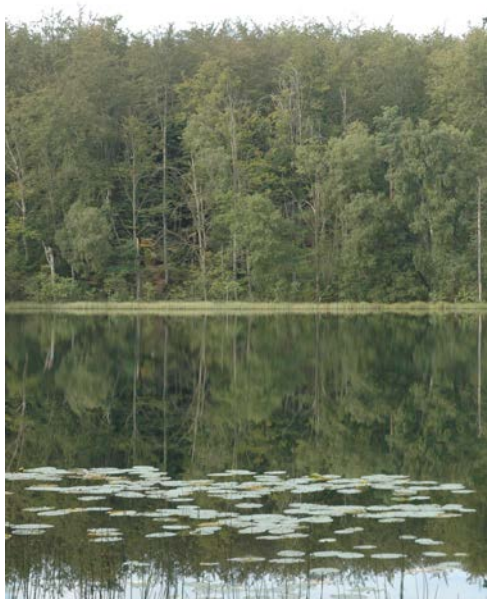

Ställningstagande

Markens alkalinitet, dvs förmågan att buffra, är mycket låg och utsläppen till sjön måste således därför minska. Vad gäller försurningsläget eftersträvas ej nuvarande situation.

Fri utveckling med viss gallring för att påskynda de skogliga successionerna och skapa ner död ved.

Den mycket näringsfattiga Lillesjö med dess trolska miljöer i Ryssbergets skogslandskap.

21 n. Skrivarehagen

Området utgör ett exempel på jordbruk i skogsbygden och dess historiska bakgrund.

Utpekat område av intresse baseras på för programmet nyutförd kulturinventering. Området tas inte upp i länsstyrelsens kulturmiljöprogram.

Norra Ryssbergets kuperade skogslandskap.

Naturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektområde, Ångs- och hagmark, Nyckelbiotop, Naturvärden

Kultur

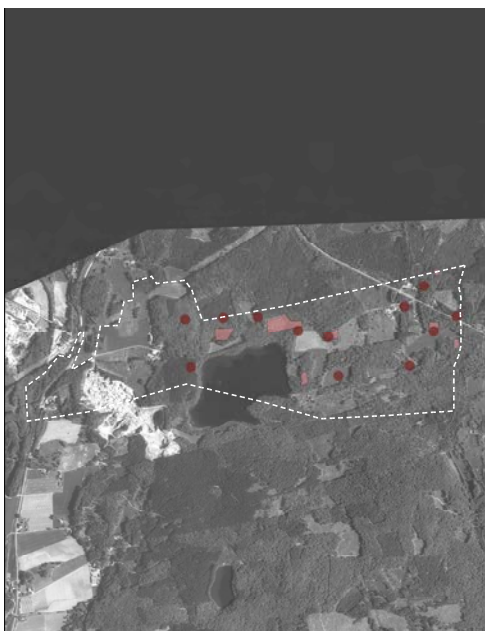
Området är ungefär 2,9x0,9 kilometer stort med längdaxeln i öst-västlig riktning. Det ligger i kommunens allra nordöstligaste hörn. Områdets västligaste del ansluter till landskapstypen Holjeåns dalgång medan den övriga delen ligger inom odlingsbygd i skogslandskap.

Flera fornlämningar finns i området. De flesta är spår av de senaste 200-300 årens jordbruk i form av fossil åkermark, framförallt röjningsrösen, men också torp och gårdslämningar. I områdets östra del finns fynd av flintyxor och andra flintföremål, bland annat en spetsnackig yxa, en fyndtyp som härrör från tidigaste jordbrukarestenålder. Detta fynd ger oss ett landskapsperspektiv på ungefär 6 000 år då kombinationen av lätta jordar, våtängar och närheten till en sjö säkert varit lika lockande för jordbrukaren som de var för 100 och 200 år sedan.

En lämning som särskilt bör uppmärksammas är fornlämning 63 i Näsums socken. Lämningen är spår av en av de gårdar, no 8, som flyttades ut från Östads by vid enskifte 1809. Den stod kvar till 1800-talets slut då den eldhärjades. De imponerande lämningarna består av grunder och väggfragment till tre byggnader och körvägen upp till gården samt en vargrop. Dessutom finns ett gammalt grustag strax bredvid. Den tidigare åkermarken är idag betesmark och uppvisar flera ålderdomliga drag. En resa från väster till öster i området är en förflyttning från dagens jordbruk i skogsområden, representerade av Mossagården och Marieholm och bakåt i tiden där spåren av gård no 8 representerar det tidiga 1800-talet.

Ställningstagande

Bevarandevärd kulturhistorisk miljö.

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning yta ■, Fornlämning punkt ●

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv ■, Skåneleden —, Attraktionspunkt ■

Skrivarehagen.

22 Äskekärr

Objektet sträcker sig söder om Näsrum tätort ner mot Ivösjön gällande kulturvärden. Inom detta område finner man specifika naturvärden i objektets norra del. Utpekade områden av intresse baseras på nyutförd kulturinventering (hel vit linje) samt naturvårdsprogram (streckad vit linje) med naturklass 2.

Området ingår även i objekt nr 23-Gudahagen-Klagstorp

km 0 0,125 0,25 0,5

Natur

Söder om Näsium finns flera blockrika utmarker med stengärden och vidkroniga träd.

Trädsnittet består främst av enstaka granar, tallar och björkar. Här och var förekommer fruktträd och hamlade askar. Busksnittet domineras av en med inslag av rosor och lövuppslag. Fältsnittet består av örtrik ljunghed med inslag av gräshed. Här finner man hävdberoende arter så som ögontröst, ljunögökontröst, gökärt, jungfrulin, backtimjan och knägräs.

Naturvärdena inom objektet utgör delar av Bromöllas värdefulla ängs- och hagmarker. Naturtypen är torrhet med bete som hävdform. Här återfinns höga värden gällande naturtyp, flora, fauna och träd. Hävdkontinuiteten är lång med flera betesindikerande arter. Naturvärdena inom objektet utgör i stor utsträckning också kulturvärdena.

Naturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektområde natur, Vit hel linje - Objektområde kultur, Riksintresse naturvård , Ängs- och hagmark

Kultur

Specialområde kultur:

Området är ungefär 1,1x0,4 kilometer stort med längdaxeln i nära nord-syd och utgörs till största delen av odlingsbygd i skogslandskap med den södra delen i sydöstra delen av Holjeåns dalgång. Öster om området vidtar det parti av skogsbygden som ligger på krönet av halvön mellan Ivösjön och Axeltorpsviken. Inom platåläget har gårdarna i Äskekärria by varit belägna med den gamla inmarken närmast gårdsplatserna och åkermark som upptagits efter skiftena i slutningen ner mot Holjeåns dalgång. De två södra gårdarna är välbevarade och välhävda.

Området berör två kända fornlämningar, dels en boplats, Näsium 36, samt längst i söder ett stort område med fossil åkermark, Näsium 517 som troligen ursprungligen täckt stora delar av halvöns södra del. Under järnålder har trakten varit ett bra område att bo i med odlingsmöjligheter och försörjning ur både Holjeån och Ivösjön.

Vintervägen från Näsium, över Äskekärria, över sjön till Allarp och mot Ivetofta är känd från historiska källor. Huvuddelen av området ligger i den sydöstra delen av Gudahagen-Klagstorp, ett av områdena i Länsstyrelsens kulturmiljöprogram.

Äskekärrias marker.

Rekreation

Objektet som helhet utgör en grön länk mellan Näsrum och Ivösjön och är dessutom en del av utpekat område för närrekreation, kopplat till Näsrum tätort. Objektet kantas av Näsrumaleden, Näsrumaviksleden samt mindre motions slingor.

Upplevelsevärden inom objektet:

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Äskekärren omfattas av värdefulla ängs- och hagmarker med särskilt höga naturvärden.

5. Kulturhistoria och levande landskap

Kulturlandskap med bevarandevärd landskapsbild som utgörs av odlingsbygd i skogslandskap. Här visas tecken på hur människan brukat marken i äldre tider.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Fornlämningsområdet är beläget på en höjd med fri utblick över Holjeån och Ivösjön, en landskapstyp väl lämpad för de äldre boskaps- och åkerbrukssidkande kulturerna. Bevarade gravfält av denna storleksordning och karaktär saknas inom landskapet. Av betydelse för miljön och den landskapspräglade Gudahagen är den fria zonen mellan Näsrum kyrka och Ivösjön. Norr om Gudahagen uppvisar Västana en välbevarad bymiljö. Områdets ovanliga agrarhistoria med landets enda humleodlingar och humletorka är också av stor betydelse.

Motiv för bevarande övrigt:

Fortsatt beteshävd utan gödsling i oförändrad omfattning.

Önskvärt att askarna även i framtiden hamlas för att visa en viktig ingrediens i vårt kulturlandskap

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde natur, Vit hel linje - Objektsområde kultur, Riksintresse friluftsliv , Närrekreativområde , Rekreativled , Motions slinga , Attraktionspunkt

Gränsen mellan Askékärrens marker och den öppna odlingslätten mot Ivösjön sett.

23 Gudahagen-Klagstorp

I sluttningen mellan Ivösjöns nordöstra del och Näsums samhälle utbreder sig ett öppet och förhållandevis kuperat odlingslandskap/blockrikt beteslandskap av ljung- och gräshedar ut sig på ömse sidor av den slingrande Holjeån. Här och var förekommer fruktträd och hamlade askar. 23 På en markant höjd ligger Gudahagen, ett gravfält

från yngre järnålder och medeltid bestående av en inhägnad, firsidig anläggning med resta stenar, högar, stensättningar och med en uppfartsramp till området.

Utpekat område av intresse baseras på länsstyrelsens kulturmiljöprogram .

km 0 0,3 0,6 1,2

Kultur

Länsstyrelsen kulturmiljöprogram:

Det öppna landskapet är en produkt av åkerbruk, boskapsskötsel och skiftesreformerna. I området finns omfattande fruktodlingar. På en markerad höjdplatå ligger Gudahagen, ett gravfält från yngre järnålder bestående av en inhägnad, fyrsidig anläggning med resta stenar, högar och stensättningar. Den märkliga anläggningen har enligt folktraditionen utgjort en offerplats. Det är en tidigare vattenfylld sänka eller grop i åsen.

Inom området finns spridd gårdsbebyggelse med ett tämligen sent byggnadsbestånd. Det rätlinjiga vägsystemet är ett resultat av skiftena under 1800-talet. Stora delar av området utgörs av hagmarker, som kringgärdas av stengärden. I Västanå norr om Gudahagen ligger en samlad bybebyggelse med gårdar, gathus, egnahem och en rödpanelad folkskola från 1930.

Landets enda humletorka, uppförd 1926, finns i Klagstorp. Detta var enda stället i Sverige där det odlades humle i större skala, produktionen uppgick till några ton torkad humle per år. Det var dock aldrig mer än en till två procent av de svenska bryggeriernas totala behov. Produktionen pågick från 1920-talets början i närmare 40 år. I september 1959 skördades de sista humlekottarna på fälten i Näsums socken och de karaktäristiska humlestörarna togs bort tillsammans med humleplantorna. Sedan ett tiotal år finns åter en mindre humlehage intill torkan.

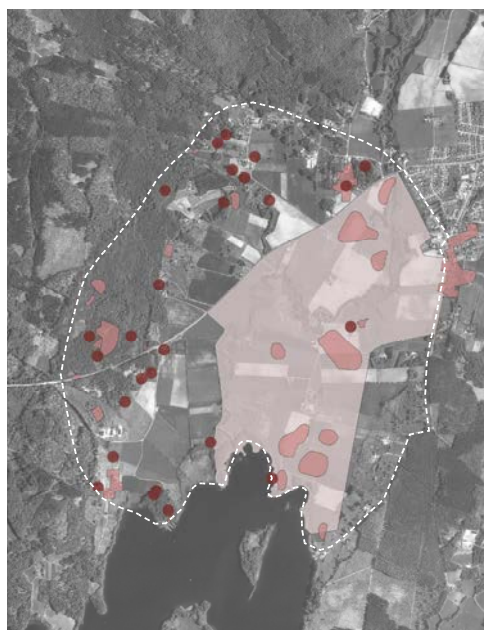
Övrigt:

Objektet omfattas av riksintresse för kulturvård med motiveringen: Fornlämningssmiljö med märkligt gravfält i exponerat läge.

Objektet kan kulturmässigt sett kopplas samman med objekt nr. 24 - *Holjeån södra*.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Ängs- och hagmark, Nyckelbiotop, Naturvärden

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse kulturvård, Fornlämning yta, Fornlämning punkt

Rekreation

Den spektakulära fornlämningen Gudahagen är av mycket stort värde och utgör ett spännande och unikt utflyktsmål i landskapet. Ur kulturmiljövårds- och rekreationssynpunkt är omgivningarna och utsikten från objektets höjdplatå minst lika intressanta, med ett läge mitt i Holjeåns dalgång omgärdat av ett landskap med välbevarad skiftesstruktur. Tillgängligheten inom området är god med närhet till Näsumaleden samt Holjeåleden.

Upplevelsevärden inom objektet:

3. Öppna landskap och rymd

Vida vyer och långa utblickar över Bromöllas natur- och kulturlandskap från den upphöjda platån.

5. Kulturhistoria och levande landskap

Gudahagen med omgivande landskap visar upp spår av mänsklig aktivitet genom olika tidsåldrar vilket tillskriver landskapsbild en mycket intressant identitet.

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektområdet, Riksintresse friluftsliv ■, Närrekreativområde ■, Turistväg ■, Rekreativled ■, Motionsslinga ■, Attraktionspunkt ■

Flackt öppet odlingslandskap inom objektet. Utsikt söderut mot Ivösjön.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Fornlämningsområdet är beläget på en höjd med fri utblick över Holjeån och Ivösjön, en landskapstyp väl lämpad för de äldre boskaps- och åkerbruksidkande kulturerna. Bevarade gravfält av denna storleksordning och karaktär saknas inom landskapet. Av betydelse för miljön och den landskapspräglade Gudahagen är den fria zonen mellan Näsums kyrka och Ivösjön. Norr om Gudahagen uppvisar Västanå en välbevarad bymiljö. Områdets ovanliga agrarhistoria med landets enda humleodlingar och humletorka är också av stor betydelse.

Övrigt:

Gravfält av denna storleksordning och karaktär är få inom landskapet och bör bevaras. Viktigt är också att öppenheten, ägo gränserna och nuvarande markanvändning kopplat till lämningarna bevaras.

Den fria zonen mellan Näsums kyrka och Ivösjön är viktig för upplevelsen av fornlämningarna och landskapsbilden.

Önskvärt att askarna inom utpekade område även i framtiden hamlas för att visa en viktig ingrediens i vårt kulturlandskap.

Utsikt från Gudahagens plåta med utsikt över odlingslandskapet, Holjeån och med Västanåberget i bakgrunden.

24 Västana by

Västana by tillkommer som enskilt intressant område ur kulturmiljövårdssynpunkt inom objekt nr 23. Gudahagen-Klagstorp och är beläget inom dess nordvästra delar. Utpekade område av intresse baseras på nyutförd kulturinventering

km 0 0,125 0,25 0,5

Kultur

Specialområde inventering:

Området är ungefär 900x650 meter stort med längdaxeln i öst-väst. Det ligger till övervägande del i norra delen av landskapstypen väster om Holjeån som sträcker sig härifrån och ner till Holjeåns utlopp i Ivösjön. Området är exempel på den nya bybebyggelse som växte fram efter den agrara revolutionen väster om den gamla bykärnan. Utgångspunkten var en uppdelning av den gamla utmarken i långa smala skogsskiften med någon odlingsmark längst i sydöst. I områdets närhet finns fornlämningar som vittnar om tidig bebyggelse och tidigt jordbruk, bland annat fynd av spetsnackiga yxor som anses vara en ledartefakt för de första jordbrukande grupperna under yngre stenålder. Inom området finns även en fyndplats för en så kallad holkyxa av brons. Dagens bebyggelse ger en levande bild av utvecklingen från 1800-talets första hälft till idag. Byggnaderna har moderniserats och ny bebyggelse har tillkommit men den äldre skalan är tydligt bevarad och den gamla skolbyggnaden intar en central plats. Bevarade stengärdsgårdar och små insprängda betesytor bidrar till prägel.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Norr om Gudahagen uppvisar Västanå en välbevarad bymiljö. Områdets ovanliga agrarhistoria med landets enda humleodlingar och humletorka är också av stor betydelse.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Ångs- och hagmark

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning yta, Fornlämning punkt

Rekreativärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv , Rekreativled

Västanå by.

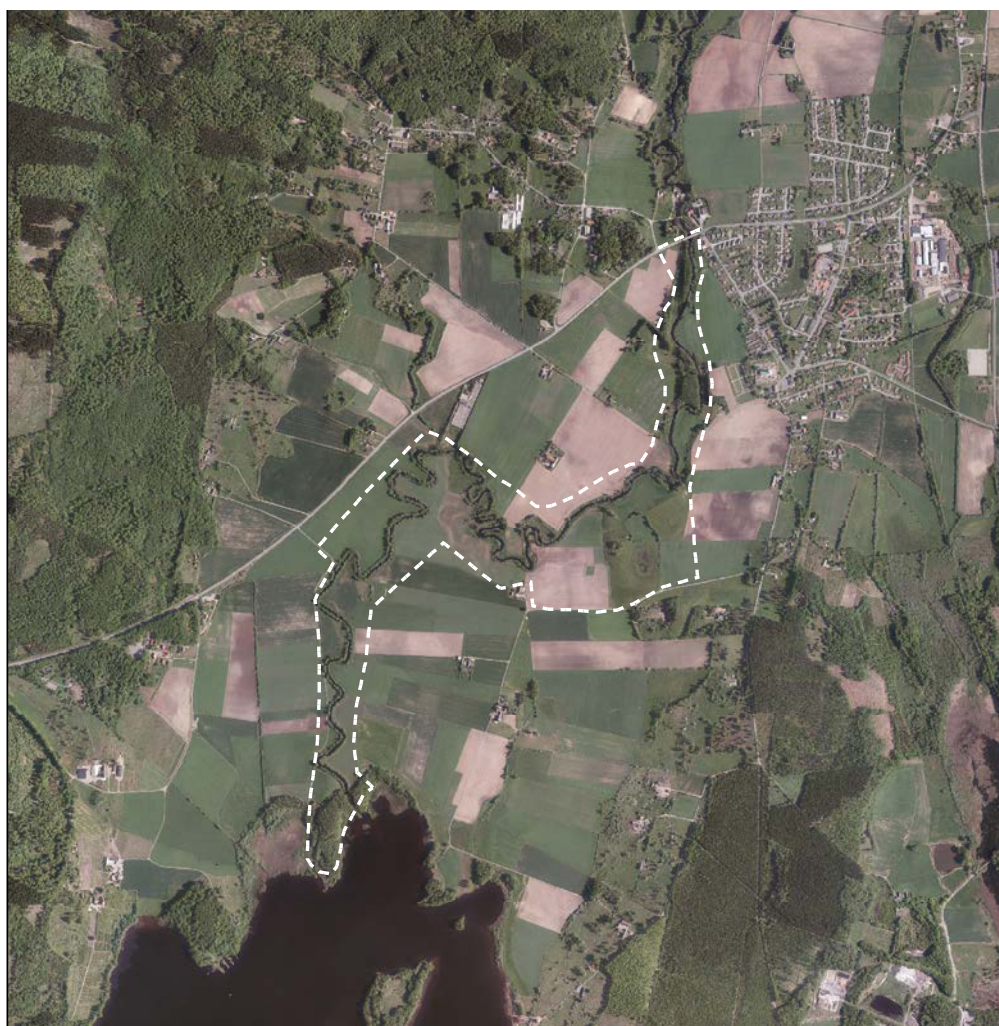
Odlingslandskap mot Västanåberget vid Västanåby.

25 Holjeån södra

Från Näsrum och söderut mot Ivösjön ringlar en del av Holjeån fram genom ett omväxlande och öppet odlingslandskap. Objektet är ett av de större och viktigare vattendragen inom kommunen och dess huvudfåra mynnar deltaaktigt i nordöstra Ivösjön.

Holjeån som objekt omfattas av Natura 2000-område.

Utpekat område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3.

km 0 0,275 0,55 1,1

Natur

Objektet utgörs av ett variationsrikt naturoch kulturlandskap med ån, dess dalgångar och omgivande landskap. Utpekade områden hyser en rik flora och fauna och kantas främst av åldungar, kärr, åkerbruk och betesmarker. Åns stränder översvämmas tidvis. Strax söder om Näsум finns en korvsjö, vilken kan fungera som uppehållsplats och fortplantingsområde för grod- och kräldjur. Objektet utgör en mycket viktig grön länk som ökar spridningsmöjligheterna för växter och djur i landskapet. Järbäcken rinner ut i ån söder om Näsум.

Holjeåns naturkaraktär söder om Näsум mot Ivösjön, skiljer sig avsevärt från den norr om Näsум upp mot naturreservatet LjungrydaÖstafors (*objekt nr. 26, Holjeån norra*).

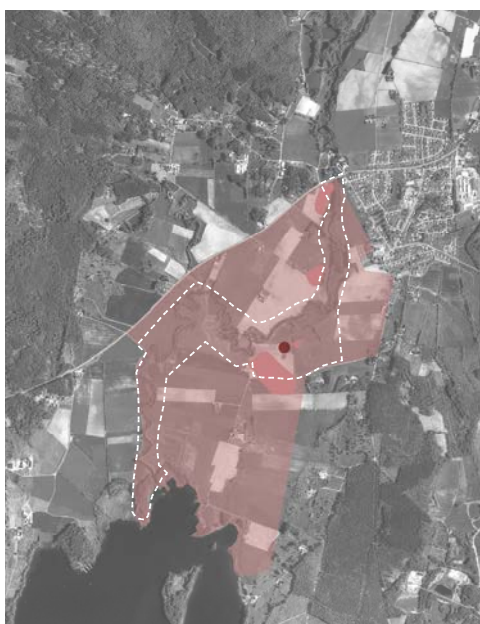

Naturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse naturvård, Natura 2000, Ångs- och hagmark

Kultur

Kulturvärdena inom objekt nr 25, Holjeånsödra, sammankopplas med objekt nr 23, Gudahagen-Klagstorp. Beståndet av fasta fornlämningar är här koncentrerat till ånsdalgångar. Här finner man exempelvis Gudahagen, gamla bosättningslämningar och en fyrvalvs stenbro över vägen mellan Näsум och Vånga. De många fynden indikerar att den förhistoriska tiden var ett aktivt skede i Ivösjöbygdens historia. Ivösjön utgjorde medelpunkten i ett kommunikationssystem som sträckte sig från Östersjön, via Skråbeån och Ivösjön och vidare uppför Holjeån till Jämshög.

Inom objektet finns också kulturmiljövärden dels i anknytning till ån och nyttjandet av vattenkraft, dels i ett större perspektiv med en relativt välbevarad skiftesstruktur.

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse kulturvård, Fornlämning yta, Fornlämning punkt

Rekreation

Objektet utgör en viktig grön länk i landskapet som skapar förutsättningar för ett rörligt friluftsliv. Holjeåns södra del är övergripande sett mycket intressant som rekreativ område, dels för närrekreation, dels för dagsutflykter. Objektet berörs av Holjeåleden, en paddlingsled genom vackra naturmiljöer längs med Holjeån samt Näsumaleden.

Upplevelsevärden inom objektet:

3. Öppna landskap och rymd

Vida vyer och långa utblickar över det flacka brukslandskap som präglar området. En känsla av tidlöshet när man rör sig genom dalgången.

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Höga naturvärden med artrik flora och fauna.

5. Kulturhistoria och levande landskap

Bestånd av fasta fornlämningar och unika fynd, bland annat med Gudahagen i fokus.

6. Aktivitet och utmaning

Blått stråk med möjlighet till aktivitet och utmaning, med sevärdheter, förutsättningar för gott fiske eller kanotpaddling.

Rekreativ värden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområdet, Riksintresse friluftsliv ■■■, Rekreativ led ■■■■, Turistväg ■■■■

Plan

Holjeån är biotopskarterad av länsstyrelsen.

Holjeåns dalgång sett från Gudahagens höjdpåta.

Ställningstagande

Variationsrika livsmiljöer, naturlig reproduktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion skall bevaras samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas inom utpekade områden.

Det är av stor vikt att vattendraget skyddas i sin helhet då det har fått behålla stora delar av sitt ursprungliga meandrande lopp samt hyser höga naturvärden.

Strandbiotopen i jordbrukslandskapet borde få någon form av erosions- och beskuggningsskydd.

Fortsatt markanvändning utan reglering av ån. Flödesdynamik bör tillåtas vara så naturlig som möjligt.

För att bevara naturvärdena i och längs med ån är det viktigt att undvika rensning så långt det är möjligt.

Behovet av rensning kan minimeras genom att träd och buskar planteras intill vattendraget, vilket ökar skuggningen och därmed minskar igenväxningen.

Anläggande av skyddszoner, vilket minskar belastningen från omgivningen bl.a. genom att näringsämnen och bekämpningsmedel från åkrar fångas upp.

Sumpskogarna bör regelbundet få översvämmas.

Näringsrikedom i ån får inte öka för gynnsam bevarandestatus av biotopen.

Flodpärlmussla som finns i Holjeån, liksom öring, ställer krav på god vattenkvalitet och att vattendraget inte är allt för påverkat. Förekomst av livskraftiga bestånd av dessa ger generellt sett en god indikation på ett välfungerande ekosystem.

Bevara, underhålla och utveckla grönt/blått stråk, för goda spridningsmöjligheter för flora och fauna samt möjligheter till ett kvalitativt friluftsliv.

Holjeån rinner bitvis inom sluten vegetation.

26 Holjeån norra

Holjeåns dalgång från Näsrum och norrut domineras av ett öppet kuperat odlingslandskap med stora kulturhistoriska, geomorfologiska och biologiska värden. Objektet kan i sin helhet beskrivas som ett småskaligt kulturlandskap och en bit upp från ån ligger bebyggelsen och på markerna däremellan dominerar åkerbruket. Ovanför gårdarna vidtar blockrika betesmarker.

Objektet utgörs delvis av naturreservat, med Ljungryda-Östafors i dess norra del. Holjeån som objekt omfattas av Natura 2000-område.

Utpekade områden av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3.

Natur

Den meandrande Holjeån omges av igenvuxna ängsmarker med gamla ädellövträd, där vissa fortfarande bär spår av hamling. Lövskogarna är tidvis översvämmade. I områdets östra del finns en rullstensås, som är klädd med ek och bokskog. I övrigt dominerar alskog i dalgången närmast vattendraget. Holjeåns strömmande vatten skapar förutsättningar och goda livsbetingelser för en stor art- och individrikedom av växter och djur.

Ån har en artrik botten- och fiskfauna med bland annat öring samt den fridlysta sötvattenlevande flodpärlmusslan, Margaritifera margaritifera. Längs ån kan man få se strömstare, forsärla och kungsfiskare och här växer också den sällsynta ormbunken safsa (kungsbräken). Flytbladvegetation samt vattenlevande mossor förekommer också i vattendraget.

I de norra delarna av objektet, på gränsen mellan Skåne och Blekinge, återfinns ett naturreservat, Ljungryda-Östaforsbruk, bildat 1985. Här rinner Holjeån tätt igenom intill getryggsformade åsar. Terrängen är dramatisk med ån och forsarna, åsryggarna och växlingen mellan öppen mark och skog. Skogsmarken består mest av blandlövskog med stort inslag av ädla lövträd och al. Närmast ån finner man plana ytor som delvis svämmas över vid högvatten

På sina håll har Holjeån rätats vilket kan anses vara negativt. Dels försämrar det landskapsbilden, dels förlänger naturlig meandring vattenloppet, vilket i sin tur ökar självreningseffekten och därmed minskar utlakningen av växtnäringsämnen.

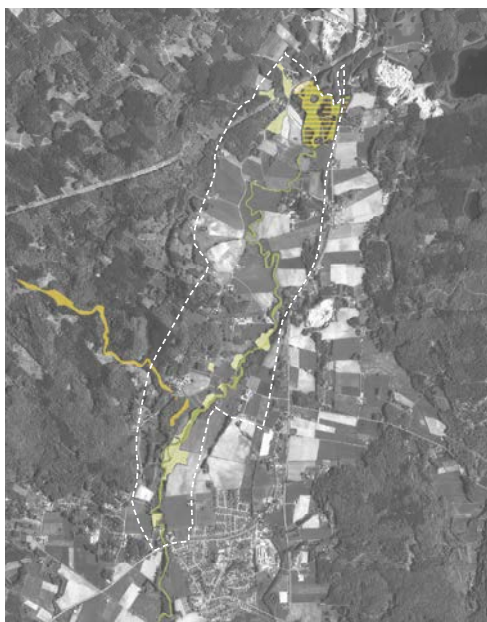
Kultur

Här finns en rad olika kulturmiljövärden, dels i direkt anknytning till ån och utnyttjandet av vattenkraften, men också i det större perspektivet med en relativt välbevarade skiftesstruktur.

Stora, öppna, välhävade odlingsytor breder ut sig kring Näsrum och i den slingrande Holjeåns dalgång med stora gårdsgrupper såsom Gonarp, Östad och Västanå. Bebyggelsen ligger spridd och uppvisar ett blandat byggnadsbestånd. Vissa gårdar är i stort sett bevarade i originalskick. Vid ån har tidigare legat flera kvarnar och lämningar efter dessa finns fortfarande kvar, bl.a. vid Östafors. Ovanför bebyggelsen tätar skogen och odlingslandskapet blir mera småskaligt med stengården i ägo gränserna. På sluttningarna mot Västanåberget finns flera fruktodlingar. Natur- och kulturvärdena i landskapet går i stor utsträckning hand i hand.

En mängd fasta fornlämningar återfinns inom objektet. De många fynden indikerar att den förhistoriska tiden var ett aktivt skede i Ivösjöbygdens historia. Ivösjön utgjorde medelpunkten i ett kommunikationssystem som sträckte sig från Östersjön, via Skräbeån och Ivösjön och vidare uppför Holjeån till Jämshög. Orsaken till att jordbruket sedan länge legat här är i mångt och mycket geologisk. Isälvar avsatte transporterat material här vid senaste istidens avsmältning. Det deponerade materialet är generellt sett mycket bördigt då det är finkornigt och oftast har stort lermineralinnehåll.

Rekreation

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Natura 2000, Ängs- och hagmark, Nyckelbiotop, Naturvärden

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning yta, Fornlämning punkt

Holjeåns dalgång från naturreservatet Ljungryda-Östafors i norr, söderut längs med Sibbarpsdalen, utgör värdefulla natur- och kulturområden med höga upplevelsevärden. Vackra utblickar erbjuds i den kuperade dalgången. Objektet är intressant som friluft- och rekreationsområde dels för närrekreation, dels för dagsutflykter och turism.

Objektet berörs av ett antal vandringsleder med god tillgänglighet inom det utpekade området: Holjeåleden längs med åns dalgång, cykelleden Banvallsleden i dess östra del, Näsumaleden i objektets västra del, billeden Humleslingan i söder samt Skåneleden i objektets norra del vid naturreservatet. Tillgängligheten inom objektet i nord-sydlig riktning är mycket god.

Tillgängligheten i öst-västlig riktning kan beskrivas som bristfällig med endast ett fåtal övergångar över ån vilket får en viss barriärverkan i landskapet. Landskapsbildmässigt blir ån också gränsbildande för upplevelsen av mosaiklandskapet som helhet.

Upplevelsevärden inom objektet:

3. Öppna landskap och rymd

Kontraster mellan det tydligt rumsbildande och storskaliga Västanåberget, det småkuperade mosaiklandskapet och Holjeåns dalgång. Vackra utblickar inom objektet med en känsla av frihet, rofylldhet och möjligheter till avslappning längs med åns meandrande rörelse.

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Mycket höga naturvärden inom objektet, i synnerhet i naturreservatet i norr. Närhet och delaktighet i naturen, med goda förutsättningar för upptäckarglädje och naturpedagogik.

5. Kulturhistoria och levande landskap

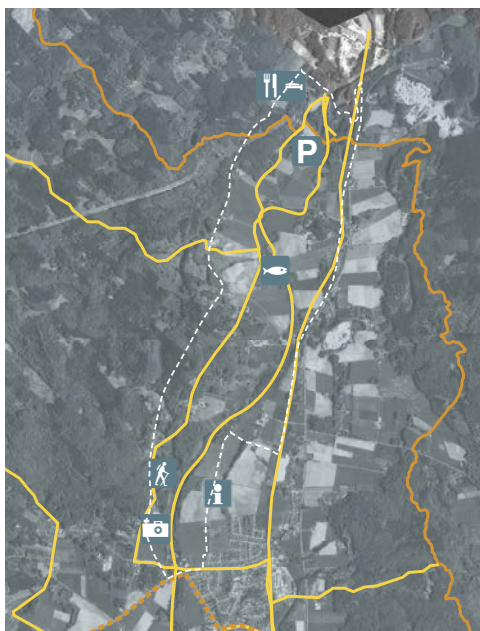
En rad olika kulturmiljövården både i liten skala med exempelvis enskilda lämningar eller byggnader, men också ur ett större perspektiv med välbevarad skiftesstruktur

6. Aktivitet och utmaning

Viktigt grön/blått stråk med goda förutsättningar för aktivitet i form av vandring, motion, cykling och paddling. Möjlighet att ta sig ut i landskapet och uppleva friskhet, sundhet och upptäckarglädje, både ur natur- och kulturperspektiv. God tillgänglighet via utpekade vandringsleder. Goda förutsättningar för fiske.

7. Service och samvaro

Främst i form av anlagda spår vilket dels ökar tillgängligheten inom området, dels kanaliserar människoflödet och skyddar känsliga områden

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområde, Riksintresse friluftsliv ■, Rekreativled —, Turistväg —, Attraktionspunkt ■

Holjeåns dalgång, sett från väg 116 söderut.

Plan

Sibbarpsdalen inpassas under det aktuella objektet enligt Tema Turism, Program till Översiktsplan.

Naturreseptat Ljungryda-Östafors.

Ställningstagande

Variationsrika livsmiljöer, naturlig reproduktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion skall bevaras samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas inom utpekade område.

Det är av stor vikt att vattendraget skyddas i sin helhet då det har fått behålla stora delar av sitt ursprungliga meandrande lopp samt hyser höga naturvärden.

Strandbiotopen i jordbrukslandskapet borde få någon form av erosions- och beskuggningsskydd.

Fortsatt markanvändning utan reglering av ån. Flödesdynamik bör tillåtas vara så naturligt som möjligt.

För att bevara naturvärdena i och längs med ån är det viktigt att undvika rensning så långt det är möjligt.

Behovet av rensning kan minimeras genom att träd och buskar planteras intill vattendraget, vilket ökar skuggningen och därmed minskar igenväxningen.

Anläggande av skyddszoner, vilket minskar belastningen från omgivningen bl.a. genom att näringsämnen och bekämpningsmedel från åkrar fångas upp.

Näringsrikedom i ån får inte öka för gynnsam bevarandestatus av biotopen.

Ingen täktverksamhet bör få förekomma i områdets grusavlagringar.

Flodpärlmussla som finns i Holjeån, liksom öring, ställer krav på god vattenkvalitet och att vattendraget inte är allt för påverkat.

Förekomst av livskraftiga bestånd av dessa ger generellt sett en god indikation på ett välfungerande ekosystem.

Det småskaliga odlingslandskapet på åsluttningarna bör behålla sin ägostruktur och brukningsätt.

Ny bebyggelse bör anpassas till det äldre byggnadsbeståndet.

Åkerbruk och bete bör även i framtiden bedrivas.

Högt tryck i området tack vare goda förutsättningar för rekreation och mänsklig aktivitet. Viktigt med skötsel, underhåll, skyltning och kanalisering av människor för att skydda ömtåliga miljöer.

Om möjlighet finns med tanke på markägoförhållanden skulle en framkomlig strövstig längs ån berika friluftslivet.

Bevara, underhålla och utveckla grönt/blått stråk, för goda spridningsmöjligheter för flora och fauna samt möjligheter till ett kvalitativt friluftsliv.

Stenbro, Gonarp.

27 Näsrum

Näsrum är en gammal kulturbygd och blir med sina cirka 1100 invånare kommunens näst största ort. Samhället ligger vackert inramat av Västana- och Ryssbergets sluttningar i kultur- och odlingslandskapet cirka en mil norr om Bromölla och begränsas av Holjeån i väster och av den gamla banvallen i öster. Näsrum kyrka utgör ett av de mest tongivande landmärkena i Bromöllas landskap.

km 0,2 0,1 0 0,2

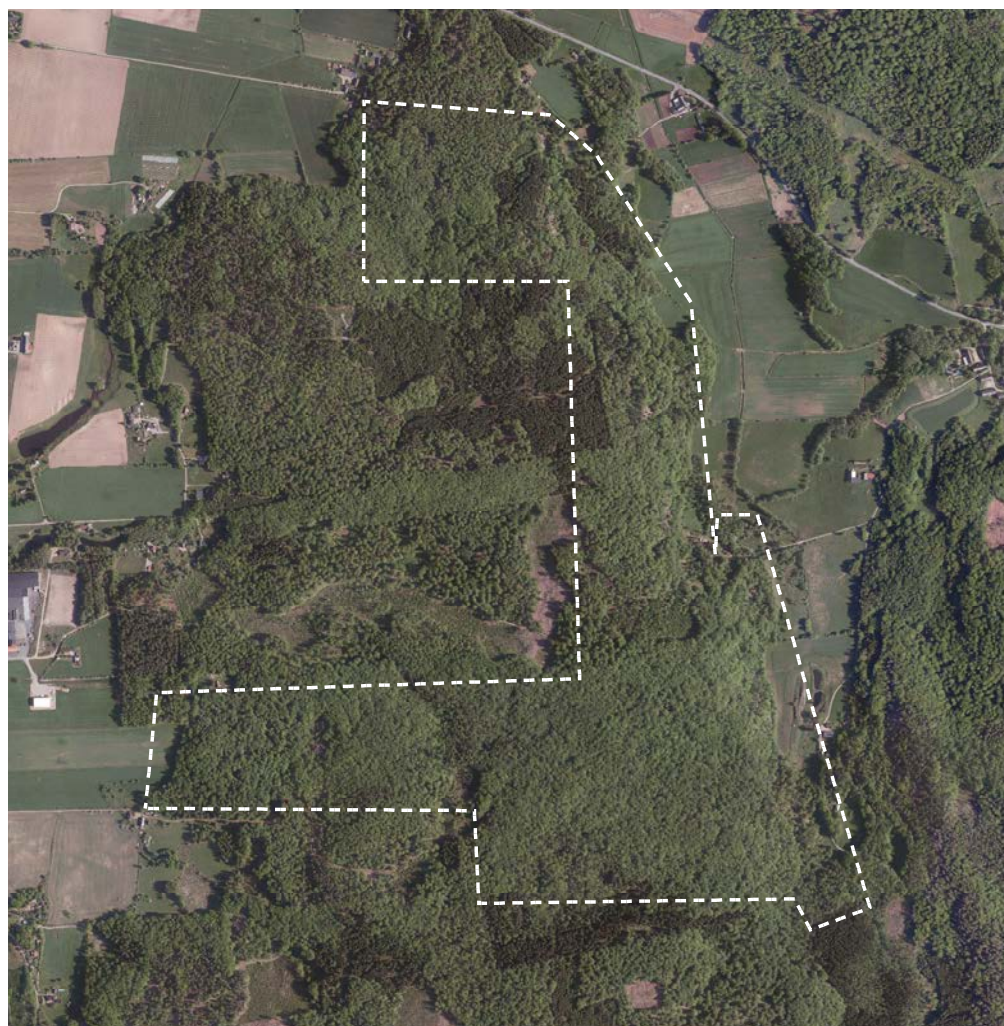

Vy mot Näsums kyrka från Gudahagen sett, vilket utgör ett mycket tongivande element i landskapsbilden.

28 Näsums bokskogar

Näsums bokskogar är ett 82 hektar stort skogsområde beläget öster om Näsrum. Stora delar av området har stått orörda under ett 50-tal år, medan det inom mindre områden bedrivits skogsbruk i begränsad omfattning.

Näsums bokskogar utpekats som område för Natura 2000. Utpekat område av intresse baseras på från Länsstyrelsen utpekade naturreservat.

km 0 0,125 0,25 0,5

Natur

Marken inom hela området består av blockrik och delvis storblockig näringsfattig morän. Berget går i dagen på flera ställen i branterna.

Området är skogsbevuxet och domineras av sluten bokskog av ristyp, med inslag av andra trädslag som avenbok, björk, ek, al, tall, en och gran. Al växer som sumpskog i en sänka med kärr där en bäck tar sin början, medan ek, tall och en förekommer mest i de bergiga partierna. Mindre granskogsplanteringar finns på några ställen. Bokbestånden är antingen likåldriga med äldre träd och dålig självforyngring eller blandåldriga med god självforyngring, som nedanför östra branten med gott om bokuppslag i äldre bokskog. Öster om alkärret förekommer mycket ungsnitt av bok i knippen. Inom objektet förekommer även områden med ekskog av ristyp, ek-tallskog av bergig typ, klippvegetation, lövsumpskog samt ett mindre fattigkärr. I fältskiktet inom området förekommer sparsamt med bland annat blåbär, harsyra, kruståtel, vitsippa och vårfryle.

Området har delvis höga naturskogsområden. Det förekommer en del grova träd och gott om död ved i olika nedbrytningsstadier, vilket ger en gynnsam miljö för vedlevande organismer.

Kultur

Området tillhör den övre skogsbygden. Naturreservatet är beläget i två byar, Näsrum och Gonarp. Av gamla kartor och dokument framgår att området historiskt sett har varit utmärkt till Näsrum och Gonarps byar fram till 1800-talets början när skiftesreformer genomfördes. Då delades marken upp på flera olika brukare och har även därefter använts för bete och virkestäkt. Gårdar som flyttades ut ut bykärnan förlades nedanför berget vid den bördiga åkermarken.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Natura 2000, Ångs- och hagmark, Nyckelbiotop, Naturreservat

Kulturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning yta, Fornlämning punkt

Rekreation

Den skogsbevuxna delen av Ryssberget öster om Näsrum är i stor utsträckning tillgänglig för allmänheten i och med att Skåneleden redan har sin utsträckning på berget i dess längdriktning söder till norr. Dessutom finns en äldre väg och några fler stigar som går genom området och kan utnyttjas av besökare. Genom att utöka markerade vandringsleder och skyltning skulle allmänheten i större utsträckning kunna nyttja området. Området berörs även av Gustavbergsleden samt mindre motionsslingor.

Upplevelsevärden inom objektet:

1. Orördhet och mystik

En känsla av vildhet och mystik inom naturområdet med en låg grad av anlagdhet.

2. Skogskänsla

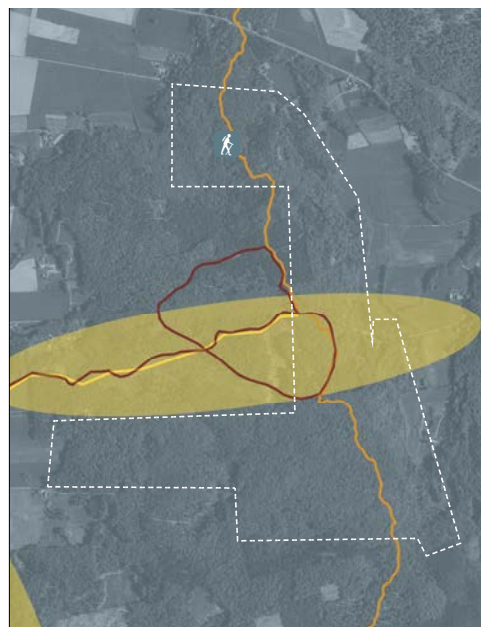
Skogsupplevelse på Ryssberget som helhet samt inom det specifika objektet. Känslan av att träda in i en annan värld med en för området ovanlig vildmarkskaraktär.

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Höga botaniska värden med förutsättningar att känna en delaktighet i naturen. Utrymme för naturpedagogik i utpräglat naturområde.

6. Aktivitet och utmaning

Betydelsefullt strövområde i kommunens norra delar. Område för närrekreation nära Näsums tätort.

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv ■, Närrekreativområde ■, Rekreativled ■, Skåneleden ■, Motionsslinga ■, Attraktionspunkt ■

Plan

Näsums bokskogar är naturreservat, bildat 2010, och omfattas av bevarande och skötselplan utfärdad av länsstyrelsen i Skåne.

Ställningstagande

Syftet med utpekad naturreservat är att skydda ett område som är värdefullt främst ur biologisk-ekologisk och geologisk synpunkt, samt att skydda kulturhistoriska värden och trygga tillgången till ett för friluftslivet betydelsefullt strövområde.

Genom att bevara, utveckla och återskapa ädellövsdominerade naturskogar säkerställs en gynnsam miljö för de rödlistade organismer och typiska arter som är knutna till denna miljö.

Bevara källdrag som delvis präglar områdets flora och fauna samt förbättra/återskapa gynnsammare hydrologiska förhållanden i ett mindre sumpskogsområde.

Skydda och bevara geovetenskapligt intressanta spår och formationer i den delvis storblockiga terrängen på bergets sluttning.

Skydda och vårda ett område som också har kulturhistoriska värden och bevara, underhålla och åskådliggöra värdefulla lämningar, såsom stengården, odlingsrösen, fossila åkrar och tidigare ängsmark samt äldre vägsystem.

Trygga tillgången till för friluftslivet betydelsefullt strövområde och tillgodose allmänhetens möjlighet till rörligt friluftsliv och upplevelser av områdets natur samt informera besökarna om områdets geologi, naturmiljöer och kulturhistoria.

29 Ekebjär

Ekebjär är en mäktig grusformation, som återspeglar ett stillestånd hos den avsmältande inlandsisen och därmed har ett högt geovetenskapligt värde. Objektet är en av de få kvarvarande framträdande delarna av isälvsavlagringen Holjeåsen. Bildningen består av en avlång kulle i öst- västlig riktning med en vidhängande åsrygg, som sträcker sig norrut.

km 0 0,05 0,1 0,2

Natur

Området är till övervägande del bevuxet med lövskog med höga naturvärden

Rekreation

Skolorna i Näsrum använder området.

Ställningstagande

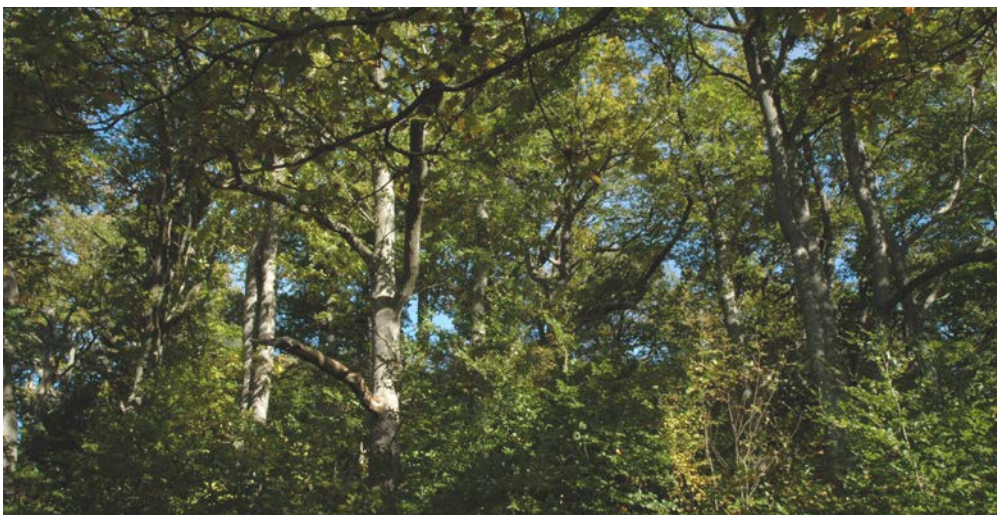
Ingen täktverksamhet får förekomma i området.

Naturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Nyckelbiotop

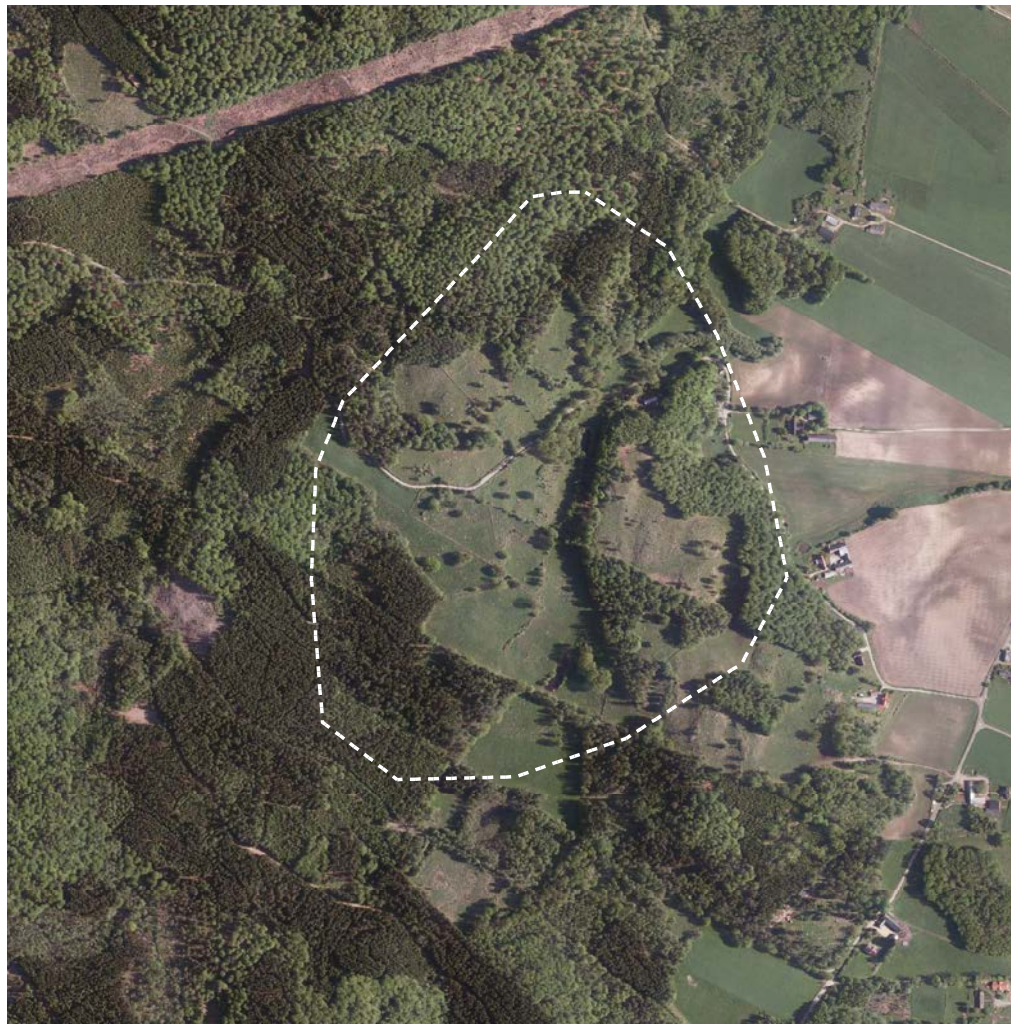
Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv

Ekebjärs lövskog utgör en viktig grön länk i landskapet.

30 Sibbarps skogsbygd

Odlingsbygd i skogslandskap på Västanåberget. Utpekat område enligt nyutförd kulturinventering, vilket inte ingår i länsstyrelsens kulturmiljöprogram.

km 0 0,075 0,15 0,3

Kultur

Specialområde kultur:

Området är ungefär 600x550 meter stort med längdaxeln i nord-syd. Det ligger inom odlingsbygd i skogslandskapet och gränsar i väster mot skogslandskapet och i öster mot ett parti av landskapstypen väster om Holjeån.

Exempel på gammal åkermark som nu till största delen enbart betas och, norr om vägen, orörd betesmark. Ännu på Häradskartan är marken söder om vägen odlad och på 1970-talets ekonomiska karta är den västligaste ägan fortfarande åker. Idag ger området en god uppfattning om hur stenig åkermarken kunde vara långt in på 1900-talet, bara ett stenkast från de högproduktiva jordarna i fullåkerslandskapet utmed Holjeån. Från den högt belägna norddelen av området har man en god överblick av området och dess plats i kulturlandskapet.

Inom området finns åtta kända fornlämningar som alla vittnar om de senaste århundradenas odling i form av husgrunder och odlingsmark till de torp som funnits i området.

Naturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Ängs- och hagmark

Ställningstagande

Bevarandevärda kulturmiljöer.

Kulturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning yta, Fornlämning punkt

Rekreativvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Riksintresse friluftsliv, Rekreativled, Attraktionspunkt

31 Västanaå-Lillån

Västanaåberget höjer sig över landskapet i kommunens nordvästra del vilket bidrar till en kraftig rumsbildning mot den angränsande Sibbarpsdalen. Skogsgräns och höjdsträckningarna sammanfaller på grund av förutsättningarna för att bruka marken i nollplan.

Utpekat område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3.

km 0 0,2 0,4 0,8

Natur

Objektet utgörs av stora sammanhängande skogar och vattendrag med höga biologiska och geologiska värden. På nord- och östsluttningarna finner man stora bokskogsområden av ängs- och hedstyp (med inslag av gran). Området har tidigare varit utmarksbete med halvöppen karaktär. Gamla träd saknas, men förmodligen finns det en lång skoglig kontinuitet i området.

Från Blistorpssjön rinner Lillån (Blistorpssjön avvattnas genom denna), som är relativt opåverkad. Faunan är rik både i och omkring Lillåns lummiga dalgång. Många värdefulla biotoper återfinns både i vattendraget och i dess närmaste omgivning. Det förekommer flera sträckor med höga naturvärden däribland kvillområden, blockrika sträckor och avsnitt med strömmande vatten med goda föryngringsmöjligheter för öring. Den sällsynta ormbunksväxten safsa (*Osmunda regalis*) växer på ett flertal platser i vattendraget. I Lillåns närmiljö dominerar lövskog och våtmark.

Naturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområdet, Riksintresse naturvård, Ängs- och hagmark, Naturvärden, Nyckelbiotoper

Dessa markslag ger goda förutsättningar för en gynnsam vattenbiotop med god skuggning av vattendraget och riklig tillförsel av död ved. Lillån är ett av kommunens viktiga vattendrag och utgör en betydande blå länk i landskapet.

Bokskog på Västanåberget vid Lillån.

Kultur

Lillån har på flera platser nyttjats av människan, på 1748 års karta över Västanå finns 7 kvarnlägen markerade och under århundradenas lopp kan de mycket väl ha varit flera. Vattendraget är relativt opåverkat men vid eventuella naturvårdsinsatser bör hänsyn tas till dessa lämningar som än så länge endast i undantag är uppmärksammade i fornminnesregistret.

I området finns också den geologiskt mycket kända Västanå gruva. Gruvan har ibland kallats Sveriges minsta järngruva, men det som gjort den känd är de många sällsynta mineraler som upptäckts här. I Västanågruva bröts under en kort period hematit (järnmalm). Västanåberget har flera unika mineraler. Numera utgör gruvan en intressant lokal för bl.a. en serie omvandlade sedimentarter; den är skyddad som övrig kulturhistorisk lämning och ingår också i Länsstyrelsens kulturmiljöprogram (*objekt nr 32a. Blistorp-Västanå-Bökestad*).

Rekreation

Västanåbergets höjder bidrar till en storslagen inramning av Bromöllas landskap med vackra utsikter utifrån eller upp mot de skogsklädda höjderna. Objektet är ett storskaligt rekreationsområde och utgör kommunens norra utlöpa för grönstråket mot Olofströms kommun. Objektet berörs av Näsumaleden med relativt god tillgänglighet.

Upplevelsevärden inom objektet:

1. Orördhet och mystik

Större sammanhängande skogsområde och porlande vatten läggs med Lillåns lummiga dalgång.

2. Skogskänsla

Stark upplevelse av skog som tydligt kontrasterar till tätorten. Lukter, ljud och färger av skog. Möjligheter till att vandra, ströva och avslappning. Till synes opåverkad natur, lugnt och stilla där djur och växtliv tar uppmärksamhet.

4. Variationsrikedom och naturpedagogik

Skog och vattendrag med stora biologiska och geologiska värden.

Kulturvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområdet, Fornlämning yta ■, Fornlämning punkt ●

Ställningstagande

För bibehållande av naturvärden bör den skogliga kontinuiteten bevaras.

Inga ingrepp i form av föroreningar eller regleringar får göras i ån.

För att säkerställa att de biologiska värdena i Lillån långsiktigt bevaras bör skyddszoner vid skogsbruk längs vattendraget lämnas, sten och block på vissa rensade sträckor bör återföras samt flödet i vattendraget vid lågflöde bör höjas. Ett höjt flöde skulle underlätta vid fiskvandring förbi de naturliga och artificiella vandringshinder som finns i vattendraget

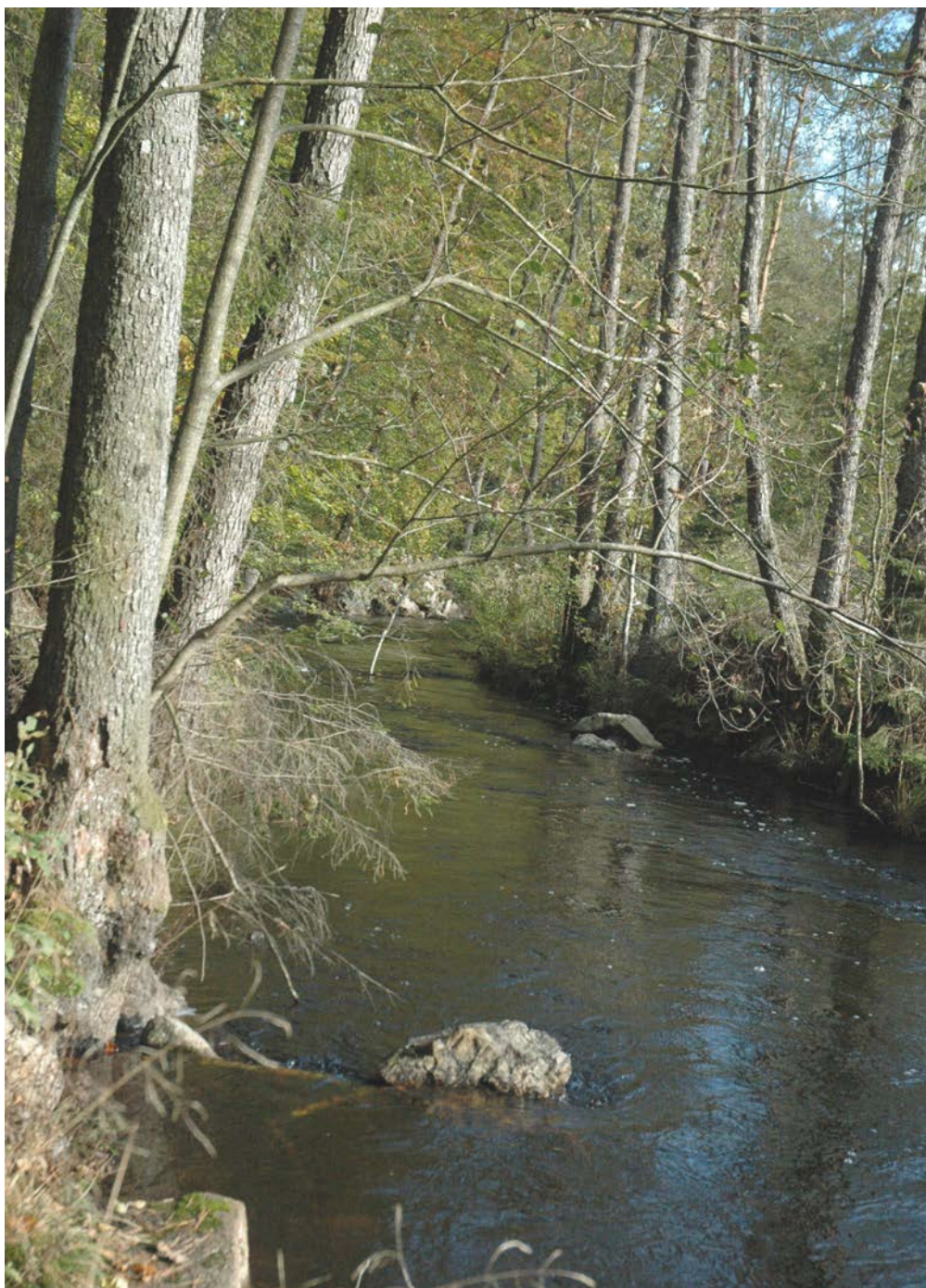
Biotopkartering av Lillån genomförd. Bör uppdateras då den genomfördes 2002. En del nya hyggen har uppstått sedan dess.

Att hos länsstyrelsen uppmärksamma behovet av skydd för den nedlagda järngruvan på Västanåberget, som idag håller på att helt förstöras.

Arbeta för att gruvan och områden kring Lillån blir Naturreservat

Rekreativvärden kopplade till objektet: Vit streckad linje - Objektområdet, Riksintresse friluftsliv ■, Rekreativled ■, Attraktionspunkt ■

Lillån rinner genom Västanaåberget och avvattnar Blistorpssjön mot Holjeån.

32 Västanå norra

Västanåberget höjer sig över landskapet i kommunens nordvästra del vilket bidrar till en kraftig rumsbildning mot det angränsande landskapet. Landskapet utgörs av sammanhängande skogar med enstaka ängs- och betesmarker, sjöar och vattendrag.

Följande delområden ryms inom övergripande objektet Västanå norra; Blistorp-

Västanå-Bökestad, Blistorp, Blistorp-Västanå samt Söder kroksjön.

Utpekade områden av intresse baserar sig på länsstyrelsens kulturmiljöprogram (hel vit linje), nyutförd kulturinventering (hel vit linje) samt länsstyrelsens naturvårdsprogram (vit streckad linje).

32 a. Blistorp-Västanå-Bökestad

Utpekad objektsområde har sin utgångspunkt i länsstyrelsens kulturmiljövårdsprogram. Inom detta område rymms objekt nr. 32b *Blistorp*, kulturområde utpekad enligt den för programmet nyutförda kulturinventeringen.

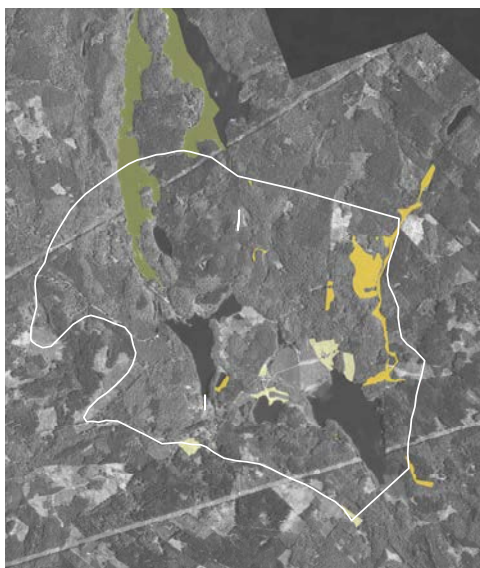
Kultur

Blistorp-Västanå-Bökestad

Blistorp ligger i en öppen odlingsbygd i ett skogsdominerat landskap. De flesta gårdarna och torpen är välbevarade och har ett traditionellt byggnadsbestånd. Ägostrukturen är småskalig och gårdarna små. Området ligger i en otillgänglig terräng och påminner om nykoloniseringsområden under 1800-talet. Gränstrakterna mot Blekinge län i norra delen av Bromölla och Kristianstads kommuner är kraftigt kuperade, sjörika och skogbevuxna, företrädesvis med bok. De tidigare sankmarkerna mellan sjöarna och kring vattendraget Lillån har till vissa delar dikats ut och planterats med skog.

Blistorp

Blistorp uppvisar ett för skogsbygden typiskt bebyggelsemönster med glest liggande gårdar. Dessa åskådliggör traktens äldre byggnadsskick med brädfodrade, röda boningshus på kraftiga stengrunder. En speciellt ålderdomlig karaktär har längorna i gråsten. Odlingslandskapet är öppet och genomkorsas av många välbevarade stengärdesgårdar. I den sydvästra delen av området finns små, blockrika betesmarker. Ett stort antal äldre fruktträd finns i markerna. Mitt i Blistorp ligger ett korsformigt gravkapell i gråsten. Det uppfördes 1804 av en lokal köpman och industriidkare.

Naturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Natura 2000 ■, Ängs- och hagmark ■, Nyckelbiotoper ■, Naturvärden ■

Kulturvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektsområde, Fornlämning yta ■, Fornlämning punkt ●

Västanå gruva

Söder om Blistorpsjön finns resterna av Skånes enda järngruva. Brytningen i Västanå startade 1804, men smältningarna gav endast 30 procent rent järn och driften upphörde. Under åren 1860-63 och 1873-77 bröts det åter järnmalm i Västanå, sammanlagt drygt 1 000 ton. I samband med första världskriget var tyska intressenter villiga att satsa även på små fyndigheter. Västanå låg geografiskt bra till och 1916 fraktades 85 ton malm bort. Det var sista gången det bröts järnmalm i Skåne. I Västanå skedde brytning i ett dagbrott, som i dag ses som en vattenfylld klyfta, 30 meter lång och drygt två meter bred. Det återstår även några delvis övervuxna varphögar med skrotsten som påminner om brytningen.

Rekreativsvärden kopplade till objektet. Vit streckad linje - Objektområdet, Riksintresse friluftsliv, Rekreativsled, Attraktionspunkt

Näsumaleden leder genom Blistorpsänkan.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Området är ett kulturlandskap med för trakten traditionellt ägomönster, ensamgårdarnas placering och bebyggelsen. Spåren av Västanå järngruva är unik i ett skånskt perspektiv. Bökestads sågmölla med omgivande landskap bevarar en ålderdomlig karaktär, typisk för det nordskånska kulturlandskapet.

Till det forna glasbruket är knutet ett industrihistoriskt intresse då bruket var ett av de tidigaste i området. Viktiga element är såväl kvarnen som bostadshuset och stenvälsbron.

32 b. Blistorp

Blistorpsområdet ingår i länsstyrelsens kulturmiljöprogram som en del av det betydligt större Blistorp-Västanå-Bökestad, vilket även sträcker sig in i Kristianstads kommun. Länsstyrelsens program tar alltså även upp Västanå gruva samt Bökestads sågmölla och platsen för glasbruket sydväst därom, båda dessa objekt ligger i Kristianstads kommun.

Under objekt 32b beskrivs endast Blistorp, enligt för programmet utförd kulturinventering. För information gällande natur-, kultur- och rekreationsvärden och regleringar inom objektet se kartmaterial objekt 32a - *Blistorp-Västanå-Bökestad*

Kultur

Området är ungefär 0,9x0,8 kilometer stort med längdaxeln i öst-västlig riktning. Det ligger i den nordvästra delen av kommunen och utgör en ö av odlingsbygd i det omgivande skogslandskapet. Odlingsbygden har här en historia som går tillbaks till åtminstone medeltid av ortnamnet att döma. De kända fornlämningarna i och omkring området ger däremot en bild av de senaste kanske trehundra åren. Det rör sig om spår av torpbebyggelse, vattenkvarnar, linframställning och liknande. Två gårdar finns i området idag. Den östra, som nu tyvärr är obebodd, har anor till 1619.

Området, som idag ligger stilla och nästan som en öde ö mitt i skogen, har under en period under 1700-talets slut och en bit in på 1800-talet sjudit av verksamhet. Kristianstadsköpmannen Valentin Textorius drev här pottasketillverkning i stor skala. Pottaska, ett kaliumsalt, hade länge använts inom glastillverkning, som tvättmedel och i framställning av tvål och såpa, som betningsmedel vid färgning och, icke minst, vid kruttillverkning. Råmaterialet var björk

eller, i Sydsverige, bokaska som lakades ur med vatten varefter lakvattnet indunstades och pottaskan blev kvar. Kalcinerverket, det vill säga anläggningen för den slutliga inkokningen, låg strax sydväst om den västra gården. Grunden till kalcinerverket är registrerat som fornlämning 391 i Näsums socken och är synlig som en åkerholme under kraftledningen. Textorius lät uppföra gravkapellet vid vägkorset mitt i området åt sig och sin hustru. Kapellet stod färdigt 1804 och Textorius dog åtta år senare och hustrun först 1836.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Området är ett kulturlandskap med för trakten traditionellt ägomönster, ensamgårdarnas placering och bebyggelsen. Spåren av Västanå järngruva är unika i ett skånskt perspektiv. Bökestads sågmölla med omgivande landskap bevarar en ålderdomlig karaktär, typisk för det nordskånska kulturlandskapet. Till det forna glasbruket är knutet ett industrihistoriskt intresse då bruket var ett av de tidigaste i området. Viktiga element är bostadshuset och stenvalvsbron.

Blistorps gravkapell.

32 c. Blistorp- Västanå

Välbevarat kulturlandskap med stora bokskogar i omgivningarna.

Uttekat område av intresse baseras på länsstyrelsens naturvårdsprogram med naturklass 3. För information gällande natur-, kultur- och rekreationsvärden och regleringar inom objektet se kartmaterial objekt 32a - *Blistorp-Västanå-Bökestad*

Natur

Det storskaliga sammanhängande området utgörs av skogsområden, sjöar och vattendrag med höga biologiska och geologiska värden. Blistorpssjön, belägen i Blistorpsänkan, avvattnas genom Lillån, ner mot Holjeån. I området kring Blistorp finns också ett antal gölar, t.ex. Svarta Gyl, Hava Gyl, Ormagylet och Kroksjön.

På det flackare partiet från Västanåbergets sluttningar ner mot Blistorpsjön utbreder sig åkrar och betesmarker som genom sin småskalighet har ålderdomlig prägel. I den sydvästra delen av området finns små, blockrika betesmarker. Ett stort antal äldre fruktträd finns i markerna.

Rekreation

Västanåbergets höjder bidrar till en storslagen inramning av Bromöllas landskap med vackra utsikter utifrån eller upp mot de skogsklädda höjderna. Objektet är ett storskaligt rekreationsområde och utgör kommunens norra utlöpa för grönstråket mot Kristianstad och Olofströms kommuner. Objektet berörs av Näsumaleden med relativt god tillgänglighet inom området.

Upplevelsevärden inom objektet:

1. *Orördhet och mystik*

Större sammanhängande skogsområde och vackra vattenmiljöer i inom objektet

2. *Skogskänsla*

Stark upplevelse av skog som tydligt kontrasterar till tätorten. Lukter, ljud och färger av skog. Möjligheter till att vandra, ströva och avslappning. Till synes opåverkad natur, lugnt och stilla där djur och växtliv tar uppmärksamhet.

3. *Öppna landskap och rymd*

Storskalig rumsbildning i Blistorpsänkan, omgiven av Västanåberget.

4. *Variationsrikedom och naturpedagogik*

Skog och vattendrag med stora biologiska och geologiska värden.

5. *Kulturhistoria och levande landskap*

Gravkapellet i Blistorpssänkan utgör en punkt av särskilt kulturhistoriskt intresse.

Norra delen av Västanåberget på gränsen mot Kristianstad kommun.

Ställningstagande

Den öppna karaktären kring byn bör bevaras
Ny bebyggelse bör tillåtas restriktivt och
anpassas till befintlig tradition

Bevara den skogliga kontinuiteten inom
utpekade område.

Stora delar av bokskogen är högstammig
och skyddsvärda träd bör inventeras och
dokumenteras.

Skogen på Västånåberget bedöms ha ett stort
värde för spridning av skogslevande arter
samt som hemvist för bland annat häckande
rovfåglar.

Stengården vid Blistorp med mossor och lavar.

Blistorpssänkans flacka slätt med betesmark och vattendrag.

32 d. Söder Kroksjön

Området utgör ett gott exempel på småskalig bebyggelse och markutnyttjande inom odlingsbygd i skogslandskapet.

Utpekat område enligt nyutförd kulturinventering, vilket inte ingår i länsstyrelsens kulturmiljöprogram. För information gällande natur-, kultur- och rekreationsvärden och regleringar inom objektet se kartmaterial objekt 32a - *Blistorp-Västanå-Bökestad*.

Kultur

Området är ungefär 800x400 meter stort med längdaxeln i sydväst-nordöst och ligger i kommunens nordvästra del intill och egentligen även över gränsen mot Kristianstads kommun. Koncentrationer av småbruk och torp har funnits på många platser i skogsbygden, både på Västanåberget och på Ryssberget. På Västanåsidan utgår bebyggelsen ofta från långsmala skogsskiften med huvudgården i dalsidebygden som senare ägosplitrats. I vissa fall har vägar dragits i de ursprungliga fastigheternas riktning för att finförgrenas vid torpställena, på andra platser, som här, är vägen äldre än fastighetsindelningen och har fört sitt eget liv.

Byggnaderna är vanligen välhållna och inte ombyggda bortom igenkänning, den tidigare åkermarken är nu övervägande betesmark. Ett stort antal stengårdsgårdar ger karaktär åt området liksom kvarlevande hamlade träd.

Områdets nordöstra del ingår i länsstyrelsens kulturmiljöprogram som en del av det betydligt större Blistorp-Västanå-Bökestad, vilket även sträcker sig in i Kristianstads kommun. Länsstyrelsens program tar alltså även upp Västanå gruva samt Bökestads sågmölla och platsen för glasbruket sydväst därom, de senare ligger i Kristianstads kommun.

Ställningstagande

Motiv för bevarande Kulturmiljöprogram:

Området är ett kulturlandskap med för trakten traditionellt ägomönster, ensamgårdarnas placering och bebyggelsen. Spåren av Västanå järngruva är unika i ett skånskt perspektiv.

Västanåbergets norra marker.

Källförteckning - del A-D

Elektroniska källor

Bromölla Kommun 2011, Bromölla kommuns historia. [online] Tillgänglig: <http://www.bromolla.se/sv/Kommun--politik1/Kommunfakta/Bromollas-historia/> [2011-12-19]

Bromölla Kommun 2011, Statistik. [online] Tillgänglig: <http://www.bromolla.se/sv/Kommun--politik1/Kommunfakta/Statistik/> [2011-12-19]

Bromölla Kommun 2011, Vandrings- & cykelleder. [online] Tillgänglig: <http://www.bromolla.se/sv/Tourism/Vandringsleder/> [2011-12-19]

Europeiska kommissionen. 2010. Skydd och förvaltning av vatten (ramdirektivet för vatten). [online] Tillgänglig: http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/environment/l28002b_sv.htm [2011-12-19]

Humleslingan 2011, Humleslingan. [online] Tillgänglig: http://www.humleslingan.com/files/skylt_humle_2011_1.pdf [2011-12-19]

Länsstyrelsen Skåne 2011, Bromölla [online] Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/oversiktliga-kommunbeskrivningar/Pages/Bromolla.aspx> [2011-12-19]

Länsstyrelsen Skåne 2011, Kulturmiljöprogram för Skåne. [online] Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/SKANE/SV/SAMHALLSPLANERING-OCH-KULTURMILJO/LANDSKAPSVARD/KULTURMILJOPROGRAM/Pages/kulturmiljoprogram.aspx> [2011-12-19]

Länsstyrelsen Skåne 2011, Naturvårdsprogram för Skåne län. [online] Tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/SKANE/SV/SAMHALLSPLANERING-OCH-KULTURMILJO/PLANFRAGOR/KARTOR-OCH-PLANERINGSUNDERLAG/NATURVARDSPROGRAM/Pages/_index.aspx [2011-12-19]

Länsstyrelsen, 2011a. Natura 2000. [online] Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/Pages/fragor-och-svar-om-natura-2000.aspx> [2011-12-19]

Länsstyrelsen, 2011b. Riksintressen. [online] Tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/ovriga_skyddsformer/Pages/Riksintressen.aspx [2011-12-19]

Länsstyrelsen, 2011c. Strandskyddsområde. [online] Tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/ovriga_skyddsformer/strandskydd/Pages/index.aspx [2011-12-19]

Länsstyrelsen, 2011d. Landskapsbildsskydd. [online] Tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/ovriga_skyddsformer/Pages/Landskapsbildsskydd.aspx [2011-12-19]

Länsstyrelsen, 2011e. Naturvårdsprogram för Skåne län. [online] Tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/SKANE/SV/SAMHALLSPLANERING-OCH-KULTURMILJO/PLANFRAGOR/KARTOR-OCH-PLANERINGSUNDERLAG/NATURVARDSPROGRAM/Pages/_index.aspx [2011-12-19]

Länsstyrelsen, 2011f. Kulturmiljöprogram för Skåne. [online] Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/Pages/kulturmiljoprogram.aspx> [2011-12-19]

Länsstyrelsen, 2011g. Naturreservat. [online] Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/Pages/naturreservatsbildning.aspx> [2011-12-19]

Miljömålportalen 2011, Miljömål. [online] Tillgänglig: <http://www.miljomal.nu/> [2011-12-19]

Naturvårdsverket 2011, Klimat – Så påverkas Sverige. [online] Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/sv/Start/Klimat/En-varmare-varld/Sa-paverkas-Sverige/> [2011-12-19]

Naturvårdsverket 2011a. Miljöbalken. [online] Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/sv/Start/Lagar-och-styrning/Lag-och-ratt/Miljobalken/> [2011-12-19]

Naturvårdsverket 2011b. Allemansrätten. [online] Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/sv/Start/Friluftsliv/Allemansratten/> [2011-12-19]

Riksantikvarieämbetet. Kulturminneslagen. [online] Tillgänglig: http://www.raa.se/cms/extern/samhallsbyggnad/lagar_och_ansvar/kulturminneslagen.html [2011-12-19]

Tryckta källor

- Bromölla Kommun (2006) Bromölla 2025 "Bo bra i Bromölla"
- Bromölla Kommun (2004) Grönstrukturprogram för Bromölla Kommun
- Bromölla Kommun (xxxx) Program till översiktsplan – Tema Turism
- Bromölla Kommun (2000) ÖP 2000 – Bromölla Kommun
- Bromölla Kulturnämnd (xxxx) Östan hav och Västan berg
- Bromölla Kommun (2004) Översiktligt Natur- och Kulturmiljövårdsprogram för Bromölla Kommun
- Boverket (2007) Bostadsnära natur – inspiration & vägledning
- Boverket (2007) Landskapets upplevelsevärden – vilka är de och var finns de?
- Boverket (2010) Låt staden grönska – Klimatanpassning genom grönstruktur
- Jordbruksverket(2005) Ängs- och betesmarksinventeringen 2002-2004
- Jordbruksverket(2005) Ängs- och betesmarksinventeringen – inventeringsmetod
- Kristianstad Kommun (2008) Vindbruksplan för Kristianstad Kommun
- Länsstyrelsen Kristianstad (1996) Från Bjäre till Österlen
- Länsstyrelsen Skåne (2002) Biotopskartering av Skräbeåns huvudfåra
- Länsstyrelsen Skåne (2002) Biotopskartering Lillån 2002
- Länsstyrelsen Skåne (2003) Närmare till naturen i Skåne - Skydd av tätortsnära områden för friluftsliv och naturvård
- Länsstyrelsen Skåne (2007) Näsums bokskogar – Markhistorisk beskrivning inför bildandet av naturreservat
- Länsstyrelsen Skåne (2010) Strandskydd
- Länsstyrelsen Skåne (2007) Värdefulla ängar och betesmarker i Skåne
- Länsstyrelsen Skåne (2007) Våtmarksstrategi för Skåne – Fler, större, grönnare och mångsidigare
- Naturvårdsverket (2011) Grönytor i tätorter – metoder att följa utvecklingen av upplevelsevärden och biologisk mångfald
- Naturvårdsverket (2011) Miljömålen på ny grund
- Naturvårdsverket (2009) Våtmarksinventeringen - resultat från 25 års inventeringar
- Regionplane- och trafikkontoret (2004) Upplevelsevärden i Stockholmsregionens gröna kilar - Rösjökilan
- Regionplane- och trafikkontoret (2001) Upplevelsevärden – Sociala kvaliteter i den regionala grönstrukturen
- Region Skåne (2011) Grönstruktur i Skåne – Strategier för en utvecklad grön struktur
- Region Skåne (2004) Strategi för en grön struktur i Skåne
- SMHI (2010) Skåne län - Klimat, observationer och framtidsscenarioer – medelvärden för länet

Fotografier

Tagna av Tyréns AB, Wallin Kulturlandskap och Arkeologi samt Naturtema om inte annat anges i bildtext.